

Etnološka biblioteka

Knjiga 50

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
Dr Dragana Antonijević
Dr Vladimir Ribić

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

Prof. Dr Vesna Vučinić
Prof dr Bojan Žikić
Dr Ljiljana Gavrilović, viši naučni saradnik
Dr Mladena Prelić, naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof. dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banjaluci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd)

Ivan Kovačević

**ANTROPOLOGIJA IZMEĐU
SCIJENTIZMA I DISOLUCIJE**

**Beograd
2010**

Uvod - između Scile kvantofrenije i Haribde metablebetanja

Dve osnovne opasnosti koje prete antropologiji pa čak dovede i do naivnog i neukog proglašavanja "kraja antropologije" eksterne su u odnosu na sveukupan razvoj antropologije. Negde su više ili manje internalizovane u same tokove antropologije dok su negde ostale ubedljivo van njih. I scijentistički model društvene evaluacije antropologije i postmodernistička disolucija predstavljaju neželjene goste sa kojima su se ponegde antropolozzi saživeli ne shvatajući da je to gostoprimstvo koje rezultira destrukcijom same antropološke kuće.

Scijentizam na kome se gradi savremena evaluacija rezultata naučnog rada je potvrda vremenske dilatacije između punog života određenih metodoloških postavki u filozofiji nauke, ili i u samoj nauci, i društvene (državne) recepcije te paradigme. Ako je u filozofiji nauke i postmodernističkim talasima kroz više grana nauke rasklimatano pozitivističko shvatanje nauke (Hempel) koje, inače, nikada nije postalo dominantno u humanističkim naukama, pozitivistički scijentizam živi u društvenom (državnom) upravljanju naukom. Kvantofreno praćenje naučnih "rezultata" je jednako prihvaćeno i u SAD i u Evropi, mada iz različitih razloga uslovljenih nekim temeljnim kulturnim modelima.

U SAD temeljni kulturni model je kompeticija koju je moguće veberovskim mišljenjem dovesti u vezu sa dominantnom protestanstkom etikom. Taj kompetitivni model dovodi do takmičenja u svemu i svačemu koje pak rezultira najraznoražnijim top listama¹ kao i do izjednačavanja načina evaluacije nauke sa načinima merenja popularnosti pevača, glumaca, televizijskih emisija, filmova, ili sa glasanjem o najlepše ili najružnije obučanim ženama.

Sa druge strane evropski birokratski sistem upravljanja društvom, pa samim tim i naukom, generisan iz pojedinačnih birokratskih tradicija Nemačke (Pruske) ili Francuske, otelotvoren je u evrobirokratiji koja kreira kulturu revizije. Kultura revizije u verziji poluobrazovanog birokrate i ne može, kada se radi o praćenju nauke, mada i svekolikog života, da postane ništa drugo do puko prebrojavanje kojima i takav, srednje obrazovani, birokrata može da ovlada.

Krajnji rezultat je isti jer kvantofrenija i kada je kreirana sa druge strane Atlantika pada na plodno tle evrobirokratije. Evropske pobune i pokušaji izuzimanja humanističkih i društvenih nauka iz kvantofrenije u evaluiranju naučnih rezultata potiču iz multikulturalnosti Evrope. Ti pokušaji, u kojima učestvuje i centralna evropska naučna asocijacija (European Science Foundation), polaze od evropske multikulturalnosti kao opšteg mesta poznatog i poluobrazovanom birokrati, te jedino stoga imaju kakvu-takvu šansu na uspeh.

Postmodernizam je doneo sadržinsku entropiju, disoluciju i metodološko metabežanje², ali i odbranu deskriptivne nauke od zahteva da se podigne na interpretativni nivo. Dominantno etno-

¹ Lisman,87

² Gelner

grafski karakter američke antropologije je postmodernizmom dobio svoje teorijsko utemeljenje, a evolucionističkim predstavama o istoriji discipline (najnovije – najbolje) tobože izbegao teorijsku inferiornost američke antropologije u odnosu na antropološku "svetsku" istoriju koju su pisali škotski evolucionisti, nemački difuzionisti, austrijski psihoanalitičari, engleski funkcionalisti, francuski strukturalisti, dok bi brojčano i institucionalno moćna američka antropologija, u svom manjem, teorijskom i interpretativnom delu, obavljala recepciju i, u najboljem slučaju, razradu evropskog importa. Postmodernizam, mada i sam import i razrada francuskog poststrukturalizma, trebalo je da posluži kao opravdanje svekolike etnografije, zatim kao uputstvo za simplifikaciju i beskonačno olakšanje etnografskog rada uvođenjem multivokalnosti, tobožnjeg koautorstva, teatarskih modela, autoetnografije i svih drugih karikaturnih postupaka kojima se etnograf može poslužiti u cilju olakšanja svog posla sve do tačke u kojoj više neće biti ni potreban. Uvođenje pojma reprezentacije, generisanog iz kritike kolonijalne "službe" antropologije, i zahtev da antropolog "zastupa" ispitivane daju etičku/političku legitimaciju sirovoj etnografiji, čime je tobože kritikovan, a zapravo "spasen" ogroman deo američke antropologije i skoro 100% odbranijenih doktorata. Na kritici nepouzdanosti etnografskih podataka³ nije građen neki sistem intesubjektivne proverljivosti kao sredstva za pouzdaniju etnografiju već je proglašena individualna "istinost" svakog informatora kao njegovo viđenje sveta, uz nagalašavanje njegovog "prava" na svoju istinu⁴.

Metodološka ispraznost, ili tačnije rečeno odsustvo svakog metodološkog postupka tumačenja opisanog izbegava se na više

³ Milenković o Mid-Fridman

⁴ Kovačević, Individualna antropologija

načina. Prvo, pravo svakog da ima svoju viziju sveta se proglašava preprekom da bilo ko drugi, pa samim tim i antropolog, na bilo koji način o tome govore drugačije nego sam pojedinac. Eventualno je dozvoljena saglasnost sa pojedincem (multivokalnost) mada je još bolje je da on kaže sve sam (autoetnografija). Drugo, negira se bilo kakvo objašnjenje kroz destrukciju i odbacivanje bilo kakve mogućnosti eksplanatornih postupaka, i, punim povratkom na ekstremne stavove antipozitivističke strane iz svih ranijih Metodenstreit-a, metodološki opravdava individualna istina svakog stanovnika planete koju on može i sam da saopšti bez pomoći antropologa. I treće, iskoračuje se iz klasičnih antropoloških tema i otvaraju nove da bi se izbegla komparacija. Nove teme koje se pokreću su sasvim legitimne, ali se iza njihove promocije i česte napomene o "prevaziđenosti" onih "starih" ne krije samo pomodnost, već i izbegavanje poređenja sa prethodnim tumačenjima koje bi pokazalo stanje stvari. Na taj način su se antropolozi (američki) sapleli o sopstveni rep i u pokušajima da opravdaju etnografski karakter sopstvenih doktorata i američke antropologije u njenom najvećem delu i stigli do egzekucije discipline u celini kroz zaključak o "kraju antropologije".

Parohijalna kriza američke antropologije, koja svojim vrhunskim naučnim stepenom ostaje na nivou koji se može opisati kao "rek'o mi jedan čo'ek", ne bi bila opasna po srpsku antropologiju da nije u potencijalnoj sprezi sa importovanom kvantofrenijom. Naime, ključni zahtev kvantofrenog lobije, zahtev da se objavljuje u američkim časopiima sa tzv. ISI liste, znači da srpski antropolozi treba da usvoje metabebetanje kao metod, entropijsko pisanje o bilo čemu, bilo čije multivokalno ili autoetnografsko pričanje, pa da tako sklepane tekstove pošalju u neki od tih časopisa i da se nadaju da će biti objavljeni. Potom treba da prate glasanje američkih antropoloških glasača i rejting tog

časopisa na top listi ne bi li sebi upisali 3, 5 ili 8 bodova koliko vrede radovi u zavisnosti od plasmana časopisa.

Koje su pogubne posledice po srpsku antropologiju, ali ne samo antropologiju već i sve društvene i humanističke nauke koje bi pošle tim putem?

Što se srpske antropologije tiče ona je tek pre nešto manje od pola veka izašla iz etnografske tradicije opisivanja ostataka patrijarhalnog društva osamnaestog i prve polovine devetnaestog veka i povratak na etnografiju bi bio korak unazad i to u trenutku kada je uhvatila maha uobičajeno zakasnela eksterna recepcija koje tek posle više decenija prepoznaje interpretativnost i tematsku aktuelnost srpske antropologije.

Osim metodološke destrukcije koja bi se ogledala u reetnografizaciji, strategija antropologije, a i ostalih društvenih i humanističkih nauka, se ne bi stvarala u sredini gde te nauke deluju, već u pomodnim trendovima, čak ne evropskih, već američkih časopisa. Ukoliko bi se kroz evrointegracijske procese moglo očekivati da jedan deo strategije društvenih i humanističkih nauka proizađe iz evropskog mesta Srbije, a drugi, veći, iz specifičnog socijalnog i kulturnog ambijenta, što je proporcija koju zastupaju evropske naučne institucije, nema nikakvog razloga da idejni vetrovi iz američkih časopisa dikretno utiču da smerove i teme istraživanja kao i na naučne rezultate antropologije u Srbiji. Država, kao vodeći finansijer i potrošač rezultata društvenih i humanističkih nauka, bi se našla u šizofrenoj situaciji ukoliko bi kroz upliv na tematsku usmerenost finansisanog naučnog rada tražila socijalno i kulturno relevantne rezultate, a evaluacijom preko američkih časopisa sa ISI liste te iste rezultate potpuno dezavuisala.

I

**SRPSKA ANTROPOLOGIJA
NA PRELOMU VEKOVA**

**Modernizam, strukturalizam i
funkcionalizam – srpska
etnologija/antropologija u poslednjoj
četvrtini dvadesetog veka**

"Strukturalizam je dobar za mišljenje"

Razni autori, gotovo narodna izreka

Noviji pregledi etnologije/antropologije u Srbiji¹ jasno ukazuju na ulogu strukturalizma u njenoj modernizaciji. Uz širenje polja istraživanja i raskida sa seosko-pašnjačkom etnografijom, koje se takođe može povezati sa uticajima strukturalne antropo-

¹ Takav razvoj je konstatovan, mada ne sasvim eksplicitno, još u vreme odvijanja procesa modernizacije. (N. Pavković, D. Bandić, I. Kovačević, Težnje i pravci razvoja etnologije u SR Srbiji, Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov, Ljubljana, 1983.) da bi u poslednjih desetak godina bio sasvim jasno utvrđen. (S. Naumović, Nacionalizacija nacionalne nauke? Politika etnologije/antropologije u Srbiji i Hrvatskoj tokom prve polovine devedesetih godina dvadesetog veka, u S. Kovač, (ur.), Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Beograd, 2005.; I. Kovačević, Iz etnologije u antropologiju, Zbornik radova Etnografskog instituta SANU, knj. 21. Beograd, 2005.; S. Naumović, Brief Encounters, Dangerous Liaisons and Never-ending Stories: The Politics of Serbian Ethnology and Anthropology in the Interesting Times of Yugoslav Socialism, in V. Mihailescu et. oth. (eds.), Studying People in the People-s democracies II, Lit Verlag dr. W. Hopf, Berlin 2008.)

logije, aplikacija strukturalne analize je bila *diferentia specifica* modernog. U okviru modernizacijskog procesa, posebnu ulogu je imalo proučavanje obreda prelaza postulirano još 1909. u Van Genepevoj knjizi "Obredi prelaza"² i ponovo "otkriveno" u britanskoj recepciji strukturalizma Edmunda Liča³. Ta proučavanja⁴ nadilaze svoj pojedinačni karakter i saznajni domet, jer su imala modernizacijski karakter⁵ i predstavljala inicijaciju i pojedinca i discipline u svet moderne nauke.

Stoga nije neophodno ponavljati poznate činjenice tog procesa, niti opisivati posledice koje su izazvane primenom struk-

² A. Van Genepe, *Obredi prelaza*, "Srpska književna zadruga", Beograd, 2005. Neukost autora predgovora srpskom izdanju "Obreda prelaza", Aleksandra Lome, ogleda se u nedostatku bilo kakve informacije o 25 radova nastalih od 1978. do 2002. godine u srpskoj etnologiji/antropologiji koji počivaju na Van Genepovom shvatanju obreda prelaza. Stoga se postavlja pitanje zašto je "Srpska književna zadruga" pisanje predgovora poverila nekome ko ne poznaje osnovnu literaturu na maternjem jeziku. Prema usmenom saopštenju prof. dr Nikole Pavkovića izdavač je u toku procesa izlaženja knjige bio upozoravan da antropološka knjiga kakva je "Obredi prelaza" treba da ima i antropološki predgovor ili pogovor, što nije prihvaćeno, uz obrazloženje da dva prateća teksta nisu praksa edicije. Detaljan pregled i bibliografija svih radova o obredima prelaza u srpskoj etnologiji/antropologiji nalaze se u I. Kovačević, Van Genepe po drugi put među Srbima, *Etnoantropološki problemi*, N. S. god. 1. sv. 1. Beograd, 2006.

³ E. Lič, *Kultura i komunikacija*, "XX vek", Beograd, 1983.

⁴ Vidi rad A. Prodanović objavljen u *Glasniku Etnografskog instituta SANU* (A. Prodanović, *Prijem strukturalizma na primeru proučavanja obreda prelaza u etnologiji i antropologiji Srbije*, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 54. Beograd, 2005.), mada pati od materijalnih grešaka i nekompletnosti relevantne literature.

⁵ O modernizacijskom karakteru i širim implikacijama Van Genepovog "boravka među srpskim antropolozima" vidi I. Kovačević, *op. cit.* 88.

turalne analize na srpski etnografski materijal, već pokušati da se da odgovor na pitanje kako i zašto je do toga došlo. Odgovori na ova pitanja nužno iziskuju kratak osvrt na stanje koje je prethodilo prvim vaninstitucionalnim i vanetnološkim pokušajima da se interpretacija etnografskog materijala uvede kao elementarni princip naučnog rada.

Stanje etnologije u Srbiji na ulasku u poslednju četvrtinu dvadesetog veka je već ranije opisano kao stanje "hibernacije"⁶ ili "kliničke smrti" i sastojalo se iz sakupljanja etnografskog materijala koji je sam sebi svrha, jer nije postojao ni teorijski ni metodološki okvir za njegovu upotrebu, kao i iz predstave o epistemičkoj povlašćenosti etnologa seljačkog porekla koja je rezultirala sticanjem najviših naučnih zvanja pomoću "opisa moga sela". Nasuprot takvom stanju unutar akademski konstituisane etnologije, u intelektualnom okruženju događala se ekspanzija antropoloških ideja, koju su podsticali i stvarali ljudi iz bliskih naučnih disciplina i izdavačkih kuća, osetivši potrebu za saznanjima moderne antropologije i apsolutnu nemogućnost domicilnih etnologa da ga proizvedu. U periodu od jedne decenije pojavile su se u Beogradu i Zagrebu knjige koje su prezentirale domaćoj intelektualnoj javnosti sve glavne teorijske pravce svetske antropologije dvadesetog veka. Prevod Levi-Strosovih "Tužnih tropa" 1960. godine⁷ može se smatrati slučajnošću, što sigurno i jeste, jer se knjiga u predgovoru urednika edicije "Strani pisci" smatra putopisnom literaturom.⁸ Međutim, već nekoliko godina kasnije, pojava dela

⁶ I. Kovačević, *Iz etnologije u antropologiju*, Zbornik radova Etnografskog instituta SANU, knj. 21. Beograd, 2005. 13.

⁷ Cl. Levi Strauss, *Tužni tropi*, Zagreb, 1960.

⁸ N. Simić, Bilješka o delu, u C. Levi Strauss, *Tužni tropi*, "Zora", Zagreb, 1960. 435-6.

Margaret Mid (1966)⁹, Klod Levi-Strosa (1966)¹⁰, zatim dveju knjiga Bronislava Malinovskog, koje se, doduše, preklapaju (1970)¹¹, i knjige Lesli Vajta (1970)¹², predstavlja početak ekspanzije namernog prevođenja svetske antropološke literature. Izdavačka delatnost u okviru edicija vodećih izdavačkih kuća, kao što su "Nolitova" edicija "Sazvežđa"¹³, edicija "Zodijak" preduzeća "Vuk Karadžić"¹⁴, "Prosvetina" biblioteka "Današnji svet"¹⁵, biblioteka

⁹ M. Mead, Spol i temperament u tri primitivna društva, "Naprijed" Zagreb, 1966. Knjiga je opremljena šturim predgovorom sociologa Rudija Supeka.

¹⁰ K. Levi-Stros, Divlja misao, "Nolit", Beograd, 1966. u ediciji "Sazvežđa". Za razliku od knjige Margaret Mid predgovor Rudija Supeka "Divljoj misli" je detaljan i instruktivan. Činjenica da je autor oba predgovora knjigama iz 1966. godine sociolog ukazuje da urednici edicija i u Zagrebu i u Beogradu nisu imali uverenje da bilo ko od etnologa može napisati kvalitetan predgovor ključnim antropološkim knjigama dvadesetog veka.

¹¹ B. Malinovski, Naučna teorija kulture, "Vuk Karadžić", Beograd, 1970. u ediciji "Zodijak" i B. Malinovski, Magija nauka religija, "Prosveta" Beograd, 1970. u ediciji "Karijatide". Upravo pojave dveju knjige, koje su, jedna svojom celinom, a druga samo jednim delom, identične, pokazuje da je narasla potreba i želja da se srpskoj čitalačkoj publici prezentiraju vodeća dela svetske antropologije dvadesetog veka, što je u maloj izdavačkoj produkciji dovelo do preklapanja.

¹² L. Vajt, Nauka o kulturi, "Kultura", Beograd. 1970. Knjiga je izašla u ediciji "Misao i dileme", koju ne potpisuje nijedan urednik, sa detaljnim predgovorom Zagorke Pešić-Golubović. (Z. Pešić-Golubović, "Kulturologija" i marksizam, u L. Vajt, Nauka o kulturi, "Kultura", Beograd. 1970. V-XXIII.)

¹³ Urednik Miloš Stambolić.

¹⁴ Urednik Mira Grujičić.

¹⁵ Ediciju je do 1975. godine uređivao Sveta Lukić, a od te godine Miodrag Pavlović.

"Misao i dileme" izdavačke kuće "Kultura" i veliki samostalni izdavački poduhvat Ivana Čolovića, stvaranje edicije "Dvadeseti vek", donela je u narednih nekoliko godina knjige kao što su monografija o Levi Strosu Edmunda Liča¹⁶, knjige Edvarda Sapira¹⁷, Rut Benedikt¹⁸, Margaret Mid¹⁹. Bez obzira što su ti prevodi nastali stihijno i bez celovite vizije²⁰, potreba za antropološkim saznanjima je učinila da jedna decenija intenzivne prevodilačke delatnosti predstavi srpskoj čitalačkoj publici osnovna dela svetske antropologije.

Ovakva izdavačka delatnost, kojoj univerzitetski i institutski etablirani etnolozi nisu doprineli ni najmanje, postavila je osnov, dograđivan u toku narednog perioda novim prevodima, koji više nije bilo moguće ignorisati, izbeći i sakriti od novih generacija. Na toj osnovi izgrađena je modernizacija srpske etnologije koja je začeta spoljnim uticajem, a protokom vremena proširena i prijemom tih uticaja na deo mlađe etablirane generacije i generaciju početnika.

Uloga strukturalne analize, i to ne samo one bazirane na Van Genepovoj teoriji obreda prelaza, već i na Levi-Strosovoj anali-

¹⁶ E. Lič, Klod Levi Stros, "XX vek", Beograd, 1972.

¹⁷ E. Sapir, Ogleđi iz kulturne antropologije, "XX veka", Beograd, 1974.

¹⁸ R. Benedikt, Obrasci kulture, "Prosveta", Beograd, 1976. Knjiga je izašla u ediciji "Današnji svet" sa šturim predgovorom psihionalitičara Vojina Matića.

¹⁹ M. Mid, Sazrevanje na Samoi, "Prosveta", Beograd, 1978. Edicija "Današnji svet".

²⁰ Izuzetak su bili uticaj Zagorke Pešić-Golubović na izdavanje nekih knjiga kao plod osmišljene promocije svetske antropologije u Srbiji ostvarene prevodima Malinovskog i Vajta, kao i Čolovićevo nastojanje da prezentira sve relevantne antropologe iz prve polovine dvadesetog veka realizovano tokom naredne dve decenije počevši od 1972. godine.

zi mita iz čuvenih tekstova "Struktura mita"²¹ i "Priča o Azdivalu"²², ili na idejama E. Liča i M. Dagleas, uglavnom je poznata. Manje je raspravljano o jednom drugom pitanju – pitanju zašto je baš strukturalna analiza preuzela modernizacijsku ulogu, a ne, u svetskim antropološkim razmerama jedva nešto starija, široko rasprostranjena i u antropologiji i u sociologiji, a domicilnim etnologima jednako nepoznata, funkcionalna analiza.

Prvo i to, sticajem okolnosti, dvostruko upoznavanje sa idejama antropološkog funkcionalizma odigralo se 1970. godine kada su se pojavile dve knjige Bronislava Malinovskog koje su, koincidencijom ili nekoordinacijom, sadržale knjigu "Naučna teorija kulture". Jedna od njih, sačinjena isključivo od Malinovskijeve knjige "Naučna teorija kulture", bila je opremljena veoma obimnim predgovorom²³ i sa dva rečnika (rečnik manje poznatih autora i rečnik pojmova i termina). Druga knjiga, "Magija nauka religija" je, pak, predstavljala veći izbor tekstova koji sadrži veliki deo knjige "Naučna teorija kulture" i takođe je opremljena obimnim predgovorom.²⁴

²¹ Levi Strosov tekst "Struktura mitova" prvi put je preveden u književnom časopisu "Delo" i ponovo preštampan u zborniku istog časopisa "Mit Tradicija Savremenost". (K. Levi Stros, Struktura mitova, Mit Tradicija Savremenost, "Delo", Beograd, 1971.)

²² Levi-Strosov prekretnički tekst "Priča o Azdivalu" objavljen je u Srbiji 1986. godine u književnom časopisu "Savremenik" u prevodu Dragane Antonijević. (K. Levi-Stros, Priča o Azdivalu, Savremenik, br. 7-8. Beograd, 1986. 7-24. i br. 9-10. Beograd, 1986. 230-249.)

²³ Z. Gluščević, Malinovski i antropološki pogled na kulturu, predgovor u B. Malinovski, Naučna teorija kulture, "Vuk Karadžić", Beograd, 1970. 7-54.

²⁴ Z. Pešić-Golubović, Antropološki funkcionalizam Bronislava Malinovskog, predgovor u B. Malinovski, Magija nauka religija, "Prosveta", Beograd, 1970. 7-29. U predgovoru Z. Pešić-Golubović obja-

Ovakav nenadani, dvostruki "upad" antropološkog funkcionalizma Bronislava Malinovskog u dotadašnji tradicionalistički zabran etabrirane etnologije ima jednu disciplinarnu predistoriju i jednu okolnost koja je delovala iz "susedne" nauke, iz sociologije.

Disciplinarna predistorija se sastoji iz ideološke polemike o funkcionalizmu koja se vodila unutar etabrirane etnologije, polemike koja je bila na nivou najgorih ideoloških diskvalifikacija i koja je trebalo da posluži diskreditaciji i nekoj vrsti eliminacije onih koji su "optuženi za funkcionalizam". Jedno od oružja korišćenih u hajci koju je Špiro Kulišić vodio protiv Milenka Filipovića bio je i tekst sovjetskog istoričara-afrikaniste Potjehina, napisan u najboljem staljinističkom maniru, objavljen u *Glasniku Etnografskog muzeja* u Beogradu,²⁵ koji je zajedno za tekstovima produkovanim u navedenoj polemici, predstavljao "teorijski osnov" za građenje stava prema funkcionalizmu u antropologiji.²⁶

šnjava i izbor koji je sačinjen za ediciju "Karijatide" izdavačkog preduzeća "Prosveta": "Za ediciju 'Karijatide' odabrali smo prvih deset poglavlja Naučne teorije kulture u kojima se izlaže teorijsko-metodološki pristup Malinovskog; I deo knjige Magija nauka religija (ne uključivši i druge eseje), jer ovaj deo predstavlja celinu i govori o predmetu koji je dat u naslovu; i knjigu Seks i potiskivanje u primitivnom društvu. Ovakav izbor dela Malinovskog omogućuje da se čitaoci upoznaju kako sa karakteristikama njegove teorijske koncepcije tako i sa rezultatima empirijskih istraživanja ..." (28).

²⁵ I. I. Patjehin, Funkcionalna etnološka škola u službi britanskog imperijalizma, *Glasnik Etnografskog muzeja*, 19, Beograd, 1956. 169-186. (U prevodu Petra Š. Vlahovića)

²⁶ Detaljan prikaz polemike vidi u G. Gorunović, Pseudomarksizam i protofunkcionalizam u srpskoj etnologiji. Kulišić versus Filipović, *Etnoantropološki problemi*, N. S. god. 1. sv.2. 185-207.

Prva faza odnosa etnologije i marksizma se u Srbiji završila Kulišićevim "usamljenim i neslavnim primerom instant primene istorijskog materijalizma na domaći etnografski materijal"²⁷ i, kako idejno, tako i lično, motivisanim pokušajem ideološke diskvalifikacije funkcionalizma.

Druge dve okolnosti koje su imale značaj na odnos etnologije i funkcionalizma u okvirima institucionalne etnologije u Srbiji jeste pojava funkcionalizma unutar "konkurentne" akademske discipline – socijalne antropologije, etablirane kao jedan predmet u kurikulumu studija sociologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu početkom 60-ih godina dvadesetog veka,²⁸ kao i odnos prema funkcionalizmu u, upravo po tom pitanju antropologiji izuzetno bliskoj, sociologiji.

Sa stanovišta alternativne marksističke pozicije tzv. humanističkog marksizma, funkcionalizam Bronislava Malinovskog je bio daleko bolje ocenjen nego u staljinističkom maniru Potjehin-Kulišićevskih ideoloških diskvalifikacija. Direktnom poređenju sa Malinovskim prethodi distinkcija "neadekvatnih interpretacija i autentičnog Marksovog stanovišta", da bi se na osnovu tog razlikovanja zaključilo da funkcionalizam Malinovskog nije negacija Marksovog teorijsko-metodološkog pristupa.²⁹ Ukoliko se, za trenutak, izostavi sholastički karakter pitanja jesu li neke ideje "u skladu sa Marksovim", odgovor humanističkog

²⁷ G. Gorunović, op. cit. 204.

²⁸ O odnosu socijalne antropologije koju je zasnovala Zagorka Pešić-Golubović i tadašnje etnologije vidi I. Kovačević, *Tradicija modernog*, Beograd, 2006. 63-74. I. Spasic, *The Art of Mutual Neglect: Zagorka Golubovic's Socio-cultural Anthropology and Serbian Ethnology*, in V. Mihailescu et. oth. (eds.), *Studying People in the People's democracies II*, Lit Verlag dr. W. Hopf, Berlin 2008. 337-351.

²⁹ Z. Pešić-Golubović, op.cit. 23.

marksizma je nesumnjivo tolerantiji i, što je još važnije, baziran na samom sadržaju naučnog pristupa i rezultata, pri čemu je od posebne važnosti stav da je Malinovski uspostavljanjem odnosa: ljudske potrebe – akcija – zadovoljavanje potrebe, izgradio osnovni model funkcionalne analize koja prevazilazi "sociologističku jednostranost ekonomskog determinizma".³⁰

Potpuna inferiornost srpske etnologije 60-ih godina dvadesetog veka u odnosu prema socijalnoj antropologiji baziranoj na humanističkom marksizmu je rezultirala suštinskim ignorisanjem funkcionalizma koji je prevodima "ušao kroz prozor" i postao dostupan ukućanima. Teorijski karakter prvih prevedenih knjiga Malinovskog je sprečio da dožive sudbinu knjige "Spol i temperamenta u tri primitivna društva", koja je studentima preporučivana kao etnografija Čambula ili Mundugomora, ali je već prevod kapitalnog istraživačkog dela "Argonauti Zapadnog Pacifika"³¹ imao sličnu sudbinu. Sa druge strane, usled pomenute inferiornosti nije bilo moguće sagledati inherentna ograničenja tako koncipirane socijalne antropologije, koja upravo zbog toga nije bila stvarni potencijalni supstitut hiberniranoj etnologiji.³² Ipak, sve što bi sa te strane bilo preporučeno izazivalo je dodatnu odbojnost i neprihvatanje.

Celovito opisivanje odnosa funkcionalizma i sociologije u Srbiji tokom 60-ih godina dvadesetog veka zahtevalo bi obimnu studiju. Međutim, za potrebe razumevanja odnosa tadašnje etnologije prema nepozvanom, a pristiglom funkcionalizmu dovoljno je skicirati osnovne stavove u primarnom sociološkom okru-

³⁰ Z. Pešić-Golubović, op.cit. 26.

³¹ B. Malinovski, Argonauti Zapadnog Pacifika, Biblioteka "XX vek", Serija velikih antropoloških dela, Beograd, 1979.

³² O inherentnim ograničenjima takve socijalne antropologije vidi I. Kovačević, op.cit.

ženju.³³ U okvirima opšte sociologije učinjena je distinkcija između "strukturalno-funkcionalne analize kao opšteg naučnog pristupa sociološkim problemima i funkcionalizma kao jednostrane teorije",³⁴ čime je u potpunosti očišćen ideološki put primeni funkcionalne analize koja je, i u marksistički utemeljenoj nauci kakva je bila sociologija, oslobođena ideološkog podozrenja ili čak osude. Sa druge strane, metodološka knjiga koja je obeležila period formiranja sociologije u Srbiji, "Sociološki metod" Vojina Milića, daje precizne okvire "proučavanja funkcionalnih odnosa", uključujući i čuveno Mertonovo razlikovanje manifestnih i latentnih funkcija bazirano na antropološkom primeru rituala Hopi indijanaca.³⁵ Na taj način je sociologija, srodna, skoro sasvim marksistički orijentisana nauka, prokrčila put funkcionalizma u etnologiju, u kojoj je "marksistički" pristup imao apendiksalni karakter, a napad na one prema kojima se gaji lična netrpeljivost, na silu obučene u funkcionaliste, bio isključivo primitivno siledžijstvo.³⁶

Uprkos svemu navedenom, funkcionalizam nije postao sredstvo rušenja tradicionalne i okoštale etnologije, niti put njene

³³ Za potrebe ovog rada pod primarnim sociološkim okruženjem podrazumevaju se stavovi etnologiji "najbližih" sociologa, sa Filozofskog fakulteta u Beogradu, iz najopštijih socioloških oblasti – Opšte sociologije i Metodologije socioloških istraživanja.

³⁴ M. Popović, Problemi društvene strukture. Uvod u sociologiju, Beograd, 1967. 16.

³⁵ V. Milić, Sociološki metod, Beograd, 1978. 664-678. i posebno 675-677. (Prvo izdanje je iz 1964.)

³⁶ Posebno "laka meta" za dokazivanje pravovernosti bio je Milenko Filipović koji je za vreme drugog svetskog rata bio neprikriveno na strani pokreta Đenerala Draže Mihajlovića i prisustvovao poznatom skupu u selu Ba 1944. godine.

antropologizacije. To ne znači da nekih pokušaja te vrste nije bilo, ali će letimičan pregled nekoliko najkarakterističnijih, istovremeno ukazati i na deo uzroka koji su učinili da strukturalizam odigra ulogu agensa modernizacije i antropologizacije srpske etnologije.

Pokušaji rehabilitacije Milenka Filipovića kroz kreiranje tzv. socijalne etnologije³⁷ i ponavljanja razlikovanja funkcionalnog pristupa i funkcionalističke teorije, preuzeto iz opšte sociologije M. Popovića, bili su blagi nagoveštaj neostvarene modernizacije putem antropološkog funkcionalizma.

Nešto konkretniji pokušaj prezentovanja analitičkih potencijala funkcionalne analize učinio je autor ovog teksta 1976. godine, u tekstu koji je trebalo da predstavlja ogled iz dvadesetovekovnih antropoloških metodologija proučavanja kulture, gde je jedan običaj tumačen funkcionalnom analizom, psihoanalitičkom simbolikom i strukturalnom analizom.³⁸ Bez obzira na to što je funkcionalna interpretacija dodolske povorke u mnogome ponavljala Mertonov primer razlikovanja manifestnih i latentnih funkcije, time je ukazano na njihov analitički potencijal.

Analiza verovanja u zduhačku moć pojedinca u tekstu iz 1978. godine ukazala je da je moguće utvrđivati razne funkcije i da je ukazivanje na integrativnu funkciju tek samo jedna od mnogobrojnih funkcija. Osim toga, prošireno je i metodološko utemeljenje distinkcije manifestna/latentna funkcija ukazivanjem na rad antropologa Klajda Klakona o magiji kod Navahoa,

³⁷ R. Rakić, *Zajednička i granična problematika etnologije i sociologije: proučavanje društvenog života*, Radovi 11. savetovanja etnologa Jugoslavije, Zenica, 1970.

³⁸ I. Kovačević, *Dodole - integrativni pristup proučavanju običaja*, Glasnik Etnografskog instituta SANU, knj. HHV, Beograd 1976. 80-87.

koji prethodi Mertonovoj knjizi, na osnovu koje je Merton proglašen za tvorca distinkcije.³⁹ Iste godine u tekstu o strižbi, L.J. Gavrilović je ukazivala na manifestne i latentne funkcije obrednog šišanja,⁴⁰ a nekoliko godina kasnije funkcionalna analiza, uz upotrebu pojmova "prividna" i stvarna" funkcija, primenjena je na tri sukcesivna modela jednog običaja (dužijanca), od kojih poslednji pripada savremenosti,⁴¹ da bi 1985. metodološki prečišćena funkcionalna analiza bila primenjena na sasvim novu pojavu monumentalnih grobnica u selu iz okoline Beograda.⁴²

U tom trenutku se moglo reći da je cizeliranje funkcionalne analize u glavnim metodološkim alatima bilo završeno, ali je dalja primena na srpski etnografski materijal, bilo na "tradicionalni", tj. opise seljačke subkulture u Srbiji devetnaestog veka, bilo na "savremene" pojave, izostala. Praćenje modernizacijskog

³⁹ I. Kovačević, Zduhać – Funkcionalna analiza religijske zaštite od grada, Simpozijum Seoski dani Sretena Vukosavljevića, VI, Prijepolje, 1978. Sam Merton citira Klakonov rad o Navaho magiji iz 1944. godine objavljen u časopisu Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, ali ne pominje Klakonovu distinkciju manifestnih i latentnih funkcija. Vidi R Merton, O teorijskoj sociologiji, Zagreb, 1979. 80-95. Klakonov tekst iz 1944. ponovo je objavljen u njegovoj knjizi "Navaho Witchcraft" 1962. godine, kao i u zborniku M. Marvika o vešticama i vračevima (M. Marwick (ed.), Witchcraft and Sorcery, Penguin Books Ltd. 1970. 217-236.)

⁴⁰ L.J. Gavrilović, Šišano kumstvo, Etnološke sveske, 1. Beograd, 1978. 136-139.

⁴¹ B. Čupurdija, Folklor i folklorizam dužijance, Zbornik za ruštvene nauke Matice srpske, 70. Novi Sad, 1981. 127-140. Umesto Klakon-Mertonove distinkcije manifestno-latentno, autor se priklonio distinkciji Vojina Milića prividno-stvarno.

⁴² I. Kovačević, Socijalno emfatička funkcija monumentalnih grobnica, Etnološke sveske, VI, Beograd, 1985.

procesa u srpskoj etnologiji sa kraja dvadesetog veka nameće pitanje zašto eksperimentalno oprobana i metodološki doterana funkcionalna analiza nije postala noseći postupak tih tokova.

Jedan od razloga manje uloge funkcionalne analize u procesu modernizacije srpske etnologije je moguća upotreba osnovnog pojma, pojma "funkcija", pa i drugog osnovnog pojma, pojma "potreba", na kolokvijalan i uprošćen način. Drugi razlog, koji delimično proizilazi iz prvog, jeste moguće proglašavanje truizama za rezultat "naučnog" postupka, dok se kao treći razlog prepoznaje moguća preformulacija izjednačavanja etnoeksplikacije i rezultata naučne analize koje je bilo prisutno u tradicionalističkoj etnologiji.

1. Stav po kome je funkcija pluga oranje doveo bi do suštinske zamene pojmova "upotreba" i "funkcija" i ne bi bilo lako objasniti, tradicionalistima, koji bi time dobili modernističku ljušturu, da opis upotrebe nekog odevnog predmeta, neke posude ili dela nameštaja, ili, pak, neke alatke, nije nikakva funkcionalna analiza.
2. Kada je reč o truizmima, ne misli se na opšti truizam funkcionalizma na koji je ukazivao Levi-Stros,⁴³ već na partikularne truizme koji su slični, prethodno pomenutom, navođenju "upotrebe" predmeta. Takav truizam bi bio kada bi se za svadbeni ritual reklo da ima funkciju zasnivanja bračne zajednice, da inicijacija ima funkciju prelaza, ili da posmrtni ritual ima funkciju opraštanja od umrlog.
3. Primer izjednačavanja etnoeksplikacije i antropološkog objašnjenja ne mora biti hipotetičan, kao primeri za prva dva raz-

⁴³ "...reći da jedno društvo funkcioniра – jeste truizam; ali reći da sve u jednom društvu funkcioniра jeste besmisao." (Cl. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, Zagreb, S.A./1977./, 24.)

loga, već se može naći u radovima etnologa predmodernog vremena. Više puta je navođen primer tumačenja razbijanja posuda u toku svadbenog i posmrtnog rituala kao "teranje zla",⁴⁴ što su prema etnografskim beleškama o tome mislili sami učesnici obreda. Ovakvo "objašnjenje" bi odgovaralo situaciji u kojoj bi se Merton zaustavio na manifestnoj funkciji i u primeru Hopi ceremonije za vreme suše zaključio kao je funkcija tog rituala izazivanje nedostajuće kiše.

Navedeni primeri pokazuju da je veliki deo tradicionalističke etnografske produkcije mogao vrlo lako, preko pukog ubacivanja reči "funkcija" na početak i na kraj tekstova koji pretaču etnografski materijal iz predeonih monografija u tematske "monografije", da svom prepisivačkom proizvodu doda maglovit pojam analize, koji bi potom trebalo dekonstruisati da bi se pokazala njegova ispraznost.

U navedenim radovima, koji su promovisali funkcionalnu analizu u prvoj deceniji modernizacijskog procesa, kao brana potencijalnim vulgarizatorima, postulirano je, kao suštinsko, proučavanje latentnih funkcija. Međutim, ova Klakon-Mertonova distinkcija nije mogla da spreči neke primedbe koje su bile prisutne u važnim metodološkim knjigama u Srbiji toga doba, bilo da se radi o opštoj primedbi o teleološkom karakteru funkcionalne analize,⁴⁵ ili o konkretnom ukazivanju na teškoće dokazivanja tačnosti pojedinih pretpostavki.⁴⁶ Uz ranije formulisane primedbe da uvođenje pojmova kao što je "disfunkcija" ruši temelje funkcionalne analize ili Levi-Strosova primedba da je besmisleno tvrditi da sve u jednom dru-

⁴⁴ M. Filipović, *Madijsko razbijanje sudova*, Naučni zbornik Matice Srpske, Serija društvenih nauka, 1. Novi Sad, 1950.

⁴⁵ E. Nejjel, *Struktura nauke*, Beograd, 1974. 462-476.

⁴⁶ V. Milić, *op.cit.*. 677-678.

štvu funkcioniše, stvoren je jedan kompleks metodoloških problema koje je trebalo rešiti da bi se u većoj meri pristupilo aplikaciji funkcionalne analize na etnografski materijal. Neke od ovih primedbi su u kasnijem periodu bile metodološki otklonjene stavom da osim pojedinca i društvenog sistema nosioci potreba mogu biti i društvene grupe⁴⁷, te da zadovoljenje tih potreba može ili, u nekim slučajevima, mora biti "disfunkcionalno" za neke druge društvene grupe ili sistem u celini. Time je otklonjena i kritika sadržana u Levi-Strosovoj opasci, koja je očišćena od malevolencije i prevedena u stav da "sve pojave u jednom društvu imaju funkciju".

S obzirom na to da je prostora za metodološku doradu funkcionalne analize bilo, a samim tim i za otklanjanje primedbi kroz dalju aplikaciju na konkretne fenomene i kroz sudaranje poznatog i nepoznatog, truizama i *novum-a*, može se pretpostaviti da suštinski razlog odustajanja od funkcionalne analize ne leži u metodološkoj zoni.

Sa druge strane, u istom periodu, strukturalna analiza je primenjena u daleko većem broju radova i do strane većeg broja autora modernizacijskog talasa. Desetak autora je u istom periodu objavilo više desetina tekstova pa i knjiga, u kojima se strukturalna analiza provodi kroz Van Genep-Ličovu šemu obreda prelaza⁴⁸ ili na druge, raznovrsnije načine, prvenstveno u analizi folklornih tekstova ili rituala,⁴⁹ koji, primarno, nisu obredi prelaza.

⁴⁷ I. Kovačević, *Semiologija mita i rituala*, 1 . Tradicija, Beograd, 2001. 196.

⁴⁸ Do 1985. godine analizirano je van genepovski, potpuno ili delimično, više desetina obreda prelaza u petnaest objavljenih radova.

⁴⁹ Do 1980. godine objavljeno je više radova koji apliciraju druge oblike strukturalne analize ili je metodološki postuliraju. Vidi I. Kovačević, *Strukturalna analiza mita*, Sociološki pregled, 2-3. Beograd, 1974; I. Ko-

Osnovni razlog ovakvom razvoju događaja može se sagledati u opisanoj razlici strukturalne i funkcionalne analize sa stanovišta potencijalne distinktivnosti u odnosu na hiberniranu tradicionalnu etnologiju. Ovladavanje određenim tipom analitičkog postupka, npr. Van Genepovim tumačenjem obreda prelaza, u varijanti britanske strukturalne analize E. Liča, predstavljalo je jasno definisan "obred prelaza" ili inicijacije u modernistički pokret. Iako Van Genepova trofazna struktura obreda prelaza izgleda veoma jednostavna i laka za učenje, već taj stepenik je podrazumevao upoznavanje sa osnovnim postulatima strukturalne analize iznetim u Ličovoj knjizi "Kultura i komunikacija".⁵⁰ Bez obzira na to što taj postupak nije davao novo tumačenje obreda u celini, koji je već

vačević, Dodole – integrativni pristup proučavanju običaja, Glasnik Etnografskog instituta, knj. HHV, Beograd, 1976. 73-77. Lj. Radenković, Leksičko-frazeološka rekonstrukcija religijsko-mitoloških predstava u vezi s kamenom, MSC, 6. sv. 1. Beograd, 1977. 445-459; Lj. Gavrilović, Šišano kumstvo, Etnološke sveske, 1. Beograd, 1978. 133-136; I. Kovačević, Semiološki pristup proučavanju obreda (na primeru obreda o sv. Andreji), Etnološke sveske, I, Beograd, 1978; I. Kovačević, Socijalni sadržaj običaja o Lazarevoj suboti, Etnološke sveske, I, Beograd, 1978; Lj. Radenković, Semantika ponašanja na Veliki četvrtak, Književna kritika, Beograd, 11/4, 1980, 29-40; Lj. Radenković, Metodološki aspekti istraživanja semiotike teksta (na primerima tekstova tradicijske kulture), Delo, God. 26, br. 11/12, Beograd, 1980, 99-118.

⁵⁰ U modernistički pokret je ova knjiga, zahvaljujući tada postojećem uvozu i snabdevenosti nekoliko beogradskih knjižara stranim knjigama, stigla neposredno po njenom objavljivanju u Engleskoj (1976.) i drugom izdanju iz iste godine. E. Leach, Culture and Communication. The logic by which symbols are connected. An Introduction to the use of structural analysis in social anthropology, Cambridge University Press, Cambridge, 1976. Prevod na srpski je objavljen 1983. (E. Lič, Kultura i komunikacija, "XX vek", Beograd, 1983.)

preliminarno određen kao obred prelaza, interpretacija pojedinih delova obreda (ritema) davala je očekivano tumačenje koje sasvim vidno nadilazi stare priče o "teranju zla", eventualno dopunjene frejzerovskim konstatacijama o njegovom "magijskom" karakteru. To je činilo sasvim jasnu granicu između onih koji su etnoeksplicaciju izjednačavali sa objašnjenjem, što bi bilo daleko teže u slučaju kada bi funkcionalna analiza trebalo da bude prepoznatljiva karakteristika modernizacijskog procesa.

Ako su "životinje dobre za mišljenje", zato što omogućavaju da se transformacije jednog nivoa primenjuju na klasifikacije drugog,⁵¹ onda je sasvim razumljivo da je strukturalna analiza imala funkciju "bonne a penser"⁵² jednom periodu antropologizacije etnologije u Srbiji. U vremenu u kome je bila neophodna smena paradigmi, u Kunovom smislu reči, funkcionalizam, odnosno funkcionalna analiza, nisu imali dovoljno distinktivnog potencijala. Labave i nekonstruisane granice omogućavale su da se bez suštinske edukacije i ovladavanja principima naučne analize "raspravlja" o funkcijama nekog, na primer, religijskog fenomena, zajedno sa njegovim "svrstavanjem" u spekulativne nizove kvazimarksističkih oponašatelja evolucionizma, kakvi su "animizam", "animatizam" ili "totemizam". Ovladavanje makar najjednostavnijim oblicima strukturalne analize onemogućavalo je ovakve bastarde i činilo modernizacijski proces možda dužim i težim, ali kristalno jasnim.

⁵¹ E. Lič, Klod Levi Stros, "XX vek", Beograd, 1972. 49-50.

⁵² Marsel Enaf, jedan od mnogobrojnih autora knjiga o Klod Levi Strosu (M. Henaff, Claude Levy-Strauss, Ed. Belfond, 1991. Engleski prevod: M. Henaff, Claude Lévi-Strauss and the Making of Structural, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998.), članak u časopisu "Espri" iz 2004. godine naslovio je: "Claude Levy-Strauss: Une anthropologie bonne a penser".

Između antropološkog jezgra i entropije - srpska antropologija u prvoj deceniji dvadesetprvog veka

1. Kraj kontinuiteta sa prethodnom etnologijom

Transformacija srpske etnologije tokom poslednje četvrtine dvadesetog veka¹ prekinula je stanje u kome se etnologija ponašala kao da društveni zadatak zbog koga je formirana krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka i dalje postoji. Tokom procesa antropologizacije u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka došlo je do odustajanja od onih istraživačkih projekata koji je trebalo da, u periodu konstituisanja, služe utvrđivanju etničkih, pa samim tim i državnih granica. Ti istraživački projekti su bili (re)konstrukcija etnografije srpskog sela i seljaka devetnaestog veka i diletantska "etnogeneza" kao "nauka" o poreklu i postanku naroda.

Antropologizacija srpske etnologije odigrala se u trenutku kada je već dugo bila u stanju kliničke smrti jer su politički

¹ Sumarni pregled razvoja srpske antropologije/etnologije vidi u I. Kovačević, Iz etnologije u antropologiju (Srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005), u Etnologija i antropologija: stanje i perspektive, Zbornik Etnografskog instituta SANU, 21. Beograd, 2005. 11-19. i I. Kovačević, Tradicija modernog, Beograd, 2006. 47-61.

uslovi potrebe za njom nestali posle Prvog svetskog rata. Osim toga i vremenska udaljenost nastanka paradigme na kojoj je konstituisana merila se dvocifrenim brojem decenija dok je njena metafizička suština nestala pred modernom naukom dvadesetog veka. Takva antropologizacija je predstavljala raskid sa političkom instrumentalizacijom stvorenom u okviru nacionalnih projekata. Kolektovanje etnografskih data o srpskoj tradicijskoj kulturi, zapravo seoskoj kulturi na prostorima na kojima su živeli Srbi, imalo je za cilj da se utvrde granice srpskog etničkog prostora. Ovaj projekat je propao iz dva razloga: prvo iz teorijskih razloga jer nije dokazano postojanje "narodnog duha" koji bi se emanirao u kulturnim elementima i drugo, iz sasvim empirijskih razloga jer se na zacrtanom srpskom etničkom prostoru među stanovništvom, koje je deklarirano kao srpsko, nije mogao pronaći zajednički imenitelj u okviru klasičnog inventara kulture.

Drugi značajan element raskida sa prethodnom etnologijom je bio izlazak iz "etnogenetskih" pisanja o "poreklu naroda" koji je bio skopčan sa nekim prepisivanjem i kompiliranjem fragmenata paleolingvistike, arheologije i istorije što je dodatno kombinovano sa fizičkom antropologijom i podacima ugašene antropogeografije shvaćene kao beleženje kretanja stanovništva.²

Oba prekida su rezultirala i dislociranjem iz "istorijske grupacije" u okviru koje se status kretao od većih ili manjih simpatija prema "čarapologiji" do podsmeha ili zgražanja nad diletantskim "etnogenetskim" pisanjima.

² Takvi radovi su nazivani proučavanje "etničkih procesa", "etničke prošlosti", "etničkih karakteristika" ili, čak, "etnoloških karakteristika".

2. Rekonstrukcija

- a) Modernistički tretirana tradicija – od čuvara tradicije do tumača jedne vremenski-prostorno fiksirane kulture

Carski rez kojim je etnologija izvađena iz sopstvene prošlosti problematizovao je okvir same discipline. Ogroman fundus podataka koji je tezaurisan u etnografskim spisima stvaranim tokom devetnaestog i prve polovine dvadesetog veka ostao je u etnološkim trezorima i postavilo se pitanje šta činiti sa njim. Jedan mogući pristup je preuzimanje uloge "čuvara tradicije" koji će zajedno sa institucijama za zaštitu spomenika kulture i folklornim muzičko-igračko-pevačkim društvima konstruisati i čuvati jedan kulturni sklop koji se opredmećuje kroz muzejske izložbe i etno-parkove i aktivno prikazuje kroz folklorne priredbe. Takav status bi antropologiju pretvorio u konstruktora i kustosa "narodne tradicije" i, samim tim, u stručni servis folklornih udruženja i svih mogućih tradicioljubivih projekata. Nesvršishodnost isključivosti ovakvog pristupa i siguran gubitak socijalnog statusa nauke nije potrebno posebno dokazivati.

Sa druge strane, nesmisleno je bilo odreći se sakupljenog materijala koji je vremenski relativno omeđen i predstavlja veoma detaljno svedočanstvo o životu ljudi tokom devetnaestog i dvadesetog veka. Prikupljana etnografska građa, koja govori o "tradicijском društvu", gradi određene modele koji se mogu tumačiti sa bazičnom istorijskom perspektivom i svrhom, uz upotrebu klasične istorijske kritike etnografskih izvora, ali sa ne-istorijskim rezultatom. To znači da novi antropološki cilj nije bio onaj klasični etnološki – rekonstrukcija opisa života u Srbiji devetnaestog veka – već da utvrdi značenja, potrebe i funkcije, strukture mišljenja u opisanim kulturnim elementima. Zbog toga je ono što se obično

naziva narodna tradicija ostalo predmet antropološkog bavljenja, ali ne kao stvaranje konstrukta i njegovo dalje čuvanje, već kao fundus činjenica koje su predmet interpretacija baš kao i činjenice iz svakog drugog takvog fundusa. Ipak, istorijska samosvest kao rezultat potreba za spoznajom prošlosti čini da interes za ovaj fundus prevazilazi interes za slične funduse sa, manje ili više, daljih teritorija, što rezultira posebnim interesovanjem za "tradicijnsko društvo" ili "kulturu srpskog sela u devetnaestom veku".

b) Konstruktivistički pristup etnicitetu

Mogućnost "nastavka" bavljenja pitanjima etniciteta nije nužno predstavljao raskid sa istorijskom dimenzijom koju antropologija etniciteta sadrži kroz negaciju esencijalizma i konstruktivistički pristup. Istraživanje konstrukcije etniciteta podrazumeva uočavanje situacionog, odnosno istorijskog, konstruisanja onoga što se ranije smatralo datim kroz metafizičko uzajamno konstituisanje "narodnog duha" i njegovih emanacija. Međutim, time je etnicitet postao tek jedan od mnogo stotina kulturnih elemenata kojima se antropologija bavi i to ograničenog obima čak i u izrazito multikulturnim sredinama. Naime, detaljno proučeni konstrukti, kojima su date grupe određene, ne ostavljaju više mnogo tema i prostora za dalja istraživanja. To ipak ne znači da je antropologija etniciteta završno poglavlje proučavanja etniciteta, pogotovo, što konstruktivistički definisan etnicitet³ podrazumeva i mogućnosti transformacija i stvaranja novih konstrukata.

³ Od većeg broja radova koji konstruktivistički pristupaju etnicitetu kao ilustracija mogu se navesti radovi M. Prelić, B. Žikića i S. Nedeljkovića: M. Prelić, Posle Fredrika Barta: savremena proučavanja etniciteta u kompleksnim društvima, Glasnik Etnografskog instituta SANU, 45. Beograd, 1996; M. Prelić, Srbi u selu Lovri u Mađarskoj tokom

c) Urbana antropologija-antropologija savremenosti/modernosti – politička antropologija

Samo pukim praćenjem prostornog pomeranja svog nekadašnjeg objekta proučavanja srpska etnologija se pretvorila u urbanu antropologiju. Proces je u rudimentarnim oblicima i obimu započeo u okviru "stare" etnologije kojoj je predmet "pobegao" sa sela u grad. To pretvaranje nije bilo moguće obaviti u okvirima etnologije opremljene isključivo sredstvima za terensko istraživanje koje je trebalo da od najstarijih živih stanovnika najnerazvijenijih oblasti saznaju šta su im babe i prababe pričale o davnim vremenima. Takav aparat nije mogao da odgovori interpretativnom zadatku ni u okviru tradicionalnog poimanja predmeta etnološkog istraživanja. Pomeranje istraživanja u urbane sredine bilo je praćeno i inovativnim strategijama (objašnjenje, tumačenje, razumevanje) i inovativnim postupcima (istorijska analiza difuzije, funkcionalna analiza, strukturalno-semantička analiza) primenjenih i na "tradicijisku" i na urbanu sredinu.

Preusmerenje antropologije na proučavanje prostorne i vremenske celokupnosti postavilo je pitanje adaptacije na novu sredinu. Stoga je logično da su se u periodu prilagođavanja najviše javile te-

dvadesetog veka Budimpešta, 1995; B. Žikić, O razlici između etničkog i kulturnog identiteta Mađara u istočnoj Bačkoj u N. Pantelić (ur.) *Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama*, Beograd, 1998; B. Žikić, *Konstrukcija identiteta u dualnoj etnokulturnoj zajednici: Seleuš*, u S. Kovač, *Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Etnoantropološki problemi pos.izd.* Beograd 2005; S. Nedeljković, *Mit, religija i nacionalni identitet: mitologizacija u Srbiji u periodu nacionalne krize, Etnoantropološki problemi*, God. 1. Br. 1. (N.s.), Beograd, 2006; S. Nedeljković, *Čast, krv i suze. Ogledi iz antropologije etniciteta i nacionalizma*, Beograd, 2007.

me "klasične" po predmetu⁴, da bi se postepeno širile na političke fenomene koji su, sticajem specifičnih okolnosti, imali jak socijalni naboj, a bili podložni antropološkom istraživanju/angažmanu.⁵

3. Okruženje i tematska ekcentričnost – za antropologiju protiv entropiologije

Moguće je sasvim uspešno braniti tezu da nema granica između naučnih disciplina, da je omeđenost posebno nemoguća u društvenim i humanističkim naukama to jest da je nemoguće razgraničiti na primer istoriju, sociologiju ili antropologiju. Epistemološka održivost nepostojanja granica između pojedinih naučnih disciplina proizlazi iz nemogućnosti parcelizacije sveta kojom bi svaka naučna disciplina dobila svoje polje delovanja. Međutim, epistemološki stavovi nemaju uvek svoj odraz u socijalnoj realnosti čiji je odnos prema društvenim naukama utemeljen na nekoliko osnova od koji jedan jeste epistemološki, ali nije nužno u skladu sa prezentnim stavovima, već daleko češće sa nekim ranijim, koji su socijalno učvršćeni i podložni veoma sporim promenama. To znači da su neke ranije epistemološke

⁴ O značaju jedne takve grupe tema vidi I.Kovačević, Van Genep ponovo među Srbima, Etnoantropološki problemi, God. 1. Br. 1. (N.s.), Beograd, 2006.

⁵ Na značaj specifične političke antropologije u okrilju srpske antropologije tokom poslednje decenije dvadesetog veka ukazao je S. Naumović. (Vidi S. Naumović, Nacionalizacija nacionalne nauke? Politike etnologije/antropologije u Srbiji i Hrvatskoj tokom prve polovine devedesetih godina dvadesetog veka, u S. Kovač (ur.), Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Beograd, 2005. 39-46. i S. Naumović, The Ethnology of Transformation as Transformed Ethnology: The Serbian Case, Ethnologia Balkanica, Vol. 6. 2002. 7-37.)

postavke zadataka i predmeta društvenih i humanističkih nauka petrificirane i prisutne u njihovom aktualnom društvenom određenju⁶ i da je proces njihove promene sigurno dug i sa neizvesnim ishodom.

U situaciji u kojoj disciplina nema mogućnost da na društveni zahtev za definisanjem nje same odgovori uz epistemološku podršku, jedino je moguće kretati se u okviru prakse i praksa kao izvora. Iz antropološke prakse i antropoloških praksa moguće je zamisliti antropološko jezgro i antropološku raznovrsnost koji predstavljaju epistemološki nedefinisani uži deo epistemološke neograničenosti.⁷

U društvenom okruženju u Srbiji i to onom najužem koje sačinjavaju upravo oni koji se bave društvenim i humanističkim naukama i zaposleni u medijima koji se bave "kulturom" i dalje se misli da antropologija, pod imenom etnologija, proučava "pogače i pregače".⁸ Istina, to daleko više govori o neznamaštvu i fa-

⁶ Drugo je pitanje da li neaplikabilnost epistemoloških postavki, koje polazeći od nedeljivosti sveta, od ideje totaliteta, ne dozvoljavaju razgraničenje društvenih i humanističkih nauka, i činjenica da su i dalje svuda na raznolike načine razgraničene, dovode do sudara tih postavki sa praksom, kao kriterijumom istine, i čine ih netačnim.

⁷ Odnos jezgra i raznovrsnosti nije moguće prostorno shvatiti, a pogotovo nije moguće uraditi grafički prikaz tog odnosa. Poznat je slučaj jednog antropologa koji je usled višedecenijske nemogućnosti da prostorno odredi i grafički prikaže odnose između antropologije i ostalih društveni i humanističkih nauka, što je sebi postavio kao zadatak, ostao bez najvišeg naučnog zvanja i profesorske karijere.

⁸ To potvrđuju rezultati ankete koju je, u svom diplomskom radu, izvršila Bojana Slijepčević među naučnim radnicima iz srodnih oblasti (istorija, sociologija), urednicima kulturnih rubrika štampanih i elektronskih medija i jednom broju fakultetski obrazovanih ljudi različitog profila. Diplomski rad pod naslovima "Predstave i stavovi o profesiji

hidiotizmu onih koji se "bave" društvenim i humanističkim naukama, ali, pogotovo uz medijske stvaraoce društvene predstave, utiče da se srpska etnologija/antropologija eksterno doživljava kao da je hibernirana u srednjoj fazi (1920-1975.) besciljnog prikupljanja dalekih i nasumičnih sećanja na "narodnu tradiciju".⁹ Okvir u kome postoje i ovakva, socijalno uticajna, stanovišta i prepuna skladišta etnografskih podataka (etnografska građa, muzeji i slično), predstavlja razlog što se kao prvi deo antropološkog jezgra može odrediti modernističko proučavanje klasično shvaćene tradicije sa njenim preciznim pojmovnim, vremenskim i prostornim određenjem. Drugi deo jezgra bi bio vremenski i prostorno neomeđen sa sličnim tematsko-predmetnim usmerenjem i glavnom istraživanja u zonama urbanosti, modernosti i savremenosti.

Posebno je teško čak i približno opisati šta se podrazumeva pod antropološkom raznovrsnošću koja se nalazi između antropološkog jezgra i onoga što karakteriše epistemološka neograničenost i etabrirane zone drugih tradicionalno utemeljenih društvenih i humanističkih nauka. Moguće da je lakše razumeti o čemu se radi uz pomoć onih iskoka iz zone antropološke raznovrsnosti koji doprinose socijalno opasnoj neprepoznatljivosti sa jedne strane i mogućim diletantizmom što pogoduje lošoj opštoj predstavi o disciplini, sa druge strane. Primeri takvih iskoka pod firmom etnologije/antropologije mogu se naći u metodološki neukom proučavanju stavova, inače klasičnom i instrumentalno iscizeliranom zadatku socijalne psihologije, lošoj i ideološki i

etnolog-antropolog" je odbranjen na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu 2004. godine.

⁹ I. Kovačević, Iz etnologije u antropologiju (Srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005), u Etnologija i antropologija: stanje i perspektive, Zbornik Etnografskog instituta SANU, 21. Beograd, 2005.

politički zatrovanoj sociologiji tranzicije, ulazu u savremenu pedagogiju ili prosvetnu politiku, bavljenju političkom teorijom (i političkom praksom) za rad njih samih, a ne u okviru antropologije politike itd. Međutim, čak i ukoliko su ovakvi iskoci metodološki upriličeni i napravljeni na osnovu relevantne neantropološke literature, što zavisi isključivo od prihvatanja akribičnosti i ulaganja truda, oni ostaju smetnja socijalnoj prepoznatljivosti antropologije. U tom slučaju osim neobuzdanih ličnih afiniteta ne bi postojao ni jedan razlog da se od nepotrebnih dodira koji stvaraju neprepoznatljivost ne učini jedan korak "nazad" ka antropološkoj raznovrsnosti, koja je tolika da svako u njoj može naći zadovoljenje lične naučne radoznalosti. Ukoliko se pogledaju mogući uzroci ovog iskakanja, koje može biti opasno za disciplinu unutar postojećeg okruženja, vidi se da nemaju opravdanja čak i kada bi se logičkim putem izostavilo postojanje spoljnog faktora. Ovde se ne misli na pokušaje da se malim i površnim znanjima iz drugih društvenih i humanističkih nauka unutar antropologije "prodaje magla" velike učenosti, pokušaje koji su zasnovani na nadama da ni antropolozi, niti oni "drugi" ne čitaju ništa drugo osim sopstvenih proizvoda. Naprotiv, i onda kada se radi o korektnom i obaveštenom pristupu događa se skoro neprimetno "uvlačenje" u druge discipline na poljima gde sama antropologija nema obilje relevantnih istraživanja, razmišljanja, analiza, metoda itd. i gde "gravitaciona sila" te, druge discipline izvlači iz antropološke raznovrsnosti u neizvesnu zonu. Dalja sudbina takvog rada je nepredvidljiva u smislu velike neizvesnosti akceptiranja od strane te druge discipline,¹⁰ ali je izvesno da razgrađuje prepoznatljivost antropologije.

¹⁰ I pozitivno i negativno odnošenje prema pojedničnom "antropološkom gostu" ima negativnu posledicu po antropologiju i antropološki ceH. U slučaju pozitivne ocene postaje izvesno da se "ozbiljne i kvalitetne

U srpskoj antropologiji nema čestog iskoka karakterističnog za antropologiju u SAD i Evropi, koji se najkraće može opisati kao NGO "antropologija". Takva "antropologija" ima "teorijski" deo u izlaganju filozofije ljudskih prava i političkom obrazlaganju značaja civilnog društva, sadrži razmatranje međunarodne pravde, osudu ratnih zločina i zalaganje za pomirenje. Jedan od važnih zadataka NGO "antropologije" je bavljenje nacionalizmom, etničkim sukobima i pokušajem smirivanja konflikta u kritičnim regionima. Glavne ciljne grupe ove "antropologije" su izbeglice ili manjine svih vrsta, a cilj "antropološkog" angažovanja je socijalni rad humanitarnog i političkog karaktera.¹¹ NGO "antropologija" se realizuje na najraznornijim skupovima, konferencijama, seminarima, izložbama koji imaju formu, nalik svojim naučnim pandanima. Ukupna ocena NGO "antropologije" se može kretati od prihvatanja plemenitosti i humanosti kao njenog izvora do osude neoegzotizma i neoegzotizacije i prepoznavanja takvih namera. Međutim, nijedna od tih ocena nije primarno relevantna za antropologiju za koju je daleko značajnije da NGO "antropologija" može, sasvim neosnovano, kontaminirati opštu predstavu o akademskoj disciplini.

Već je ukazano da je socijalno okruženje izgrađeno na mnogim predstavama koje više nemaju status disciplinarnih stavova i koje pripadaju istoriji ideja u okviru tih disciplina. Međutim to i takvo okruženje predstavlja datost i pojedina disciplina, ukoliko o tome ne vodi računa, može se naći u samoizazvanom, te-

studije mogu praviti samo van antropologije" te da "kvalitetni antropolozi" nužno izlaze iz okvira antropologije. U slučaju neakribičnog pristupa ta karakteristika se lako pripisuje obrazovanju tj . celoj disciplini iz koje stiže neakribičan rad.

¹¹ Jedna od grana NGO "antropologije" je romologija nastala na osnovu lakog dobijanja stranih grantova.

škom položaju. Sa druge strane, nisu ni predstave na kojima se bazira društvena prepoznatljivost i društvena regulativa večne i nepromenljive. Iako su prilično statične one se mogu menjati. No, putevi te promene moraju biti promišljeni a celina antropološke raznovrsnosti trebalo bi da ima sredstva, moguće među najboljim, na primer iz okvira antropologija nauke, da prepozna načine i doze uticanja na promena. Celokupno ekstradisciplinarno javno mnjenje nije najvažnija adresa za prijavljivanje promene, ali od prvog kruga tradicionalno "srodnih" disciplina se može očekivati da širi predstave koje će se, u još po nekom koncentričnom krugu, preliti i do onih koji sasvim regularnim načinima odlučuju o naučnom i akademskom položaju antropologije.¹² Ranije pomenuta "znanja" o tome čime se etnologija/antropologija bavi unutar prvog kruga govore, ne samo o potrebi da se ta "znanja" učine znanjima, već i o načinima na koji to treba činiti. Ti načini treba da uzmu u obzir konzervativizam starijih tj. nepromenljivost saznanja koja su stara i do pola veka kao i fahidiotizam mlađih kao rezultat subsuspecijalizacija unutar sopstvene discipline. Takođe, moguće reakcije na uskok u tradicionalni zabran pojedine discipline može biti shvaćen kao neprijateljski akt zaposedanja disciplinarnog teritorije ili kao znak slabosti proizašao iz nemanja sopstvenih poslova.

U mnogim humanističkim disciplinama razlikovan je, a i sada se razlikuje, deo obrazovnog procesa koji se kolokvijalno zove "učenje zanata" ili prostije "zanat". Taj deo discipline se obično nalazi u zonama tehnika naučnog rada, jednog fonda faktografskog znanja i aplikacije discipline u pojedinim zanimanjima. Neki put pojam "zanat" ima značenje samo u prvoj navedenoj zoni pa

¹² Nevolje nastaju kada se direktno i neposredovano znanjem i zalcima ugledan stručnjak za suncokret bavi pitanjem organizacionog spajanja ili razdvajanja društvenih i humanističkih nauka.

se smatra da je učenje "zanata" istoričara predstavlja obuka za korišćenje arhiva i istorijskih izvora. U arheologiji složena tehnika arheološkog iskopavanja predstavlja zanat kojim arheolog treba da ovlada da bi znao da obavi iskopavanje. Ovladavanje "zanatom" je neophodnost u svim naukama i veštinama koje se tiču zdravlja što, osim medicinskih nauka, podrazumeva i discipline koje se smatraju društvenim ili humanističkim naukama kao što je psihologija, pogotovo u delu kliničke psihologije.¹³

U ranijem periodu antropologija, pod nazivom etnologija, imala je deo koji se moga smatrati "zanatom". Taj "zanat" se prvenstveno odnosio na obuku za muzejsku delatnost u okvirima jednog specijalizovanog muzeja i skoro stotine muzeja tzv kompleksnog tipa u kojima obavezno postoji "etnografski" sektor. Obuka za izvršavanje takvih "zanatskih" poslova je trebalo da obuhvata učenje terenskog istraživanja u zaostalim i zabačenim selima, muzejsku obradu sakupljenog/otkupljenog materijala i obimno faktografsko znanje o materijalnoj kulturi srpskih seljaka devetnaestog veka. I u doba funkcionisanja neantropologizovane etnologije u Srbiji univerzitetsko obrazovanje je u sasvim malom obimu obuhvatalo učenje ovog "zanata" tako da je redovna konstatacija zaposlenih u muzejskim ustanovama glasila: "Sve sam morao/la da učim od početka". Taj stav je, uglavnom, odgovarao činjeničkom stanju jer univerzitetsko obrazovanje etnologa nije moglo, u meri koja je potrebna muzejskom radu, da detaljiše o materijalnoj kulturi srpskog sela. Uzrok tome je veliki broj različitih vrsta predmeta koji su bili u upotrebi pomnožen sa velikom

¹³ Stoga je sasvim razumljivo da je medicinsko univerzitetsko obrazovanje u velikoj meri izuzeto iz unifikacije bolonjskim reformama, kao i to da je Evropska asocijacija psihologa propisala pravila koja se tiču obrazovnog procesa za to zanimanje bez obzira na bilo kakve opšteobrazovne deklaracije.

teritorijalnom diversifikacijom što je činilo da bi takve studije trajala više od ljudskog veka uz angažovanje trideset do četrdeset nastavnika. U tom periodu ni obuka za terenski rad nije bila u centru obrazovnog procesa što je bilo uzrokovano preferencijom primarnog iskustva u etnografskom poslu ("etnografija mog sela") koju je odsustvo terenske obuke reverzibilno i dodatno učvršćivalo. Moguće je da se radi o običnoj reprodukciji i da su nosioci obrazovnog procesa, koji su i sami koristili primarno iskustvo umesto terenskog rada, odbijali da "uče" studente tehnikama istraživanja. Čak i ako su bili u prilici da u okvirima letnje prakse prođu neku obuku ona je bila disperzovana na sve moguće segmente seljačke kulture i samo se malim delom odnosila na predmete materijalne kulture. Čak se i smatralo da je do opisa drugih segmenata seljačke kulture (verovanja, običaji...) teže doći nego do predmeta materijalne kulture, te, da za ove druge skoro da i nije potrebna nikakva obuka. Sa druge strane, uprkos socijalno petrifikovanoj ulozi muzeja opšta i teorijska muzeologija su ozbiljno uzdrmala klasično shvatanje muzeja.

Već na osnovu ranijeg nepostojanja "zanatskog" dela etnologije, moguće je zaključiti da i savremena srpska antropologija ne predstavlja "zanat" u smislu koji je na primer neophodan arheologiji. Apsolutna neponovljivost arheološkog istraživanja i nepovratna šteta koju bi nanelo nestručno iskopavanje čini da država licencira znanje i sposobnost da se vrši iskopavanja kroz režim izdavanja dozvola. U antropologiji je ne/mogućnost ponovljenog istraživanja teorijsko pitanje¹⁴ i ona nema dalekosežne posledice kao što ima u arheologiji. "Nezanatski" karakter antropologije, ipak, ne može isključiti njen odnos prema socijalnom okruženju u kome egzistiraju

¹⁴ S. Kovač – M. Milenković, Ponovljene studije u antropologiji – FanBek vs. Griol, Antropologija, br. 2. Beograd, 2006.

muzeji u obliku stvorenom pre više od jednog veka. Taj odnos se ne može svesti na odnos obrazovanja specijalizovanih antropologa koji će pri ulasku u muzej odmah prepoznati i klasifikovati sve predmete u svim zbirkama. Naprotiv, budućnost muzeja u klasičnom obliku je sasvim neizvesna¹⁵ i priprema takvih kadrova, sve i da je moguća, bi bila priprema za neizvesnu mogućnost upotrebe nagomilanog faktografskog materijala. Stoga ne bi postojalo nikakvo opravdanje za formiranje nekakve "velike škole materijalne kulture". Sa druge strane obrazovanje koje bi stvaralo specijalistu za nekadašnje donje delove oraćih sprava ili specijalistu za posude u kojima se čuvao sir na planinama teško bi se uklopilo u savremene globalne i evropske procese transformacije visokog obrazovanja. Upravo ti procesi idu u drugom pravcu, u pravcu stvaranja specijaliste za antropološko mišljenje, a ne specijaliste za skladištenje ogromnog broja etnografskih data. Tako formiran stručnjak diplomirani master, specijalista ili doktor nauka treba da zna da se snađe u obilju podataka, da zna šta sa njima, da zna gde da sazna svu faktografiju, da ume da pronađe gde i kako je ta faktografija interpretirana, tumačena, obajšnjavana itd.

4. Eksterna klasifikacija antropologije i etnologije i uspostavljanje distinkcija

U klasifikacijama koje vrši država antropologija i etnologija predstavljaju neobičnost koja ne podleže lakom razvrstavanju.

¹⁵ M. Simić, *Displaying Nationality as Traditional Culture in the Belgrade Ethnographic Muzeum: Explration of Museum Modernity Practice*, Glasnik Etnografskog instituta SANU, LIV, Beograd, 2006. 305-306; Lj. Gavrilović, *Muzeologije u vakuumu, Etnoantropološki problemi*, God. 1. Br. 2. (N. s.), Beograd, 2006; Lj. Gavrilović, *Kultura u izlogu: ka novoj muzeologiji*, Beograd, 2007.

Dvojna klasifikacija antropologije: pripadanje društvenim naukama (social sciences) i humanističkim naukama (humanities) prisutna je i u evropskim klasifikacijama (European Science Foundation).¹⁶ Antropološka istraživanja su pokazala da ono što je nemoguće jednoznačno klasifikovati postaje neobično, čudovišno, opasno i izaziva nelagodu¹⁷ što je mogući razlog kasnog uvrščivanje antropologije u naučnu i obrazovnu strukturu u Srbiji. Izlaganje detaljne istorije takvog razvrstavanja u proteklih pola veka iziskivalo bi posebnu raspravu. Sasvim sažet pogled pokazuje da se naziv antropologija u obrazovnom sistemu javlja u nazivu predmeta na novoosnovanim studijama sociologije na Filozofskom fakultetu 1959. godine¹⁸ i to kao "Osnovi etnologije i socijalna antropologija", da bi taj predmet izmenama Statuta Filozofskog fakulteta iz 1962. godine bio preimenovan u "Socijalna antropologija". Potom se naziv antropologija javlja 70-ih godina kao postdiplomski interdisciplinarni smer ili katedra, da bi se u potpunosti etablirao 1990. godine preimenovanjem Odeljenja za etnologiju u Odeljenje za etnologiju i antropologiju.¹⁹ U sistemu nauka Ministarstva nauke antropologija se javlja tek 2005. godine od kada se projekti koje finansira to ministarstvo, a realizuju ih Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Etnografski institut SANU, klasifikuju kao "Etnologija i antropologija".²⁰

Za razmatranje trenutne situacije i bliske budućnosti antropologije treba se fokusirati na poslednja rešenja koja pokazuju

¹⁶ European Science Foundation je asocijacija svih važnijih nacionalnih krovnih naučnih organizacija i akademija nauka. (<http://www.esf.org/home.html>)

¹⁷ M. Daglas, Čisto i opasno, Beograd, 1993.

¹⁸ Sto godina Filozofskog fakulteta, Beograd, 1963. 171.

¹⁹ Filozofski fakultet 1963-1998, Beograd, 1998. 479.

²⁰ <http://www.mntr.sr.gov.yu>

sve teškoće koje antropologija izaziva pokušajima oštrih klasifikacija kakva su državi neophodna radi upravljanja prosvetnim i naučnim sektorom. Prema klasifikaciji Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje iz 2006. godine²¹ antropologija i etnologija su svrstane u "sociološke nauke" sa razdvajanjem na svim stepenima studiranja (osnovne, master i doktorske studije) i sa razdvojenim nazivima diploma. Nasuprot tome u klasifikaciji Ministarstva nauke antropologija postoji u okviru Matičnog odbora za istoriju, arheologiju i etnologiju, dok je sociologija svrstana u Matični odbor za društvene nauke. To znači da različita društvena percepcija, izražena u ove dve klasifikacije, nameće kratko razmatranje odnosa prema "srodnim" disciplinama.

a) Antropologija kao istorijska disciplina

Svrstavanje u "istorijske" discipline koje se zadržalo u klasifikaciji ministarstva nauke je "tradicionalno" svrstavanje. Takvo tradicionalno klasifikacijsko mesto etnologije bilo je, čak i u izvornoj varijanti, u koliziji sa dominantnim pravcem etnološkog rada tokom velikog dela dvadesetog veka koji se bazirao na aktuelnom etnografskom opisu izraženom u etnografskom prezentu kao načinu etnografskog pisanja. Etnografski prezent je specifična terenska tehnika i književni stil, koji je imao za cilj da u mislima čitalaca izazove utisak nepromenljivosti tradicijske kulture (što je i razlog njegove popularnosti u evropskim etnologijama). Dakle, upotreba prezenta je inherentno istoricističko oruđe – prezent tu služi da se stvori slika nepromenljivosti. Istorijski karakter

²¹ Nacionalni savet za visoko obrazovanje Republike Srbije je 26. decembra 2006. godine doneo "Listu stručnih, akademskih i naučnih naziva sa naznakom odgovarajućeg stepena studija" u kojoj je izvršio spajanje sociologije i antropologije u "sociološke nauke".

se, takođe, tražio u pokušajima da se preko sećanja samih ispitanika dobijenih aktualnim etnografskim postupkom dopre u dalju prošlost ili apriornom i ničim dokazanom pretpostavkom da su pojave iz 19. veka o kojima govore sećanja ljudi iz dvadesetog veka nepromenjene u odnosu na pojave iz 14. ili 15. veka. Ovakva, "istorijska", strategija etnologije nije bila prihvaćena ni od samih istoričara koji su konkretna istraživanja zasnovana na usmenom izvoru smatrali amaterskim ili diletantskim, smatrajući etnografski zapis isključivim svedočanstvom o vremenu u kome je nastao. Na drugoj strani, istorijski fundirana istraživanja kulture, prvenstveno materijalne kulture, omogućavala su da etnologija, mada sasvim parcijalno, održava epitet "istorijske" discipline. Ova istraživanja, često nazivana "kulturnoistorijska" dodirivala su se sa istorijom primenjene umetnosti ili istorijom svakodnevnog života i bavila se istorijatom predmeta ili kulturnoistorijskim uticajima koje ti artefakti opredmećuju. Ovaj pristup je zahtevao ovladavanje "zanatom" istoričara, što je u konkretnim istraživanjima značilo ovladavanjem izvorima i jezicima na kojima su ti izvori (latinski, staroslovenski itd.). Moguće je da je upravo dodatna, pretežno autodidaktska, obuka dovela do sužavanja ovog tipa istraživanja na nešto manje akribične pokušaje u odnosu na ranije uzore ili do odustajanja od ove istraživačke strategije. Novija društvena istorija devetnaestog i dvadesetog veka²², polazeći od istorijskih izvora, ulazi u ovaj tradicionalni etnološki "zabran" kontekstualizujući istraživane fenomene u socijalne i ekonomske promene. Ipak, ova dodirna površina etnologije/antropologije i društvene istorije, koje može ići do stvaranja identičnih rezultata is-

²² Ovde se prvenstveno misli na proučavanje društvene istorije zastupljeno u časopisu "Godišnjak za društvenu istoriju" koji je počeo da izlazi 1994. godine, kao i na mnoge druge radove u novijoj istorijskoj produkciji.

traživača različitog edukativnog profila²³, ne može dati globalni "istorijski" karakter celoj antropologiji. Nova, istorijski dokumentovana, etnografija devetnaestog i dvadesetog veka pokazuje da je hronološki domet usmenog izvora ograničen i da će se antropolozi ukoliko, tradicionalno usmereni na terenski rad, ograniče na ovaj vid prikupljanja podataka, povlačiti ka etnografiji "sadašnjosti" i opisivanje dvadesetog veka prepuštati istoričarima. Obzirom da proučavanje "novije društvene istorije", osim obuke u smislu istorijskog rada sa izvorima, ne uključuje i "klasične" jezike kao nužan uslov njihovog čitanja i razumevanja, stvaranje etnografije dvadesetog veka ne bi trebalo da predstavlja neizvodljiv zadatak za antropološkog etnografa. Ipak, distinktivna crta koja deli društvenog istoričara i antropologa nalazi se u postetnografskom zadatku gde je antropolog, stižući tokom edukativnog procesa mnoštvo teorijskih i metodoloških znanja, obučeni i pripremljeni za raznovrsne analitičke postupke kojima se objašnjava i tumači stvoreni opis stvarnosti.

b) Antropologija i sociologija

Razlikovanje antropologije i sociologije se tokom istorije ovih disciplina odvijalo polarizacijama pa su se kao predmet antropologije određivala "primitivna društva jednostavne organizacije", dok bi sociologija proučavala "moderna kompleksna društva". Druga polarizacija se odnosila na "dominantne" tehnike prikupljanja podataka. pa bi antropologija koristila kvantitativne metode, prvenstveno posmatranje i razgovor, dok bi sociologija koristila anketu, što bi u krajnjoj liniji govorilo o "kvalita-

²³ Primer takvog rezultata, koji u potpunosti respondira konceptu društvene istorije, autora koji potiče iz antropološkog edukativnog procesa je knjiga Aleksandra Pavlovića o Beogradskom auto klubu između dva svetska rata. Vidi A. Pavlović, Beogradski auto-klub, Beograd, 2006.

tivnoj" metodologiji antropologije i "kvantitativnoj" metodologiji sociologije. Potpunu arbitrarnost i neodrživost ovakvih distinktivnih polarizacija kojima bi se razdvajale antropologija i sociologija nije potrebno posebno dokazivati. I pored stvarne neodrživosti takvih polarizacija one su često prisutne u eksternoj percepciji ovih disciplina. Takva tvrdokorna eksterna percepcija navodi na razmišljanje o korišćenju polarizacija kao kliznih osa čija bi temena predstavljala percipirane antropološke i sociološke polove koji bi predstavljali više razlikovanje "ka spolja" nego stvarnu distinkciju koju prepoznaju sami antropolozi i sociolozi.

Distinkcija antropologije i sociologije se može kretati po sledećim osama:

- Nesvesno – Racionalno
- Kreativno – Formalizovano
- Spontano – Organizovano

Po ovim osama "klizaju se" pojave koje proučavaju antropologija i sociologija tako da kada se pojava približava krajevima osa onda je izvesnija njena "pripadnost" jednoj od ove dve društvene nauke. Pozitivistički inspirisanom zahtevu da se utvrdi precizno merilo i instrumenti za merenje udaljenosti od pojedinih krajnjih tačaka osa mora se odgovoriti negativno. Takvih preciznih geometarskih instrumenata kojima bi se izvršila parcelizacija sveta sa ciljem da svaka nauka dobije svoju parcelu jednostavno nema, niti ih može biti, pa se stoga i ovaj pokušaj distinkcije/relacije, namenjen prvenstveno eksternoj percepciji, zasniva na relativnoj dominaciji karakteristika društvenih pojava koje se pretapaju jedna u drugu duž navedenih osa gradeći dominantne osobine koje opredeljuju pretežni disciplinarni karakter.

Kada je delatnost visoko racionalna (projektovana, osmišljena, proizašla iz dugotrajnog planiranja) kao i formalizovana i organizovana do najsitnijih detalja što je npr. obrazovanje onda je ta delatnost primarno u domenu sociologije. Mogućnost da pojedinac ili grupa nemaju svest o nekom segmentu obrazovnog procesa koji se praktikuje u datoj sredini je marginalna, kreativna intervencija je ograničena političkim i ideološkim determinantama obrazovnog sistema, a spontanost redukovana, gotovo na incident. Obrazovne institucije, uz vojne i kaznene, pokazuju veoma visok stepen formalizacije i organizacije, a mogućnost izbegavanja onog što je propisano skoro da je jednaka mogućnosti izbegavanja poreza u organizovanim društvima.

Stoga pokušaji antropologije obrazovanja imaju antropološko obeležje samo onoliko koliko na tom nazivu insistiraju autori. Analiza obrazovnog sistema često ishoduje u analizu političkih pretpostavki nekog posebnog obrazovnog čina što pokazuje analiza uvođenja veronauke u srpski obrazovni sistem posle 2000. godine koja rezultira zaključkom o političkom "dugu" koji je postmiloševićevska vlast platila crkvi za podršku u borbi za rušenje Miloševićevog režima.²⁴

Sasvim drugačija situacija bi bila sa sociologijom mita koja izgleda skoro nemoguća, jer mitska značenja ne pripadaju svesnom znanju ni pojedinca niti grupe u kojoj mit postoji, niti je kreativni trenutak nastanka mita moguće formalizovati. Ukoliko se, ipak, prihvati mogućnost da je pričanje mita organizovani čin jedna takva sociologija mita neće prevazići analizu narativne situacije i završiti u folklorističkom slepom crevu – teoriji performansa.

²⁴ J. Bačević, Veronauka i(li) evronauka: kritika elemenata reforme obrazovanja 2000-2003, Glasnik Etnografskog instituta SANU, 53. Beograd, 2005.

Nasuprot oblastima ljudskog delanja koje se u celini gledano dominantno pozicioniraju ka krajevima osa, za većinu je karakteristična parcijalnost. To znači da se neki fenomeni unutar te delatnosti grupišu na jednom, dok se pak drugi fenomeni, grupišu na drugom kraju osa. U tim slučajevima i antropologija i sociologija grade subdiscipline koje se bave datom oblasti. Najjednostavniji primer je politika koja u sebi sadrži fenomene koji se kreću ka "antropološkim" tačkama osa, kao što je političko ponašanje mase, nasuprot onim pojavama koje se mogu opisati karakteristikama "socioloških" tačaka, kao što je visoko sofisticirana izborna kampanja neke političke stranke. Ipak i unutar tih pojava postoji po nešto "za onog drugog" pa tako sociolog prati procese racionalnog preuzimanja vođstva nad masom, formalizaciju masovne pojave i njenu rutinizaciju, dok antropolog može pratiti skrivene i nesvesne poruke jedne političke kampanje ili pojedinih spontanih ili kreativnih činova unutar nje.²⁵

I u specifičnim segmentima društvenog života moguća je dvostrukost disciplina, pri čemu je njihova srazmera varijabilna. Tako u proučavanju zatvora ceo sistem aplikacije penoloških stavova i njihova operacionalizacija prelomljena kroz politički i ekonomski sistem, kao i posledice takvih kaznenih ustanova je domen sociologije, ali ponašanje u zatvorima i ceo neformalni sistem odnosa od formiranja grupa, klanova i sl., preko sive ekonomije do zatvorskog folklora formira antropologiju zatvora.²⁶ Da li su moguće antropologija nauke i sociologija umetnosti? Naravno, da. Iako je nauka visoko racionalna, organizovana

²⁵ D. Antonijević, *Politički simboli u predizbornoj kampanji Vojislava Koštunice 2000. godine*, Nova srpska politička misao, Br. 1-4. Beograd, 2002.

²⁶ Nije od značaja što se proučavanje grupa u zatvorenim sistemima obično smatra sociološkim poslom.

i formalizovana delatnost, studije nauke kao kulture uz npr. etnografiju laboratorije ili analiza naučnih polemika u kontekstu socijalnih studija nauke ili socijalne epistemologije, pokazuju mogućnost pozicioniranja dela proučavanja nauke ka "antropološkom polu".²⁷ Sa druge strane, umetnost u čijoj osnovi leži kreativnost i spontanost stvaraoca ima svoju organizacionu realizaciju kroz vrlo formalizovane i racionalne radnje kao što su izložbe, koncerti ili pozorišne predstave, te može biti predmet proučavanja kao na primer sociologija umetničkih organizacija ili sociologija umetničke publike.

U proučavanja religije, na primeru hrišćanskih crkava, očituje se polarizacija na osama distinkcije, jer sociolog proučava crkvenu organizaciju i religioznost pripadnika, dok se antropolog bavi uočavanjem brikoliranih rituala ili značenjima osnovnih religijskih tekstova.²⁸

Navedene distinkcije koje se nalaze duž osa razlikovanja su primerno rezultat edukativnih procesa i etablirane eksterne percepcije i suštinski arbitrarne. Ipak njihova arbitarnost, poput sasvim arbitrarne distinkcije kvalitativno-kuantitativno, ne sprečava "razlikovanje" antropologije i sociologije po ovim osnovama. Međutim, postavlja se pitanje da li antropolozi i sociolozi, svesni nemogućnosti da se ove distinkcije "sprovedu do kraja", treba sebe i

²⁷ Ovako koncipirana antropologija nauke sadržana je u nastavnom planu master studija etnologije i antropologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu u okviru modula "Antropologija nauke" kojim rukovodi doc. Dr Miloš Milenković. (<http://web.f.bg.ac.yu/index.php?option=modul&sid=58&id=1770&kid=1729&zid=>)

²⁸ E. Leach – D. A. Aycock, *Structuralist Interpretations of Biblical Muth*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1983. Hrvatski prevod: E. Leach – D. A. Aycock, *Strukturalistička interpretacija biblijskog mita*, Zagreb, 1988.

okruženje da ubeđuju u nemogućnost "povlačenja preciznih granica" i u "prelivanje na velikoj površini dodira". Ukoliko to učine pobijajući ovde navedene elemente polarnog razdvajanja otvaraju besplodne rasprave o opštoj ili opštijoj nauci i njenom manjem i specifičnom delu, gde i antropolozi i sociolozi u istoriji disciplina imaju arsenal stavova kojima bi branili svoju dominantnost. Urušavanje samoproklamovanih distinkcija, često eksterno prihvaćenih mada zasnovanih na nerazumevanju ili površnom poimanju, koje su bazirane na "velikim" pojmovima kao što su "čovjek"/"kultura" i "društvo" pokazuje da ti ključni pojmovi/predmeti nisu mogli da izdrže sav teret disciplinarnog razgraničenja. Ni navedene distinkcije ne mogu poslužiti u svim mogućim slučajevima, ali to mogu učiniti u veoma velikom broju koji mogu poslužiti kao jasno eksplanatorno sredstvo pred eksternim klasifikatorskim zahtevima.

II

O DESTRUKTIVNOSTI CITATOMETRIJE U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM NAUKAMA

Citatometrija kao pokušaj ubistva srpske antropologije

Uvod

Društvena uloga neke naučne discipline predstavlja rezultantu mnogih društvenih sila. Ovaj "mehanicistički" opis načina na koji različiti elementi tvore društvenu ulogu nauke ne znači da se njihov spoj odvija na način formiranja rezultante sila u fizici već samo metaforički ukazuje na složenost formiranja i preplitanja društvenih zahteva koji se postavljaju pred neku nauku. Ta složenost obuhvata ulogu države u formiranju nauke i određivanja njenih ciljeva i uloge, zatim uticaj drugih institucija, ulogu javnog mnjenja i tržišta, uticaj političkih i drugih organizacija i, na kraju, uticaj samih antropologa na formiranje položaja antropologije u društvu.

Opšte je mesto u sociologiji i sociologiji nauke da je od velikog značaja i efekta na samu nauku uticaj onih društvenih grupa i institucija koje raspolažu društvenom moći, tako da je "otkriće" uloge moći u antropologiji i oko nje i njeno perpetuirano isticanje tokom poslednje četvrtine dvadesetog veka zakasnela galama do tada neupućenih. Načini na koji se društvena moć odražava na formiranje uloge, opštih ciljeva i strategija su varijabilni i u velikoj meri uslovljeni pojedinačnom ili regionalnom tradicijom. Međutim, nije samo modalitet uticaja moći na nauku različiti u različitim sistemima već je različit i intenzitet tog uti-

caja. U Hitlerovoj Nemačkoj ili u SSSR-u od Lenjina do Brežnjeva nauke, a pogotovo društvene i humanističke nauke, bile su izložene teroru nacističke i komunističke ideologije. Sa druge strane, direktan uticaj ideologije kroz kanale politike i moći, postoji i u nekim zemljama parlamentarne demokratije, gde centralizovana državna institucija dominantno odlučuje o pravcima istraživanja kao što je CNRS u Francuskoj.

Manja ili veća deregulacija obezbeđivanja sredstava za naučna istraživanja je uslovljena i tradicijom tako da, na primer, u SAD, uz državu, u finansiranju (i usmeravanju) naučnih projekata učestvuju i veliki broj fondacija, kao i univerziteta sa veoma različitom vlasničkom strukturom. Stoga na istraživačke projekte u SAD više utiče skup ideoloških i političkih stavova koje formiraju osnivači i upravljači fondova, osnivači i upravljači univerziteta, ali i opšti idejni main stream, koji nije direktan proizvod delatnosti klasičnih političkih delatnika (političkih partija), već mnogo šireg skupa aktera. Kao rezultat takvog finansiranja naučnih projekata nestala je posebna delatnost koja se naziva fundraising i apsorbuje značajno vreme istraživačima koji konkurišu kod različitih fondova i prolaze kroz složenu i administrativno-birokratsku proceduru pisanja predloga, planova, sažetaka, programa, pa potom čestih izveštaja manjeg obima i nezanemarljivog broj izveštaja srednjeg obima što sve ukupno može prevazići utrošene sate za pisanje samog završnog rezultata istraživanja. Čak i kada im fundraising obavljaju specijalisti ili administrativci, antropološki fundraiser-i stvaraju i pišu fundraiser-sku antropologiju čije usmerenje zavisi u velikoj meri od mnjenja elite koju sačinjavaju upravljači fondova.¹

¹ Vrhunac metastaziranja i tragikomediju fundrais-ovanja predstavljaju kursevi na kojima naučnici treba da se obučavaju kako se konkuriše kod fondova za projekte.

U većim, ekonomski i kulturno, razvijenijim sistemima postoji i uticaj nekonstituisanih grupa, koje se mogu najšire odrediti kao potrošači, i koje svoje ponašanjem mogu uticati na usmeravanje naučno-istraživačkih projekata, pogotovo unutar društvenih i humanističkih disciplina. Interesovanje za krajnje proizvode naučnika u društvenim i humanističkim naukama se ostvaruje i na tržištu i to na velikom, razgranatom i propulzivnom tržištu knjiga. Brojne izdavačke kuće, rukovođene profitom, prate kretanje plasmana i potražnje i samim tim rezultate koje knjige sa nekom tematikom ostvaruju u prodaji da bi na osnovu toga podržavale ili čak tražile i poručivale određene teme, a odbijale neke druge. Pokazatelji tržišnog uspeha određenog antropološkog proizvoda su brzo drugo i/ili paperback izdanje, veći tiraž i veći honorar, ukoliko nisu autorska prava otkupljena prvim ugovorom, kao i porudžbina novog/istog proizvoda. Ova tržišna komponenta regulacije tematike kojom se bave društvene i humanističke nauke ređe je konstatovana i razmatrana od one klasične tržišne komponente koja se odnosi na "upotrebljivost" rezultata u svetu ekonomije i biznisa. Ovaj aspekt društvenog uticaja na nauku, koji se odražava kroz tržište knjige, ima jedan fundamentalniji deo i jedan varijabilniji deo.

Pod *fundamentalnijim determinantama* tržišta naučnih knjiga iz antropologije podrazumeva se novovekovna radoznalost o sopstvenom svetu i o "dalekim" i "drugim", o svetu kao totalitetu, o načinima funkcionisanja i uzrocima nastanka socijalnih fenomena, o parcijalnoj i globalnoj istoriji itd. Ta radoznalost, raširena na šire slojeve društva ekspanzijom obrazovnog sistema² u kome je sadr-

²Na osnovu tih potreba krajem dvedesetog veka nastali su ili se dodatno razvili ekspanzivni mediji poput globalnih televizijski kanala kao što su "Discovery", "Explorer", "History", "National geographic", "Toute l'histoire", "Encyclopedia" i drugi.

žana/propagirana, sačinjava pretpostavku na kojoj se stvara bazično očekivanje od društvenih i humanističkih nauka da se bave otkrivanjem neotkrivenog, uzrocima, strukturama, značenjima, latentnostima i svim onim što zdravorazumsko mišljenje ne uočava.³

Varijabilnija determinacija tržišnih zahteva je onaj deo koji bi se mogao okarakterisati kao "moda" i odnosi se na teme koje su u centru pažnje šire javnosti i koja tu pažnju realizuje na tržištu knjiga. Primer takve aktualnosti u humanističkim naukama je povremeno interesovanje za manje ili više "egzotične" teme bilo u klasičnom antropološkom smislu bilo u neoegzotizmu političke korektnosti.⁴

NGO-antropolozi, uz deo tržišnih antropologa usmerenih privremenim zahtevima tržišta, cirkularno su konstituisani sa terom političke korektnosti i multikulturalizma dodatno esencijalizujući⁵ grupe kojima se predstavnički, multivokalno, reflektivno ili autoetnografski bave. NGO zanimaju humanitarne ili političke konsekvence rada na subjektima njihovog interesovanja, pa ih

³ Novovekovna radoznalost pokazuje interesovanje i za razumevanje ljudskog ponašanja zanimajući se za "običnog", a naročito za "važnog" ili "velikog" pojedinca. Sve vrste ovog interesovanja izvanredno zadovoljava književnost u novelističkoj produkciji uz sekundarnu podršku drugih literarnih formi poput istorijskih romansiranih biografija, etnografija pojedinaca ili psihološke interpretacije "velikih" ljudi.

⁴ Nosioци humanitarnog neoegzotizma su NGO koje mu daju institucionalni okvir.

⁵ To što esencijalizujući zastupnici/predstavnici/politički advokati ne vrše dekonstrukciju konstruisanog identiteta grupe koju predstavljaju/zastupaju ili joj pripadaju, već ih dodatno esencijalizuju i petrificiraju nije nelogično sa stanovišta "politike egzistencije", jer se na takvom zastupništvu može graditi karijera, prihodovati i živeti, dok bi njihova dekonstrukcija stvarala opasnost od padanja NGO-antropologa na nivo socijalne pomoći.

stoga ne zanima da li je proučavanje urađeno na relevantnom uzorku i njime konstatovan slab edukativni nivo dece u romskoj populaciji ili je zabeležena i prepričana tužna priča nepismenog Roma opravdana kvaziantropološkim multivokalizmom. Za nevladine organizacije je efekat isti, novac dobijen od donatora opravdan, one same opravdale svoje postojanje, a zaposleni u njima svoje plate. Plaćevna antropologija manjina svih vrsta nastala tobožnjom identifikacijom kroz zastupanje ili multivokalnost brzo se pretvara u puno prihvatanje epistemičke povlašćenosti i autoetnografiju pri čemu treba izvršiti obuku pripadnika svake grupe da bi autoetnografski pisao, a antropolog više i nije potreban osim kada napiše svoju autoetnografiju studenta antropologije.

Deo proizvoda NGO-antropologije može u određenim, mada ne dugačkim, periodima biti an vogue na tržištu knjiga usled varijabilne, modne determinacije tog tržišta. Na drugoj strani, državu kao direktnog poručioca određenog istraživanja, čiji rezultat treba da zadovolji određene potrebe za rešavanjem političkog, socijalnog ili bilo kog drugog problema koji je "muči", ne mogu zadovoljiti individualizovana, multivokalistička pisanja. Na osnovu takvih "rezultata" istraživanja država ne ostvaruje ono za šta je angažovala istraživača i može se sasvim osnovano pretpostaviti da više neće angažovati takve spisatelje.⁶

Konkretizovano na celinu antropologije to bi značilo da uz uobičajene antropologiju fondova koju realizuju profesionalni fundraiser-i, univerzitetsku antropologiju, zatim vladino/nevladin antropološki rad edukovanih antropologa postoji i "antropologija za tržište" i to ne samo za tržište kompanija i biznisa, već i za tržište na kome se zadovoljavaju intelektualne, sazajne potrebe velikog broja lju-

⁶ To je sasvim razumljivo, obzirom da država ne raspisuje konkurse za književne i žurnalističke nagrade već to čine odgovarajuće fondacije i asocijacije.

di. Ukoliko bi se antropološka delatnost posmatrala duž ose čije polove čine antropologija kao nauka i primenjena antropologija, onda bi ka polu "čiste" nauke gravitirale univerzitetska antropologija i antropologija fondova, kao i antropologija namenjena tržištu na kome se zadovoljava intelektualna radoznalost, dok bi se više ka polu primenjene antropologije nalazila istraživanja poručena od strane vlade, ekonomskih činilaca i nevladinog sektora.

1. Država i antropologija u Srbiji i citometrija kao sredstvo u borbi za naučno i univerzitetsko tržište

U Srbiji društvo nastoji da preventivno utiče na razvoj neke nauke kroz finansiranje naučnih projekta koje sprovodi Vlada preko nadležnog Ministarstva koje u svom nazivu sadrži reč "nauka"⁷. Ministarstvo i paravladini organi propisuju pravila kojima se vrednuje i finansira naučni rad u antropologiji. Paravladini organi koji donose pravila i ocenjuju naučni rad u antropologiji su, prema važećem zakonu,⁸ Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj i Matični odbori koji pokrivaju naučne oblasti, grane ili discipline. Članove Nacionalnog saveta za naučni i tehnološki razvoj imenuje i razrešava Vlada⁹, dok članove naučnih odbora postavlja Ministar.¹⁰

⁷ Ministarstva se kroz Zakon o vladi različito nazivaju kao Ministarstvo za nauku i tehnologiju, Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine, Ministarstvo nauke itd.

⁸ Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, "Službeni glasnik RS", broj 110/05

⁹ Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, "Službeni glasnik RS", broj 110/05. čl. 13.

¹⁰ Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, "Službeni glasnik RS", broj 110/05. čl. 23.

Ključni dokument kojim ministarstvo, u čiji delokrug rada spada nauka, usmerava naučni rad tako što propisuje kriterijume vrednovanja je "Pravilnik o postupku i načinu vrednovanja i kvalitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača". Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj je tokom proteklih godina često menjao "Pravilnik", vršeći manje ili veće izmene i korekcije, ali ni u jednom trenutku nije odustao od uvažavanja stranih ili domaćih citatometrijskih profitnih kompanija i firmi. Osnovni pravac kroz koji se sagledava uticaj ovih kompanija je uvažavanje principa da se časopisi rangiraju prema položaju na ISI listi što uključuje valorizaciju putem proizvoda kompanije "Thomson Reuters", nastaloj 2008 godine sjedinjavanjem ranije citatometrijske firme "Thomson Corporation" i "Reuters Group PLC", koja u nastavlja proizvodnju ISI lista naučnih časopisa. Pravilnik eksplicitno navodi: "Međunarodni časopisi se rangiraju (koeficijent M) prema *ISI* publikacijama *Journal Citation reports SCI, SSCI* (u daljem tekstu: *ISI* listama)"¹¹ Metodologija kojom se stvaraju razne ISI liste časopisa je veoma jednostavna i sastoji se u prebrojavanju citata tekstova iz pojedinih časopisa u drugim časopisima. Za humanističke i društvene nauke kompanija "Tomson-Rojters" izrađuje dve odvojene liste časopisa koje se ne poklapaju sa podelama nauka koje postoje u Srbiji - Arts and Humanities Citation Index i Social Sciences Citation Index.

Osim apsolutne inkorporacije "Tomson-Rojtersovih" proizvoda u sistem evaluacije naučnog rada u Srbiji pravilnici su uvažavali jedino domaće preduzeće za proizvodnju citatometrijskih

¹¹ "Pravilnik o postupku i načinu vrednovanja i kvalitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača". "Službeni glasnik RS", broj 38/2008. Prilog 2. Odeljak: Kriterijumi za određivanje kategorija naučnih publikacija.

skih proizvoda koje svoje proizvode i nema kome drugom da ponudi osim državi i time su doprinosili njegovom pravnom i ekonomskom učvršćivanju. Doduše ovo, zapravo paradržavno preduzeće, se diskretno "uvodi u posao" tako što mu se poverava sporadično aktuelni zadatak pri odlučivanju preferencije domaćih časopisa kojima se priznaje status "Časopis međunarodnog značaja verifikovan posebnim odlukama" i navodeći da u ovu kategoriju mogu biti uvršćeni domaći časopisi na osnovu rezultata bibliometrijske analize.¹²

Eksterni faktori, koji utiču na pokušaje citatometrijske destrukcije humanističkih nauka u manjim evropskim državama koje se nalaze unutar teritorije Evropske unije (npr. Srbija) ili su članice (npr. Rumunija ili Bugarska) ili se nalaze neposredno na granici sa EU (npr. Moldavija), su primarno ekonomskog karaktera. Radi se o mogućem osvajanju desetina tržišta višeg univerzitetskog obrazovanja i tržišta naučnog istraživanja u manjim zemljama koja, tek ukupno, predstavljaju prostor na kome se može ostvarivati profit iz ovih delatnosti. Ujednačavanje kriterijuma za bavljenje višim nivoima univerzitetskog obrazovanja, primarno doktorskim studijama, a, verovatno kasnije i master nivoom, kao i usklađivanje nivoa postignutih rezultata neophodnih za rukovođenje naučnim projektima su prva stepenica ka preuzimanju pomenutog tržišta. I pored činjenice da važeći Zakon o visokom obrazovanju iz 2006. godine¹³ ne govori ništa o citatometrijskim vrednovanjima naučnog rada nastavnika i saradnika univerziteta, već se uslovi za izbor u zvanja definišu opisno pa se, na primer, kao uslov za izbor u zvanje vanrednog profesora traže monografija i naučni radovi bez ikakvog kvanti-

¹² Op. cit.

¹³ http://www.parlament.sr.gov.yu/content/cir/akta/akta_detailji.asp?Id=271&t=Z#

fiktorskog merila, "Kriterijumi za sticanje zvanja nastavnika na beogradskom univerzitetu",¹⁴ koje je doneo Univerzitet u Beogradu, sa slabim ili čak nikakvim uporištem u zakonu, uvode bodovanje kao uslov za sticanje zvanja i to bodovanje zasnovano na principima Pravilnika Ministarstva nauke, koji su, pak, utemeljeni na citatometrijskim principima.¹⁵

Međutim, nisu evropski trendovi apsolutno jedinstveni. U zoni visokog obrazovanja ideja ujedinjenja evropskog univerzitetskog prostora je rezultirala prihvatanjem američkog univerziteta kao modela na kome počiva Bolonjska deklaracije. U paketu sa tim modelom univerziteta stigla je i citometrija, koja treba da stvori top-liste univerziteta i katedri, top-liste naučnika i naučnih časopisa, kreirane na velikom i jezički jedinstvenom američkom prostoru sa više stotina univerziteta i desetinama hiljada naučnih časopisa. (Npr. u SAD ima preko 11.000 antropologa, registrovanih u strukovnom udruženju).

Sa druge strane, Evropa je prepoznala svu pošast ovakve citometrije u humanističkim naukama. Evropske naučne asoci-

¹⁴ Pun naziv dokumenta "Kriterijumi za sticanje zvanja nastavnika na beogradskom univerzitetu" je nepravilan jer ne sadrži zvanični naziv ustanove. Dokument "Kriterijumi za sticanje zvanja" se može naći na sajtu beogradskog univerziteta. (http://www.bg.ac.yu/csrp/univerzitet/univ_propisi/pdf/KriterijumiZaSticanjeZvanja.pdf)

¹⁵ Da neznanje i neumeće često dominiraju u obavljanju važnih poslova, kao što je donošenje "Kriterijuma za sticanje zvanja", svedoči i to što su kriterijumi doneti prema staroj nomenklaturi Ministarstva nauke u tada važećem "Pravilniku i to u vreme kada su nova nomenklatura i - novi "Pravilnik" bili neposredno pred usvajanjem. Na taj način se naučni radovi nastavnika Univerziteta u Beogradu na samom univerzitetu boduju na jedan način, dok kada ti radovi bivaju ocenjivani kao rezultati naučnih projekata ministarstva primenjuje se novi, i drugačiji način bodovanja.

jacije su odbile ovaj američki numerološki olimpizam, ukazujući sa jedne strane na evropske jezičke raznolikosti, na tematske specifičnosti usled polikulturalnosti kontinenta i, na kraju, ali ne i najmanje važno, na samu ishodnu deformaciju citatometrijskog merenja kvaliteta naučnog rada u humanističkim naukama. Krovna evropska naučna asocijacija European Science Foundation (ESF)¹⁶ je sa lakoćom i bez velikih rasprava odbacila primenu citatometrije u evropskim humanističkim naukama. Svrstavajući ovo pitanje u Frequently Asked Questions (FAQ) na svom zvaničnom sajtu ESF je formulisala zvanični stav koji glasi:

"Na mnogim poljima naučnog rada prestiž i težina pojedinog časopisa je određena izračunavanjem impakt faktora na osnovu citiranosti. Ova bibliometrijska alatka je ograničena na zaokružene baze podataka, kao što je baza koju proizvodi ISI Thompson. U takvim bazama podataka evropske humanističke nauke nisu adekvatno zastupljene – zbog čega "impakt faktori" dovode do iskrivljavanja bilo kakvog merenja multilingvalnih evropskih humanističkih nauka.

¹⁶ Euroean Science Foundation (ESF) sačinjavaju centralne naučne institucije u zemljama koje su na takva način organizovale naučni rad kao što su Francuska (SNRS), Nemačka, Španija ili Slovenija, zatim akademije nauka u zemljama gde akademije nauka predstavljaju vodeću naučnu instituciju (Švedska, Poljska, Danska, i druge) ili je više akademija nauka povezano u asocijaciju akademija nauka (Nemačka), dok su zemlje koje nemaju nijedan od ovih oblika organizovanja naučnog rada zastupljene sa većim brojem naučnih asocijacija (Britanija, Italija). Neke zemlje poput Austrije, Slovenije ili Belgije su zastupljene sa obe institucije što znači i sa centralnom akademijom nauka i centralnim fondom za organizovanje i finansiranje naučne delatnosti. Sveukupno, 80 naučnih organizacija koje pripadaju ESF obuhvataju skoro celokupnu naučnu delatnost u Evropi.

Postoji, takođe, i snažna metodološka kritika ovakvog, mehanicističkog pristupa, jer on prikazuje obim i rang različitih polja nauke, a ne prikazuje pojedinačni kvalitet članaka. Osim toga, citatometrijski podaci i impakt faktor ne mogu da prepoznaju nova naučna polja u nastajanju. U humanističkim naukama ovakav postupak bi oštetio časopise koji pokrivaju manje naučne oblasti.¹⁷

Međutim i pored bespogovornog odbijanja citatometrije u humanističkim naukama od strane evropske naučne i univerzitetske javnosti, u Srbiji se javljaju veoma glasni zastupnici brojanja citata. Preduzeće za brojanje citata se kroz dopis svog "Predsednika Upravnog odbora" pita da li je problem što su indikatori evropski i tvrdi da ih je Evropa utkala u merila naučne delatnosti. Da li se radi o nezalici ili zlonamerniku pitanje je koje će ostati bez odgovora.¹⁸ Potrebno je reći da se takvim insistiranjem pogoduje destrukciji domaćih humanističkih nauka i otvara prostor za import onih koji će popuniti devastirani prostor na univerzitetu i u naučnim projektima i ustanovama. Tematska nezainteresovanost najvećeg broja američkih časopisa, dominantnih na listama kompanije "Tomson", za državno i nacionalno relevantne teme, kojima se bave naučnici iz humanističkih disciplina u Srbiji, čini da će ti časopisi ostati zatvoreni za domaće naučnike, koji zbog toga neće steći kvalifikaciju za vođenje doktorskih studija ili rukovođenje naučnih projektima. Iz-

¹⁷ www.esf.org – zvanični internet sajt European Science Foundation

¹⁸ Komentar na "Javno obraćanje upravnika studijskih grupa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu Nacionalnom savetu za naučni i tehnološki razvoj Republike Srbije" koji je uputio prof. dr Pero Šipka Predsednik Upravnog odbora Centra za evaluaciju u obrazovanju i nauci, centra koji je komercijalno angažovan od strane Ministarstva, objavljen je na sajtu časopisa "Nova srpska politička misao". (http://www.nspm.org.yu/kultur-napolitika/2007_sipka1.htm)

uzetno mali broj evropskih časopisa iz humanističkih nauka koji se nalaze na citatnim listama (npr. na Thompson-ovoj listi za humanističke nauke iz etnologije/antropologije postoje samo jedan francuski i jedan nemački časopis) takođe predstavlja usko grlo u kome se bi zaglavili i mnogi naučnici iz Evrope, a o mogućem pristupu naučnika iz Srbije nije potrebno ni raspravljati, pogotovo ne kao o kriterijumu kvaliteta. Ipak, oni koji se iz Evrope plasiraju u američke časopise ili u neki engleski časopis kvalifikovaće se da preuzmu doktorske studije i rukovođenje naučnim projektima u Srbiji od domicilnih naučnika.

Citatometrija kao atletska disciplina je u samoj Americi kao kolevci takvog merenja značaja pojedinačnih naučnih rezultata dovela do karikaturnih oblika "naučnog" rada. Naime, jedan tekst od 6 (šest) stranica ima i 4 (četiri) stranice naslova citirane literature. Nije potrebno biti veliki sociološki mag pa zaključiti kako se primarni princip obezbeđivanja citiranosti "ja tebe, ti mene" raširio na celu naučnu zajednicu kroz princip "ja u tekstu od nekoliko strana citiram njih sto, pa će i oni u svojim tekstovima od 5 strana, uz 99 drugih, citirati i mene". Ta citiranja, ogoljeno i isključivo, su citiranja radi citiranosti i rezultat su pravilno shvaćenih interesa u okolnostima citatometrijske utakmice.

Prema tome na listama, koje su stvorene prebrojavanjem citata članak jednog časopisa u drugim časopisima, poput Tomsonove, objavljuju se radovi koji

a) sadrže do 10 strana teksta i 150 citiranih jedinica što predstavlja pravilno shvaćeni interes¹⁹ pretvoren u kolektivno-cehovski model opšteg masovnog citiranja koje će svakom doneti korist

¹⁹ Sam vrh pravilno shvaćenog interesa je dosegao američki antropolog Teri Tamer u časopisu sa ISI liste gde je od 27 citiranih radova citirao 26 svojih. T. Turner, *Anthropology as a Reality Show and a Co-production, Critique of Anthropology*, Vol. 26. No.1. 15-25.

– i autoru i časopisu. Druga je stvar da li takav tekst uopšte zavređuje da bude objavljen, jer predstavlja obmanu: ili autor nije napisao ništa svoje već je samo citirao druge, ili obmanjuje tako što je nepotrebno citirao 150 autora.²⁰

b) poput teksta koji je na osnovu trostruke negativne recenzije odbijen u jednom domaćem časopisu 1) kao "metodološki ne-utemeljen" 2) kao tekst čiji "autor ne poznaje faktografiju" i 3) kao tekst koji predstavlja "solidan studentski rad". Postavlje se pitanje gde su učeni i mnogo citirani recenzenti vodećeg časopisa sa Tomsonove liste koji je objavio tekst bez ikakve izmene.²¹

U humanističkim (i društvenim) naukama nije primarni cilj zadiviti naučnu zajednicu i dobiti najveći broj glasova na glasanju za najpopularnijeg autora. To je glasanje u kome se kao glasači javljaju svi, a kada glasaju svi, rezultat može biti i popularan (npr. Pink televizija). Antropolozi koji proučavaju popularnu kulturu vrlo dobro znaju mehanizme njenog stvaranja i etabliranja koji su zasnovani na principima glasanja i top-listi. Međutim, u uslovima malih naučnih zajednica takvog glasanja nema, pa se kao važniji cilj naučnog rada postavlja rešavanje određenih naučnih i društvenih problema, što, u krajnjoj instanci, može biti od opšte koristi. Jednostavno rečeno, u takvim zajednicama je važniji uticaj na širu javnost, kulturnu publiku, nosioce društvene moći, nego na mali broj, svojim poslovima zauze-

²⁰ U ozbiljnim časopisima bi vredelo razmisliti o proširenju uputstva recenzentima da posebno provere i stave pod lupu originalnost radova koji imaju više od 20 ili 30 citiranih jedinica.

²¹ Recenzije koje su vršene u domaćem časopisu su bile "slepe recenzije" ("reer review") i recenzenti nisu znali ko je autor teksta, sve dok se tekst u neizmenjenom obliku nije pojavio u časopisu sa Tomsonove liste, kao što i danas, iako upoznati sa sadržajem recenzija, ne znaju ko su bila druga dva recenzenta.

tih, pripadnika naučne zajednice. Iz toga sledi da je 1) impakt faktor unutar male naučne zajednice nevažan 2) usled regionalno-nacionalno-lokalnih tema u humanističkim i dobrom delu društvenih nauka, ne postoji značajnije interesovanje drugih naučnih zajednica, koje su takođe regionalno-nacionalno-lokalno usmerene, te se ne stvara nekakav impakt faktor na tom nivou i 3) onaj širi, društveni impakt faktor je nemerljiv.

Ko su srpski pobornici citatometrije u humanističkim nauka i, u krajnjoj liniji, ukidanja tih disciplina u domaćim okvirima, te prepuštanja srpskog visokoobrazovnog i naučnog tržišta?

To je jedan broj naučnika iz oblasti prirodnih nauka, zatim interesne grupe i pojedinci sa partikularnim interesom u naplati citatometrije, zatim pojedinci i grupe koje pogrešno shvataju reorganizaciju i reformu naučnog i univerzitetskog prostora u Evropi i, na kraju, oni koji to čine svesno nadajući se mrvicama sa stola budućih gospodara naučne i univerzitetske kuće.

Problem jednog broja naučnika iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka je nerazlikovanje motora i slikara, bubrega i događaja, jezgra atoma i leksike. To znači da ako ne postoje specifični srpski motor, srpski bubreg i srpsko jezgro atoma, postoje srpski slikar, srpski istorijski događaj i srpska leksika. Ovo čini jednu naučnu zajednicu, onu iz prirodnih nauka, aposlutno jedinstvenom na svetskom nivou, a onu drugu, zajednicu humanističkih nauka vrlo heterogenom, labavom i međusobno, ne samo nepovezanim, već i nepovezivom. Ovaj teorijski razlog dobija i jednu izuzetno relevantnu dopunu koja nema teorijsko uslovljenje. Radi se o opštoj nižerazrednosti domaće nauke koje se bazira na eksperimentu, laboratoriji i čitavom nizu tehničkih i materijalnih sredstava koje su godinama i decenijama, usled ekonomskih uslova, u stoletnom zaostatku u odnosu na svetsku nauku. To naučnike iz tih oblasti čini inferiornim u odnosu na njihove ko-

lege u svetu, što stvara opravdani gnev jer ta inferiornost ne proizilazi iz intelektualne nemoći pojedinca, već iz ekonomske nemoći društva²². Međutim to apsolutno nije razlog da budu kivni na kolege iz humanističkih nauka, koji ne potrebujući skupe instrumente i materijale za istraživanja, imaju jednak intelektualni domet kao i njihove kolege u inostranstvu. Ovo posebno dolazi do izražaja od trenutka kada je moderna informativna tehnologija premostila poslednju barijeru kroz elektronsku dostupnost knjiga i časopisa. To premošćenje je čak u nekim disciplinama pokazalo apsolutnu okurentnost domaćih naučnika i domaćih časopisa koji svojim sadržajem, problemski i načinom obrade, ne zaostaju za svetskim parnjacima. Kada se ranije pomenuta zatvorenost prema specifičnim temama preokrene u pokušaj spuštanja humanističkih nauka na inferiornu poziciju nekih drugih, onda je reč samo o ružnoj strani karaktera najbolje opisanoj u folklornoj sintagmi: "neka i komšiji crkne krava".

Izgleda, naoko sasvim normalno da se u diskusiju o citatometriji uključe i sami citatometri, kada to, zapravo ne bi bilo sramno. Svoj proizvod koji prodaje na tržištu proizvođač sme da reklamira sredstvima koja služe za reklamu, ali da ih proglašava kao naučnu istinu moguće je samo uz beskupuloznost, kao da niko ne zna da su finansijski zainteresovani da Ministarstva koriste njihove usluge. I ovaj aspekt citatometrije se može opisati književnom sintagmom samo ovoga puta naslovom pesme poznatog pesnika – "Ciganin hvali svoga konja".²³

²² Korišćenje jevtinijih varijanti poznatih baza časopisa kao što su JSTOR, EBSCO i druge preko Narodne biblioteke Srbije i servisa KoBSON omogućuje uvid u značajan, mada nedovoljan, broj svetskih časopisa iz antropologije.

²³ U tom smislu se može oceniti i moralni nivo dopisa pod naslovom Komentar na "Javno obraćanje..." Ovaj dopis, u kome P. Šipka posao, ko-

O neobaveštenima i o onima koji u propasti domicilnih humanističkih nauka vide neki svog mali čar, žrtvujući društvo u kome žive, tako što ga dovode u opasnosti koje nastaju gubitkom samosvesti, ne vredi ni trošiti reči.

2. Citatometrija u lokalnom (nacionalnom) okviru

Pokušaj vrednovanja naučnog rada citatometrijom u nacionalnom okviru se sastoji iz merenja citatnosti. Bilo kakvo merenje citatnosti u antropologiji je besmisleno. Najvažniji uzroci koji vode tome da merenje citatnosti u antropologiji može imati samo jedan jedini cilj tj. ukidanje discipline su 1. veličina naučne zajednice i 2. disperzivnost discipline. Za očekivati je da su ove dve karakteristike nedovoljno poznate naučnicima iz drugih, pogotovo nedruštvenih i nehumanističkih, nauka ali su državni činovnici, pogotovo oni sa naučnim habitusom, koji pretenduju da donose odluke, u obavezi da se upoznaju sa činjenicama pre nego relevantne odluke predlože ili ih donesu.

Činjenica broj jedan: antropologija je izuzetno tematski razgranata

Činjenica broj dva: antropološka naučna zajednica u Srbiji broji oko 50 članova.

Objašnjenje: Obzirom da antropologija proučava raznolikost fenomena ljudske kulture to stvara hiljade tema kojim se antro-

ji se po suštini brojanja ne razlikuje od ovisometrije na australijskim farmama, naziva "društvenom naukom", ne može se drugačije oceniti osim kao borba za očuvanje zarade za izvršenje nepotrebnog, a štetnog, posla. (http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_sipka1.htm)

polog može baviti. Kada se kategorijalna disperzije ukrsti sa teritorijalnom i hronološkom raznovrsnošću dobijaju se više miliona, a može se reći i desetine miliona, tema ravnomerne naučne relevancije koje antropolog može da proučava.

Kada se mali broj tj. svega pedeset antropologa u Srbiji rasprostire na više miliona tema onda se jasno vidi da antropolozi liče na pedeset Robinzona na prilično međusobno udaljenim naučnim ostrvima koja vredno obrađuju stvarajući određene naučne rezultate. Baveći se veoma raznorodnim temama oni nisu u prilici da jedni druge citiraju izuzev po cenu pada intelektualnog kvaliteta koji bi se ogledao u međusobnom citiranju "na silu" da bi se pospešila citiranost. Prelamanje ove dve činjenice se najbolje može sagledati kroz dva primera.

Prvi primer: Antropolog H se bavi proučavanjem gastarbajterskih kuća u Negotinskoj Krajini²⁴. Tema proučavanja ima izuzetnu naučnu, pa i socijalnu relevanciju, obzirom da se odnosi na teorijski veoma zanimljivu temu akulturacije, importa estetskih vrednosti, menjanje načina života itd. Socijalna relevantnost teme se meri milijardama maraka ili evra koje su ugrađene i zauvek zarobljene u monumentalnim i luksuznim kućama po selima istočne Srbije.

Antropolog Y se bavi proučavanjem srednjovekovnih tkanina²⁵ koje su služile za različite namene od odeće do pokrivača na širokom prostoru Balkana. Ovo istraživanje osvetljava srpsku narodnu kulturu u srednjem veku i predstavlja nezaobilazni deo

²⁴ D. Bratić-M. Malešević, Kuća kao statusni simbol, Etnološke sveske, 4. Beograd. 1982

²⁵ Videti brojne i obimne studije nastale tokom više decenija naučnog rada prof. Đurđice Petrović o velikom broju srednjovekovnih tkanina. Đ. Petrović, Od pusta do zlatoveza, Beograd, 2003.

njenog mozaika ali i šire omogućava tumačenja kretanja stanovništva koje je bilo uslovljeno korišćenjem sirovina za izradu tih tkanina u srednjovekovnim uslovima. U nauci u kojoj se o glavnim državnim i političkim odnosima u srpskom srednjem veku uglavnom sve zna, kada je srpska historiografija obavila taj veliki posao i kada se ne mogu očekivati mnoga "otkrića" novih dokumenata koji bi proširivali ili menjala poznatu sliku, stigla su na red i istraživanja života i kulture u srednjem veku, koja imaju izuzetan značaj za sticanje celovite slike o tom periodu nacionalne istorije.

Ono što je potpuno jasno i neupućenom posmatraču je ta ne postoji ni jedan intelektualno opravdani razlog koji bi doveo do toga da antropolog H citira antropologa Y, ili obrnuto u zavisnosti od redosleda nastanka.

Drugi primer: Antropolog A se godinama bavi afrikanistikom i objavio je knjigu "Marsel Griol i naučna preispitivanja na kraju dvadesetog veka"²⁶ u kojoj je osim analize polemike čuvene u afrikanističkoj struci između Marsela Griola i Voltera Van Beka sadržan i metodološki relevantan osvrt na ponovljena istraživanja. Rad u ovoj knjizi ima neupitnu naučnu relevanciju unutar šire oblasti (afrikanistika), ali i unutar opšte antropološke metodologije što daje relevanciju nevezanu za geografsku oblast (Afrika).

Antropolog V je proučavao stotine novostvorenih tradicija²⁷ sa prvenstvenim osvrtom na gastronomske tradicijade kao što su slaninijada, kobasicijada, patlidžanijada, bostanijada i sl. Teorijska relevancija ovog istraživanja se sastoji u tome što is-

²⁶ S. Kovač, Marsel Griol i naučna preispitivanja na kraju dvadesetog veka, Beograd, 2007. 1-127.

²⁷ I. Kovačević, Gastronomske tradicijade, poglavlje u knjizi I. Kovačević, Antropologija tranzicije, Beograd, 2007. 109-153.

pitivani fenomeni govore o veoma aktuelnoj temi unutar antropologije, ali i drugih društvenih nauka, koja se najkraće naziva "izmišljanje tradicije", a pokreće jedno od suštinskih pitanja društvenih nauka uopšte – pitanje šta je tradicija i koje su granice savremenosti i tradicije. Sa druge strane najdirektnija socijalna relevancija istraživanja se sastoji u stotinama takvih manifestacija koje se organizuju u Srbiji uz učešće skoro milion ljudi u toku jedne godine i velikim novčanim i robnim prometom.

Oba antropologa iz poslednjeg primera dobro poznaju radove onog drugog, ali im ne pada na pamet da u radu o Marselu Griolu citiraju analizu turističke kobasicijade, niti da u analizi uzorka uspeha i širenja fenomena gastronomskih tradicijada koriste polemiku Griola i Van Beka.

Citatometrijski princip merenja kvaliteta naučnog rada bi doveo do toga da se svi antropolozi u Srbiji počnu da bave jednom jedinom od mnogo hiljada mogućih antropoloških tema da bi se međusobno citirali i da bi zadovoljili one koji nameću citatometrijsko vrednovanje nauke.

Čak i u daleko brojnijim naučnim zajednicama kao što je antropološka naučna zajednica u SAD princip brojanja citata dovodi do smešno/tužnih nonsensa. Tako u jednom tekstu, koji je ovde uzet za primer, objavljenom u uglednom američkom antropološkom časopisu, na prve tri stranice teksta se nalazi oko 60 citata preko 70 autora, koji su time kao autori, a i časopisi u kojima su objavljivali, dobili po jedan citat što su vredni citatometri sigurno registrovali. Ti citati su strpani u čitave grupe citata koje "služe" da se čitalac uputi na neku literaturu. Sasvim je očigledno da je citatometrija dovela do citatomanije jer je na nivou naučne zajednice uspostavljena funkcionalno zaštitna svest koja nalaže, po sistemu reciprocnosti uzdignutom na nivo naučnog bontona, a predstavljenom kao metod i korektan postupak, da se

iscitira u tekstu ono što predstavlja potrebno ili nepotrebno upućivanje čitaoca na najširu literaturu sa sumnjivom vezom prema osnovnoj temi. U toj citatomanskoj situaciji neće se nikada naći mesto za napomenu koja bi glasila "Sva relevantna literatura se može naći u radu XY", već će se u napomenama navesti sva šira literatura, možda samo prepisana i nepročitana, iz članka koji je tu svu literaturu obradio i u celini naveo. Stoga je se često može naći tekst od 7-8 stranica koji ima spisak literature na dve ili tri stranice.

Citatometrija/citatomaniya će dovesti do sledećeg teksta: "O toj problematici je pisao Petrović, a nije Jovanović. Ali kada je već reč o Jovanoviću da navedemo njegove radove" i u toj napomeni neće stajati njen suštinski nastavak: "...jer će i on naše". I svi rezultati citatometrije će biti izvanredni, a autori zadovoljni rezultatima.

3. Alterativni oblici uspostavljanja kategorizacije i vrednovanja naučnih radova objavljenih u naučnim časopisima

Destruktivnom cicitometrijsko-citatomanskom principu kategorizacije časopisa i devstiranju humanističkih nauka u Srbiji mogu se susprtostaviti različiti principi vrednovanja časopisa i radova u njima koji neće odstupiti od jedinstvenog cilja nauke u Srbiji – od povezivanja sa Evropom i svetom. Naime, odbijanje citatometrije ne predstavlja kidanje veze srpske nauke sa evropskim i svetskim naučnim ambijentom što pobornici citatometrije i lobisti određenih kompanija žele da predstave. O tome svedoči jedan primer pokušaja da se uspostavi čvrsta veza između srpskih naučnih časopisa i strane naučne javnosti. Taj predlog je sadržao uslove koje časopis koji izlazi u Srbiji mora da ispuni

da bi mu se unutar zemlje priznao međunarodni značaj. Ti uslovi su bili:

- da izdavač časopisa bude registrovana naučnoistraživačka organizacija ili naučno udruženje
- da 50% redakcije sačinjavaju eminentni naučnici iz inostranstva
- 50% redakcije sačinjavaju domaći eminentni naučnici,
- da 1 sveska u 2 godine u celosti bude na jednom od svetskih jezika
- da svaka sveska sadrži najmanje jedan rad na nekom od svetskih jezika
- da rezime i ključne reči budu na jednom ili više stranih jezika
- da sadrži najmanje jedan originalni članak stranog eminentnog naučnika godišnje
- da sadrži najmanje jedan prevod stranog naučnog teksta godišnje
- da najmanje 50% recenzenata u svakoj svesci sačinjavaju eminentni naučnici iz inostranstva dok drugih 50% recenzenata sačinjavaju domaći eminentni naučnici
- da svaki tekst recenziraju dva recenzenta kojima nije poznato ime autora, kao i što se autoru uz recenzentske primedbe ne saopštava ime recenzenta
- da izlazi u štampanom i internet izdanju na sopstvenom sajtu ili sajtu naučne institucije.²⁸

Ovaj predlog je izazvao burnu negativnu reakciju prirod-njačko-citatometrijskog lobija u najvišoj naučnoj instituciji,²⁹

²⁸ Predlog ove sadržine je upućen 2007. godine Nacionalnom save-tu za naučni i tehnološki razvoj kao predlog Matičnog odbora za istori-ju, arheologiju i etnologiju Ministarstva za nauku tokom rasprave o no-vom "Pravilniku".

što pokazuje da je uspostavljanje veze sa svetskom naukom kao razlog zbog koga se uvodi citatometrija čista obmana, jer se odbija predlog koji se upravo za takvo povezivanje zalaže, samo bez citatometrije i posledične citatomanije. Iz toga se vidi da su zavist i beskrupulozni individualni i grupni interesi dominantne vodilje koje su u potpunosti zamenile opšti interes.

Ukoliko, ovaj predlog nije bio dovoljno "evropski" jer je kreiran od strane domicilnih naučnika iz humanističkih nauka postavlja se pitanje šta će prirodnjako-citatometrijski lobi reći na principe selekcije časopisa koje je utvrdila pomenuta Evropska naučna fondacija (ESF) kao krovno udruženje velike većine vrhunskih evropskih naučnih institucija. U oblasti humanističkih nauka, u kojima se ne primenjuju citatometrija i impakt faktor, Evropska naučna fondacija formira grupe elitnih stručnjaka u svakoj disciplini koji sakupljaju i selektuju predloge institucija članica i formiraju evropsku listu časopisa. U antropologiji ta evropska lista časopisa sadrži časopise i Estonije i Slovenije, Italije i Španije, i Hrvatske i Bugarske i Amerike i Engleske. Međutim, ta komisija je odbacila jedan broj američkih antropoloških časopisa koji su visoko rangiranih na listi kompanije "Thomson Reuters" kao nerelevantne za Evropu, čime je jasno stavila do znanja stav o beznačajnosti impakt faktora. Upoznavanje prirodnjačko-citatometrijskog lobija sa ovim činjenicama je, naravno, ostalo bez ikakvog odgovora, jer i nemaju šta da kažu. Kako da se u ime "evropskih" principa valorizacije naučnog rada susprotstave krovnoj evropskoj naučnoj instituciji koja je odbacila citatometriju u humanističkim naukama. Stvarno nemoguća misija.

²⁹ Prema usmenom saopštenju jednog broja članova toga tela.

O ćurkama, pilićima i citatnim indeksima

(Borhesov) "tekst citira 'izvjesnu kinesku enciklopediju' u kojoj piše da se životinje dijele na: a) one koje pripadaju caru, b) mirišljave, c) pripitomljene, d) male svinje, e) sirene, f) čudovišta, g) pse koji su na slobodi, h) one koje su uključene u ovu klasifikaciju, i) koje se uzbuđuju kao ludaci, j) bezbrojne, k) nacrtane kičicom od devine dlake, l) et caetera, m) koje su slomile krčag, n) koje iz daljine liče na muhe".

M. Fuko, *Riječi i stvari*

1. Ćurke i pilići

Bilo bi veoma teško naći protivnika tvrdnji da je jednakost $2+2=4$ važeća i u Evropi i u Americi, odnosno, da je $2+2=4$ u Americi isto što i $2+2=4$ u Evropi. Međutim, kada se sa apstraktnih brojeva pređe na konkretne pojave, matematička izvesnost jednakosti se pretvara u sasvim neizvesnu mogućnost. Kada se saberu 2 ćurke i 2 ćurke, i u Americi i u Evropi rezultat je 4 ćurke, samo što u Americi 4 ćurke mogu da dosegnu blizu 200 kilograma, a u Evropi tek oko 100 kilograma. Jasno je da uvođenje kilograma kao merne jedinice za težinu uspostavlja samerljivost u trgovini, ali 4 američke ćurke nisu isto što i 4 evropske/srpske ćurke jer se radi o potpuno različitim rasama ćuraka. Ta razlika u vrsti ćuraka bi u slučaju evropskog nametanja principa razmene "ćurka za ćurku" sigurno oštetila američke

proizvođače čuraka, koji bi svoje velike čurke menjali za evropske/srpske manje. Kada se realno stanje u transferu principa merenja rezultata naučnog rada na liniji Amerika-Evropa/Srbija uporedi za zamišljenom razmenom različitih vrsta čuraka, ogleđa se stvarno nasilje po načinu uspostavljanja jednako onom zamišljenom.

Postupci i aparat evaluacije naučnih rezultata stvoreni u Americi, u nemodifikovanom obliku, nameću se Evropi/Srbiji sistemom preliivanja. Sistem preliivanja se može najbolje ilustrovati ukoliko se prethodni, hipotetički primer proširi, takođe za zamišljenim, stanjima u proizvodnji i razmeni pilića. Ako su tradicija i tehnologija uzgoja pilića doveli do toga da su i američki i evropski/sprski pilići jednaki, onda je moguća razmena po principu "pile za pile". Ali, ukoliko bi američki proizvođači i izvoznici pilića nametnuli da taj princip važi za celo živinarstvo i trgovinu živinom sa Evropom/Srbijom, američki proizvođači čuraka bi propali dajući čurku od 40 kilograma za duplo manju čurku.

Odnos američkih proizvođača i izvoznika pilića prema proizvođačima i izvoznicima čuraka u ovom hipotetičkom primeru, jednak je odnosu prirodnjačko-tehničkog sektora u nauci prema duštveno-humanističkim disciplinama. Radi se o nametanju pravila, koja imaju smisla u jednoj grupaciji nauka, ali nanose neprocenjivu štetu drugim granama nauke. U osnovi tog nametanja naizgled stoji puka iracionalna želja za nametanjem koja proizilazi iz puke mogućnosti nametanja, tj. odnosa snaga u državnim i paradržavnim organima.¹

¹ Da li su razlozi nametanja isključivo iracionalne prirode ili su partikularističko-egoistički, pitanje je koje ulazi u zonu psihologije nauke.

2. Kontrola kvaliteta ili kvantiteta

Da li je suština kulture revizije u oblasti nauke kontrola sadržaja, u smislu kontrole "naučnog kvaliteta"? Kada bi takva kontrola sadržaja bila suština kulture revizije, morala bi se formirati klasa kontrolora koji znaju i poznaju ono što kontrolišu. Ta klasa bi morala da bude superkvalifikovana, odnosno, sastavljena od najboljih u proučavanju materije/oblasti/nauke koju kontrolišu. Formiranje takve klase kontrolora je skopčano sa nepremostivim socio-ontološkim problemima. Moguće je izabrati i finansijskim uslovima privoleti "najbolje", "najjemenitnije", "najproduktivnije" naučnike da postanu kontrolori. Međutim, vreme koje će posvetiti kontrolisanju i pripadajućem administriranju čini da veoma brzo prestaju da budu "najbolji", tj. onakvi kakvi su bili i zbog čega su izabrani za kontrolore. Za to vreme, drugi koji se ne bave kontrolom, baš kao i kontrolori pre nego su to postali, sve svoje intelektualne snage usmeravaju u samu nauku kojom se bave, postaju "najbolji", "najjemenitniji", "najproduktivniji". Sve vrste kontrolora (birokrate i upravljači naučnim institucijama, rukovodioci naučnih projekata, administratori i različiti funkcioneri državnih naučnih organizacija ili strukovnih asosijacija, urednici naučnih publikacija), moguće izabrati zato što su kvalitetom i kvantitetom produkcije iznad ostalih, ostvaruju daleko manje ili nikakve rezultate u trajanju vremenski ograničenog mandata. Po isteku te, vremenski ograničene funkcije vraćaju se produkciji, često bezuspešno pokušavajući da nadoknade propušteno, ili ostaju na istoj ili sličnoj funkciji trudeći će da ih učine sjevremenim. Prema tome, ideja da najbolji kontrolišu ostale je neostvarljiva, a samim tim je neostvarljiva i kontrola "kvaliteta", jer samo najbolji mogu da ga kontrolišu, procene i ocene. S obzirom na to da je ocena kvaliteta ne-

moguća, jer bi pretpostavila da lošiji ocenjuju bolje, a čak ni ocenjivanje od strane istih nije moguće jer je recipročno, a ocenjivanje podrazumeva razliku u statusu, preostaje samo ocena kvantiteta.

Kvantifikacija, naoko, rešava mnoge probleme koji se javljaju u upravljanju naukom. Političko-upravljački sloj ne poseduje sposobnost da prati i razume kvalitativnu procenu, čak i kada bi se našao institucionalni i logički model za njenu proizvodnju. Objašnjenja vrhunskog stručnjaka da je istraživački rad jednog instituta za istorijska proučavanja bolji od rezultata drugog srodnog instituta, možda bi bila razumljiva učesnicima nekog naučnog skupa o metodologiji i kritici u istorijskoj nauci, ali nisu višem i srednjem sloju upravljača u državnim institucijama koje upravljaju naukom. Međutim, kvantitativno poređenje je razumljivo svakom ko ima osnovno obrazovanje, što upravljačima skida tešku obavezu pribavljanja naučnih titula kao kvazi-kvalifikacije za funkciju upravljanja naukom. Izmeriti naučni učinak određenog naučnog instituta ili svih naučnih instituta i potom napraviti top-listu jeste ideal birokratskog, tobože, efikasnog upravljanja naukom, pogotovo što neukom izgleda veoma lako dostižno. Prosto prebrojavanje broja publikovanih radova se učinilo kao put ka dostizanju komotnog, a "racionalnog" i "utilitarnog" upravljanja naukom. Izgledalo je dovoljno pronaći, angažovati, platiti i sl. brojača naučne produkcije i primenjivati "rezultate" do kojih će brojači doći. Međutim, već u pripremanju za prebrojavanje nastali su praktično nerešivi problemi, ili bar nerešivi ukoliko se opstane u nastojanju da upravljanje naukom bude upravljačima komotno, što je činilo da bi svako, ko nema svoj partikularni, a proglašen za viši interes, odustao od prostog brojanja. Raznovrsnost naučnog rezultata – od matematičke formule i njenog objašnjenja na jednoj stranici, do dvotomne ili

trotomne istorije filozofije, učinila je da kvantifikatori proizvedu rešenje koje je dobro za jedne, ali nije dobro za neke druge, a ako se opredele za srednje, ono ne valja ni za koga.

Nastojanje da se pronađe "jedinствeno" rešenje je posledica težnje, imanentne upravljačima, da otvore jednu jedinu fasciklu (file) u svom mentalnom angažovanju. Za njih bi tri ili, čak, pet fascikli značilo tri ili pet puta veći umni napor, za šta bi tražili tri do pet puta veću platu ili tri do pet pomoćnika. Samo veoma bogata društva sa snažnom ekonomijom mogu svojim državama omogućiti da usliše zahteve upravljača i omoguće partikularno upravljanje posebnim i specifičnim poslovima. Siromašnija društva, na protiv, mogu da svog, inače dobro plaćenog, upravljača jednim sektorom nateraju na povećanje umnog i radnog napora koji bi omogućio praćenje stanja u različitim sektorima ili podsektorima.

Na primeru osnovne citatometrijske klasifikacije naučnih časopisa i njihovog "vrednovanja" može se jasno sagledati upravljačka logika po kojoj mora postojati jedno pravilo za sve, pa makar se i ti svi u potpunosti međusobno razlikovali. Upravljačka lenjost i težnja ka "jedinствениm" rešenjima, koji se mogu lako i brzo primenjivati, podržana je nomotehničarskom sklonošću da propisi budu jednostavni, kratki, "sveobuhvatni", iz čega proizilazi prizeman stav da je kratak zakon dobar zakon i da je kratak propis dobar propis. I jednima i drugima bi kao lektiru trebalo preporučiti antičku mitologiju, posebno epizodu o Tezeju i Prokrustu.²

Ako se vratimo hipotetičkom primeru, onda bi mogući odgovor američkih proizvođača čuraka, američkim proizvođačima

² S obzirom na to da upravljači nemaju mnogo vremena za čitanje, dobro će doći i leksikon. Vidi. D. Srejović-A.Cermanović, Rečnik grčke i rimske mitologije, Beograd, 1979. s.v. Prokrust

pilića, koji im nameću pogubne principe razmene, glasio: "Da li ste vi normalni što nas terate da ćurku od 40 kilograma menjamo za ćurku od 20 kilograma, i šta se nas tiče što vi i evropski proizvođači pilića imate iste piliće?"

Iako nametanje ovog tipa izgleda i nelogično i nemoguće, ono se u stvarnosti događa. Sastoji se u proglašavanju apsolutne važnosti citatometrijskog postupka, razvijenog da prati citiranje publikacija u prirodnim naukama na engleskom jeziku, u vrednovanju rezultata humanističkih nauka u Srbiji i, što je još gore, u apsolutizaciji citatometrijskih proizvoda američke kompanije "Reuters". Pošast ovakvog nametanja uočila je i krovna evropska naučna organizacija (European Science Foundation) i jednostavno odbacila primenu citatometrijskog postupka u vrednovanju evropskih časopisa iz oblasti humanističkih nauka, smatrajući da brojanje citata iz pojedinog časopisa gradi sasvim iskrivljenu sliku o vrednosti datog časopisa. Tobažnji veći ugled časopisa na osnovu broja citata nije proizvod kvaliteta, već mnogih drugih faktora, od kojih je presudna veličina naučne zajednice koja čita/piše/citira članke iz oblasti koju časopis pokriva.

3. Američka četvoropoljna antropologija

Detaljna analiza top-liste časopisa koju je za časopise iz oblasti antropologije proizvela kompanija "Reuters", pokazaće više loših strana citatometrije. Svaka od negativnih posledica primene citatometrije u humanističkim naukama, počevši od negativnih posledica transfera "Reutersove" metodologije iz jedne u drugu naučnu disciplinu, preko uočavanja apsolutne bezvrednosti postupka, čak i kada bi bio metodološki korektan, tj. statistički ispravan, pa do nemogućnosti transfera postupka iz jedne u drugu naučnu zajednicu koje imaju bitno različite naučne pa-

rametre (jezička raznolikost ili veličina), dovoljna je da se citometrija zaboravi kao tužna epizoda u srpskoj nauci, a zapamti kao upozorenje svim budućim administratorima. Analizom top-liste časopisa u jednoj naučnoj "disciplini", naime, u antropologiji, pokazaće se posledice, diskvalifikujuće po "Reuters"-ovu metodologiju.

"Reuters"-ovo pravljenje top-liste časopisa polazi od američke antropološke tradicije, koja postoji samo u Americi, dok antropologija postoji u celom svetu. Da bi se ilustrovala neprimenljivost "Reuters"-ove metodologije potrebno je opisati američku antropološku tradiciju na kojoj je ta metodologija zasnovana, a na osnovu tog opisa će se pokazati da "Reuters"-ova metodologija nije valjana ni za velike delove američke antropologije.

Američki antropolog se, kao obrazovni profil i "proizvod za tržište rada", tradicionalno formira kroz četvoropoljne antropološke studije koje se sastoje iz socijalne/kulturne antropologije, bio-fizičke antropologije, praistorijske arheologije i lingvistike. Kao ilustracija, dovoljna je prva rečenica programa antropologije na University of California Los Angeles (UCLA) koja glasi: "Odeljenje za antropologiju Kalifornijskog Univerziteta univerziteta u Los Angelesu je uvek imalo širok pogled na antropologiju, održavajući i balans i integraciju između četiri polja (arheologije, biološkog polja, sociokulturnog polja i lingvistike) koja tradicionalno karakterišu disciplinu."³ Boasijanska i/ili evolucionistička tradicija u okviru kojih je nastala antropologija na američkim univerzitetima generisala je četvoropoljnu antropolo-

³ <http://www.anthro.ucla.edu/academic/academicprograms/> ("The UCLA Department of Anthropology has always taken a broad view of anthropology, maintaining both balance and integration among the four fields (archaeology, biological, sociocultural, and linguistic), which have traditionally characterized the discipline.").

giju koja se nalazi između otpora samih antropologa i nastojanja univerzitetskih vlasti da je iz, bilo tradicionalnih, bilo finansijskih razloga održavaju.⁴

Ako se pojedinačno posmatraju odnosi između neke od disciplina unutar, davno prevaziđene i birokratskom voljom održavane, četvoropoljne antropologije, videće se da taj odnos ne postoji, ili je periferan ili je vrlo često od manje važnosti nego odnos neke od podpoljnih disciplina sa nekom drugom vančetvoropoljnom. Tih relacija, između četiri discipline u četvoropoljnoj tradiciji obrazovanja američkih antropologa, može biti onoliko koliko je moguće ispostaviti kombinacija odnosa dva člana u četvoročlanom skupu (A, B, C, i D), tj. AB, AC, AD, BC, BD, i CD. Ukoliko razmotrimo neke od ovih relacija videćemo da je, na primer, odnos bio-fizičke antropologije i lingvističke (lingvističke antropologije) odnos koji se geometrijski može približno opisati kao odnos dve paralelne prave. S obzirom na to da se humanističke nauke ne ponašaju po geometrijskim pravilima, moguć je neki periferan i slučajni dodir, ali o bilo kakvoj smisljenoj saradnji nema govora. Ipak, antropološki lingvista je nateran da u svojoj biblioteci drži stotine članaka iz bio-fizičke antropologije koji su publikovani u četvoropoljnim časopisima, dok knjigu iz te oblasti, s obzirom na to da knjige nabavlja svojom voljom, nema nijednu.⁵ Moguće je da se, statistički po-

⁴ Najnoviji slučaj se dogodio 2007. godine kada je univerzitetska uprava na univerzitetu Stanford, nasilno reintegrisala antropologiju, razdvojenu 1998. godine, zbog čega je šef odeljenja, svetski ugledni antropolog, Akil Gupta napustio univerzitet. L. Trei, Anthropology departments instructed to form combined unit, Stanford Report, February 14, 2007.

⁵ Jedino ranije rešenje u cilju rastrećenja polica biblioteke, koje se sastojalo iz raskoričavanja časopisa i korićenja samo potrebnih članaka,

smatrano, intenziteti dodira pojedinih podpoljnih antropologija razlikuju, ali u suštini su isti. Odnos između socio-kulturne antropologije i arheologije (praistorijske) nije mnogo drugačiji i svodi se na problematične analoške rekonstrukcije praistorije i prošlosti uopšte na osnovu recentnih formi poznatih iz socio-kulturno antropoloških istraživanja.⁶ Sa druge strane, uopšte bi bilo teško zamisliti kako bi se odvio dodir praistorijske arheologije i lingvistike, s obzirom na to da se praistorijska arheologija i definiše kao proučavanje vremena pre pisma, a jedino pismo može ostaviti tragove o govoru i jeziku ljudi iz prošlosti.

Minuciozna analiza jednog od časopisa, zasnovanog na četvoropoljnoj antropologiji, pokazala je da manje od 10% tekstova, i to tokom sto godina, od 1899. do 1998. godine, povezuje bar dve subdiscipline, dok je preko 90% produkcije iz jedne discipline. Zaključak detaljne analize autora, koji je obradio preko 3200 članaka u stogodišnjoj istoriji časopisa *American Anthropologist*, jeste taj da je medjupoljna saradnja unutar četvoropoljne antropologije minorna.⁷ Takođe je vredno pomena, da su pojedni intenzivni spojevi dve podpoljne antropološke discipline tokom istorije, stvarali teorije na kojima je, doduše ne u SAD, građena praksa Aušvica.

Egzistiranje četvoropoljne antropologije u Americi, zasnovano na tradiciji, inerciji i potrebi za lakoćom upravljanja uni-

zamenjeno je, u eri elektronskih baza časopisa, mogućnošću selektivnog preuzimanja i skladištenja tekstova.

⁶ M. Porčić, Etnoarheologija – sadašnjost kao ključ za prošlost, Etnoantropološki problemi, God. 1. Br. 2. Beograd, 2006.; Z. Kuzmanović, Upotreba etnografskih analogija u arheološkom zaključivanju, Etnoantropološki problemi, God. 4. Br. 1. Beograd, 2009.

⁷ R. Borofsky, The Four Subfields: Anthropologists as a Mythmakers, *American Anthropologist*, Vol. 104. No. 2. 2002. 463-480.

vezitetskih birokratija, predstavlja osnovu na kojoj je građena citatometrija uspostavljena još u vreme "Thompson Scientific", a produžena u eri "Reuters"-ovih citatometrijskih proizvoda. Takvo stanje stvari, koje se namerava meriti, zahtevalo je temeljno i dobro poznavanje same antropologije, što u citatometrijskom pravljenju SSCI i AHCI listi nije bio slučaj.

4. Intermeco - kratka lekcija iz uvoda u statistiku

I opšta metodologija nauka i posebno statistika, već na početničkom nivou, na nivou osnovnih udžbenika, upozoravaju da je poznavanje same stvari nužan preduslov za bilo kakvo brojanje i prebrojavanje. U udžbeniku logike i naučne metodologije piše:

Brojanje je ograničeno utoliko što se može izbrajati samo diskretna grupa ili sadržaj koji se može podesiti tako da bude u formi diskretne grupe." (303.)

Upoređivanja zasnovana na prebrojavanju, kao što smo videli, zavise od naše sposobnosti da jasno razlikujemo različite grupe ili različite osobine."⁸ (305.)

Sasvim konkretno je upozorenje u udžbeniku⁹ za početnike u statistici:

"Neophodno je da primena statističkog metoda u istraživanju pojava pretpostavlja poznavanje njihovog naučnog tretmana, mada to nije uvek slučaj."

⁸ M. Koen-E. Neigel, Uvod u logiku i naučni metod, (orig. 1934), "Zavod za izdavanje udžbenika", Beograd, 1965. 303. i 305.

⁹ L.J. Vidojević-Škara, Osnovi statistike, Beograd, 1968. 18.

Osim ovih opštih pravila koja bi svaki statistički postupak trebalo da poštuje, statistički udžbenici govore i o konkretnijim principima prebrojavanja, koji se odnose i na prebrojavanje citata u antropološkim časopisima.

"Posmatranje (...) kategorija i formiranje podataka kao njihovih izraza, kao i sve operacije sa njima nameću zadatak preciznog opredeljivanja pojave, jedinice njihovog ispoljavanja i organizacije postupka oko njihovog obuhvatanja."¹⁰

Određivanje statističke jedinice na koje upućuju udžbenici statistike jeste faza statističkog posla, koji, ukoliko se ne obavi kako treba, anulira svaki rezultat:

"Određivanje statističke jedinice u etapi posmatranja mora da se izvrši vrlo brižljivo i da zadovolji mnogobrojne zahteve u pogledu razumljivosti, preciznosti i obuhvatljivosti. (...) Ova etapa statističkog rada postavlja pitanje definicije statističke jedinice na području tumačenja i upoređivanja podataka. (...) Prema ovome, definicija statističke jedinice predstavlja osnovu u svim etapama statističkog rada. Pojam statističke jedinice mora biti određen *prostorno, vremenski i stvarno*. Prostorno, jer pokazuje razlike između područja, vremenski zato što u svom razvoju podležu promenama od jednog vremenskog perioda do drugog, stvarno, da bi se posmatrale samo međusobno slične jedinice."

Sve jedinice na kojima se pojava ispoljava čine statistički skup, statističku masu ili kako se često naziva populaciju. (...) statistički skup zahteva precizno definisanje pojma njegove sadržine i obima."¹¹

Kao primer neadekvatne klasifikacije navodi se klasifikacija stanovništva prema obeležju "položaj u zanimanju" iz popisa jugoslovenskog stanovništva 1931. godine, gde su ponuđene kate-

¹⁰ Lj. Vidojević - Škara, Statistički metod u društvenim naukama, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1968. 24.

¹¹ Lj. Vidojević - Škara, op. cit. 25.

gorije bile: samostalni i zakupci, činovnici i nameštenici, radnici, nadničari i sluge, šegrti, pomoćni članovi porodice i kućna služinčad. "Gruba deformacija – smatra statističar – ove klasifikacije da se zapaziti već kod prve kategorije "samostalni i zakupci" kojom su obuhvaćena i lica koja koriste i ona koja ne koriste tuđu radnu snagu, iako se sa socijalno-ekonomskog stanovišta ova lica ozbiljno razlikuju. U ovu kategoriju svrstane su i sitne zanatlije i seljaci sa malim posedom, kao i krupni posednici i industrijalci"¹². Primer je poučan i govori o načinima kreiranja klasifikacija. Kada klasifikaciju sačinjavaju lica nestručna za oblast o kojoj se radi, onda je greška moguća, jer nije statističar taj koji je pozvan da sačini sociološku ili ekonomsku klasifikaciju već su to sociolozi ili ekonomisti. To znači da neće statističari odrediti definicije na osnovu kojih određene vrste bolesti ili simptoma treba statistički pratiti, već će to učiniti lekari.

I na kraju ovog kratkog podsećanja na osnove merenja u društvenim naukama, potrebno je ukazati na još jedno pravilo koje je veoma važno za analizu "Reuters"-ove top-liste antropoloških časopisa, a koje glasi:

"Poređenje je suština rada u statistici koje podrazumeva poređenje samo uporedljivih, korespondentnih veličina, a ovo se nedovoljno respektuje"¹³

5. "Reuters"-ova top-lista časopisa iz antropologije

Za analizu "Reuters"-ove top liste može poslužiti lista iz 2007. godine. Uz svaki časopis je dat i njegov poblži disciplinarni opis, koga nema u izvornoj tabeli.

¹² Lj. Vidijević-Škara, op. cit. 33.

¹³ Lj. Vidojević-Škara, op. cit. 10.

NAZIV
<u>EVOLUTIONARY ANTHROPOLOGY</u> Bio-fizička antropologija
<u>JOURNAL OF HUMAN EVOLUTION</u> Bio-fizička antropologija
<u>CURRENT ANTHROPOLOGY</u> 4 Field (Četvoropoljni)
<u>AMERICAN JOURNAL OF PHYSICAL ANTHROPOLOGY</u> Bio-fizička antropologija
<u>GLOBAL NETWORKS</u> Multi.disc. (Sociologija, Polit.nauke etc.) ne-antropološki
<u>ANNUAL REVIEW OF ANTHROPOLOGY</u> 4 Field (Četvoropoljni)
<u>AMERICAN JOURNAL OF HUMAN BIOLOGY</u> Bio-fizička antropologija
<u>SOCIAL NETWORKS</u> Multi Disc. (Sociološki, Soc.psihološki) ne-antropološki
<u>CULTURAL ANTHROPOLOGY</u> Socio-kult. Antropologija
<u>AMERICAN ANTIQUITY</u> Arheologija
<u>HUMAN NATURE</u> Bio-fizička antropologija
<u>JOURNAL OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE</u> Arheologija
<u>AMERICAN ETHNOLOGIST</u> Socio-kult. Antropologija

<u>HUMAN ECOLOGY</u> Bio-fizička antropologija
<u>CULTURE MEDICINE & PSYCHIATRY</u> Bio-fizička antropologija
<u>MEDICAL ANTHROPOLOGY QUARTERLY</u> Bio-fizička antropologija
<u>YEARBOOK PHYSICAL ANTHROPOLOGY</u> Bio-fizička antropologija
<u>AMERICAN ANTHROPOLOGIST</u> 4 Field (Četvoropoljni)
30%
<u>JOURNAL OF MATERIAL CULTURE</u> Subdisciplinarni+Arheološki
<u>JOURNAL OF ANTHROPOLOGICAL ARCHAEOLOGY</u> Arheologija
<u>ETHOS</u> Multidisciplinarni
<u>HUMAN ORGANIZATION</u> Subdisciplinarni
<u>JOURNAL OF THE POLYNESIAN SOCIETY</u> Regionalni Multidisciplinarni
<u>JOURNAL OF ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE</u>
<u>ANTIQUITY</u> Arheologija
<u>CULTURAL STUDIES</u> Socio-kult. Antropologija

<u>ANTHROPOLICAL QUARTERLY</u> Socio-kult. Antropologija
<u>HOMO</u> Bio-fizička antropologija
<u>ANTHROPOLOGY & EDUCATION QUARTERLY</u> Subdisciplinarni
20%
<u>ETHNOS</u> Socio-kult. Antropologija
<u>JOURNAL OF PEASANT STUDIES</u> Subdisciplinarni + Multidisciplinarni
<u>JOURNAL OF ANTHROPOLOGICAL RESEARCH</u> 4 Field (Četvoropoljni)
<u>COLLEGIUM ANTROPOLOGICUM</u> Bio-fizička antropologija
<u>ANTROPOLOGISCHER ANZEIGER</u> Bio-fizička antropologija
<u>ETHNOHISTORY</u> Arheologija + Istorija
<u>AFRICA</u> Regionalni Multidisciplinarni
<u>ANTHROPOLOGIE</u> Arheologija
<u>MANKIND QUARTERLY</u> Bio-fizička antropologija
<u>CANADIAN REV. OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOL.</u> Socio-kult. Antr + Sociologija

<u>PUBLIC CULTURE</u> Multidisciplinarni
<u>JOURNAL OF FAMILY HISTORY</u> Subdisciplinarni + Multidisciplinarni
<u>INTERNATIONAL JOURNAL OSTEOARCHAEOLOGY</u> Bio-fizička antrop. +Arheolog.
<u>RACE AND CLASS</u> Multidisciplinarni antropološki + Politologija
<u>CRITIQUE OF ANTHROPOLOGY</u> Socio-kult. Antropologija
<u>ARCTIC ANTHROPOLOGY</u> Regionalni Socio-kult. Antropologija
<u>OCEANIA</u> Regionalni Socio-kult. Antropologija
<u>CHUNGARA</u> Arheologija
<u>COMPARATIVE STUDIES IN SOCIETY & HISTORY</u> Multidisciplinarni
<u>BIJDRAGEN TOT DE TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE</u> Regionalni Socio-kult. Antr
<u>ANTHROPOS</u> Socio-kult. Antropologija
<u>INTER-ASIA CULTURAL STUDIES</u> Regionalni multidisciplinarni
<u>L'HOMME</u> Socio-kult. Antropologija

<u>ETHNOLOGY</u> Socio-kult. Antropologija
<u>ZEITSCHRIFT FUR ETHNOLOGIE</u> Socio-kult. Antropologija
<u>PLAINS ANTHROPOLOGIST</u> Regionalni Četvoropoljni
<u>ANTHROPOLOGY AND ARCHEOLOGY OF EURASIA</u> Reg. 2 discipline
<u>CHINESE SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY</u> Socio-kult. Antrop. + Sociologija
<u>MAN IN INDIA</u> Regionalni Multidisciplinarni

Uži disciplinarni opisi časopisa pokazuju da je njihovo zajedničko razmatranje poduhvat ravan Borhesovoj imaginarnoj kineskoj enciklopediji. Jedan broj tih časopisa uopšte nema veze sa antropologijom, i to veoma široko definisanom antropologijom unutar američkog univerzitetskog sistema. Za neke od tih časopisa se može pretpostaviti da su rezultat otvaranja nekih novijih tema, koje su veoma naučno i socijalno relevantne, ali je njihovo svrstavanje u antropologiju u najmanju ruku arbitrarno. To je, na primer, časopis "Global Networks" koji se bavi " globalnim mrežama, transnacionalnim pojavama i njihovim odnosom prema široj teoriji globalizacije" i koji se ničim ne specifikuje kao antropološki, a koji uređuju kolege sociolozi i humani geografi.¹⁴ Takođe, "Social Networks" je časopis koji u opisu svoje oblasti publikovanja pominje antropologiju, čak na prvom mestu spiska

¹⁴ http://www.blackwellpublishing.com/glob_enhanced/default.asp

svih društvenih, pa i nekih prirodnih nauka, mada se ni u samoopisu, a pogotovo u sadržaju brojeva to ne da sagledati. Samodefiniše se primarno kao interdisciplinarni časopis, koji se bavi "empirijskim proučavanjima društvenih odnosa i veza koje mogu biti izražene kao mreže".¹⁵ Ta dva časopisa su "zbunila" već zbunjene i neuke klasifikatore, koji nisu znali gde da ih svrstaju, pa su ih stavili i u ovako njima nerazumljiv antropološki koš. To što neki antropološki rad može biti zanimljiv/simpatičan uredništvu ovih časopisa, pa čak i objavljen u njemu, još uvek je veoma daleko od toga da ti časopisi imaju šta da traže u antropološkom delu "Reuters"-ove SSCI top-liste. Na taj način bi sa te liste trebalo da ispadnu dva visoko plasirana časopisa, koji zauzimaju mesta broj 5. i broj 8, i da se ostali časopisi pomere ka željenoj poziciji u prvih 30% liste.

Međutim, to je tek početak antropološkog gore-dole po "Reuters"-ovoj top-listi. Glavna nevolja ove liste nastaje već kod onih časopisa koji su na prva dva mesta i koji zajedno sa još 7 ulaze u tih 30%, a ukupno ih ima 14 na celoj listi, tj. preko 20%. To su časopisi iz biološke, fizičke antropologije, koja nema nikave veze ili ima sasvim podpromilne veze sa socijalnom i kulturnom antropologijom, ukoliko se iz nauke isključe rasističke i pararasističke teorije. Socio-kulturni antropolozi jednostavno NE OBJAVLJUJU radove u tim časopisima, bez obzira na njihovo visko mesto na top-listi. Te časopise stvaraju/čitaju/citiraju biofizički antropolozi i njima srodni biolozi, medicinari, eksperimentalni psiholozi, stomatolozi i sl. U Evropi ti časopisi ne postoje u seminarima za socijalnu antropologiju, a od studenta, preko bibliotekara, do profesora, svi bi bili zgranuti pitanjem o nekom tekstu u tim časopisi-

¹⁵ http://www.elsevier.com/wps/find/journaldescription_cws_home/505596/description#description

ma. Bez obzira što vrlo često, u Americi, pripadaju istom "department"-u, profesori sociokulturne antropologije, nemaju nikakve veze sa tim časopisima, izuzev možda bledog sećanja na učenje bio-fizičkih predmeta u okviru četvoropoljnih studija. Smisao i svrha bio-fizičke antropologije uopšte se ovim ne dovodi u pitanje, a naučnici iz tih disciplina o svrsi svoje nauke vode računa, ali je sasvim jasno da se u mesari našao krompir ili u piljari računar. Ono što bi trebalo da je naučeno iz elementarne statistike, da se porediti mogu/smeju samo uporedljive, korespondentne veličine, očito je prenebregnuto, iz razloga lakog pakovanja sopstvenog komercijalnog proizvoda. Razdvajanje onoga što se naučnom prirodom mora razdvojiti, komercijalno ustrojenoj firmi značilo bi angažovanje dodatnog računanja, dodatnog osoblja koje računa i, samim tim, povećalo bi troškove proizvoda, koji ima cenu formiranu na tržištu u uslovima stvarne ili potencijalne konkurencije, te umanjila profit. Kupac "Reuters"-ove robe, u našem slučaju ministarstvo, koje se tokom vremena pod različitim nazivima stara o nauci u Srbiji, očito o ovome nije znao ništa, ali se nije ni potrudio da sazna.

Odbijanjem bio-fizičko-antropoloških časopisa, kao nesamerljivih sa socio-kulturno- antropološkim, usled različite naučne populacije koja ih stvara/koristi/citira, sa liste se može odbiti 14 časopisa. Isti postupak se ponavlja kada su u pitanju čisto arheološki časopisi, kojih ima ukupno 6, od čega su 2 u prvih 30% top-liste.

Posle eliminacije ovih časopisa javlja se problem šta činiti sa časopisima koji prate američku tradiciju četvoropoljnog studiranja antropologije. Među njima ima i časopisa koji su visoko plasirani na top-listi, a da se ne zna zbog čega su tako visoko. Tako se veoma poznati časopis "Current Anthropology" sastoji od radova koji prate sva četiri antropoška "polja", mada kažu da pokrivaju ne samo ljude već i primata, a samodefinicijom obuhvata socijal-

nu, kulturnu, i fizičku antropologiju, kao i etnologiju, etnoistoriju, arheologiju i praistoriju, folklor i lingvistiku.¹⁶ "Current Anthropology" zauzima veoma visoko treće mesto na "Reuters"-ovoj top-listi, a da se to ni u kom slučaju ne može pripisati bilo kakvom elementu kvaliteta. Radi se o najvećoj populaciji koja stvara/čita/citira taj časopis, jer obuhvata sve naučnike iz sva četiri polja američke antropologije, i stoga je časopis citiran u sve četiri oblasti i u časopisima koji se bave samo nekom od oblasti, pa ima visok impakt faktor. Međutim, to uopšte nije realan impakt faktor za radove koji su objavljeni u tom časopisu jer je citatnost u ovom slučaju kumulativna, tj. zbraja se bez obzira na to što se odnosi na potpuno različite discipline. Teorijski bi bilo moguće utvrditi stvarni impakt faktor časopisa "Current Anthropology", ali bi za to bilo potrebno tačno izbrojati citate članaka objavljenih u "Current Anthropology" iz oblasti biofizičke antropologije u časopisima iz biofizičke antropologije, pa zatim broj citata tekstova iz oblasti sociokulturne antropologije u časopisima iz sociokulturne antropologije, i potom to isto ponoviti za tekstove iz arheologije i lingvistike. Ti impakt faktori bi se mogli uzeti u obzir pri izradi top-liste časopisa svake od nauka u okviru američkog četvoropoljnog sistema obrazovanja antropologa. Pošto, "Current Anthropology" nije jedini časopis istog četvoropoljnog profila, već su to i još tri časopisa, "Annual Review of Anthropology", koji takođe zauzima visoko 6. mesto top-liste, zatim veoma dobro plasirani "American Anthropologist" i "Journal of Anthropological research", onda to predstavlja još četiri časopisa koja nisu ravnopravna sa ostalima u trci za prve tri desetine top-liste.

Lista časopisa se potom još sužava, tako što se, radi uporedivog merenja broja citata i zaključivanja o impakt faktoru, mora-

¹⁶ <http://www.journals.uchicago.edu/page/ca/brief.html>

ju izostaviti časopisi koji su nastali u jednoj drugoj tradiciji formiranja antropologa u Americi, koja vezuje sociokulturnu antropologiju sa sociologijom i gradi časopise koji su sociološki i socijalnoantropološki. Njihov broj citata je nemoguće pripisati antropologiji u celini, jer je jedan broj sigurno u sociološkim časopisima koji citiraju sociološke radove iz ovih sociokulturnoantropološko-socioloških časopisa. Prema tome, i ti časopisi se moraju izbaciti iz konkurencije za najcitiranijih 30% sociokulturno antropoloških časopisa.

Jedan broj multidisciplinarnih časopisa u sebi sadrži i antropološke teme i priloge, ali su daleko od toga da njihov impact factor pripada baš tim tekstovima. Kao primer, može se navesti časopis "Public Culture", koji u samoopisu navodi da se bavi kulturnim politikama i globalizacijom¹⁷, a u opisu, kojim se prezentira potencijalnim kupcima, stoji da sadrži tekstove o satelitskoj televiziji, sajberspejsu, zatvorima za imigrante i etničkim konfliktima.¹⁸

No, tu nije kraj. Postoje časopisi koji se bave samo jednom subdisciplinom sociokulturne antropologije, pa su oni u neravnopravnom položaju u odnosu na časopise koji su u celini sociokulturno-antropološki. Na primer, postoji jedan časopis koji se bavi samo porodicom i porodičnim odnosima,¹⁹ i drugi koji se bavi samo seljaštvom,²⁰ dok je časopis, koji se bavi materijalnom kulturom, u stvari i antropološki i arheološki, te mu je veoma teško precizno odrediti izvor impact faktora²¹.

Potom, postoje regionalni časopisi koju su antropološki, i bave se Polinezijom ili Indonezijom, kao i časopisi koji se bave nekom regi-

¹⁷ <http://www.dukeupress.edu/publicculture/>

¹⁸ http://www.periodicals.com/html/ihp_e.html?ep17223

¹⁹ Journal of Family History

²⁰ Journal of Peasant Studies

²¹ Journal of Material Culture

jom (Evroazija, Indija), a u njima su radovi iz različitih naučnih disciplina, od istorije i geografije, preko politikologije, do sociologije, i antropologije.

Brojčani pregled časopisa koje treba izdvojiti da bi se dobila uporediva veličina i pristupilo brojanju nalazi se u sledećoj tabeli:

Časopisi	
iz evolucionne, biofizičke i medicinske antropologije	14
iz arheologije	6
multidisciplinarni sastavljeni bez specifikovanih antropoloških discipl.	4
iz četvoropoljne i tropoljne (3 or 4 Fields) Antropologije	4
regionalni multidisciplinarni sa nekom od antropoloigija	5
iz neke sociokulturno antropološke subdiscipline	2
iz regionalne antropoloigije	5
iz jedne antropološke subdiscipline i još jedne posebne nauke	3
multidisciplinarni sastavljeni sa nekom od antropoloških disciplina	4
iz socijalne i kulturne antropologije/etnologije	11

Kad se na ovaj način pročisti "Reuters"-ova top-lista časopisa, za koju njeni tvorci tvrde da se odnosi na časopise iz antropologije, dobije se jedan broj različitih top-listi iz različitih disciplina koje grade američki sistem obrazovanja antropologa. Mogla bi se napraviti posebna mini top-lista za biofizički antropologiju, zatim za arheologiju, pa za različite časopisne bastarde, dok bi se lista međusobno uporedivih sociokulturno antropoloških časopisa svela na svega 11, a međusobno uporedivih četvoropoljnih časopisa bilo bi svega 4.

Sociokulturna antropologija/etnologija

	Prvih 30%	
9	<u>CULTURAL ANTHROPOLOGY</u>	1.636
13	<u>AMERICAN ETHNOLOGIST</u>	1.274
24	<u>JOURNAL OF ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE</u>	0.744
26	<u>CULTURAL STUDIES</u>	0.661
	Sledećih 20%	
27	<u>ANTHROPOLOGICAL QUARTERLY</u>	0.659
30	<u>ETHNOS</u>	0.600
	Drugih 50%	
44	<u>CRITIQUE OF ANTHROPOLOGY</u>	0.237
50	<u>ANTHROPOS</u>	0.157
52	<u>L'HOMME</u>	0.093
53	<u>ETHNOLOGY</u>	0.081
54	<u>ZEITSCHRIFT FUR ETHNOLOGIE</u>	0.080

Četvropoljni časopisi

3	<u>CURRENT ANTHROPOL</u>	2.312
6	<u>ANNUAL REVIEW OF ANTHROPOLOGY</u>	1.883
18	<u>AMERICAN ANTHROPOLOGIST</u>	1.094
32	<u>JOURNAL OF ANTHROPOLOGICAL RESEARCH</u>	0.438

Postavlja se pitanje koliko menja sliku ovakav postupak, nužan sa stanovišta očuvanja statističkog karaktera top-liste. Slika je potpuno izmenjena jer sada 4 sociokulturnoantropološka časopisa

ulaze u vrh top-liste, tj. u prvih 30%. U sledećih 20% se nalazi jedan časopis koji je tu bio i na velikoj svaštarsko-četvoropoljnoj listi, ali mu se priključio još jedan, koji je na staroj listi bio u donjoj polovini. Velika je razlika i u apsolutnom iznosu impakt faktora, jer sada prvoplasirani časopis ima impact factor 1,636, a časopisi na prelazu iz prvih 30% u sledećih 20% oko 0,600. Ostali časopisi koji, u vizuri našeg Ministarstva nauke, imaju veliki značaj časopisa sa SSCI liste, imaju, jedva pomena vredan, impakt faktor od 0,080 do 0,250. Sveukupno se pokazuje da citatometrijske top-liste nisu prikladno merilo za sociokulturnu antropologiju, čak ni u Americi u kojoj Američka antropološka asocijacija broji preko 11.000 članova koji govore istim, engleskim, jezikom i obraćaju se publici koja govori engleskim jezikom.

Od 11 časopisa iz sociokulturne antropologije, 8 su časopisi koji izlaze na engleskom jeziku, jedan na francuskom, jedan na nemačkom, a jedan časopis objavljuje tekstove na engleskom, nemačkom, francuskom i španskom. Neengleski časopisi zauzimaju donja mesta na redukovanoj top-listi časopisa iz sociokulturne antropologije – multijezički "Anthropos" (objavljuje tekstove i na engleskom) je na mestu br. 8, francuski časopis "L'Homme" je na devetom mestu, a nemački etnološki časopis, sa dugom tradicijom, "Zeitschrift für Ethnologie" je na poslednjem, jedanaestom mestu. Potvrda da plasman zavisi od jezika, može se pronaći i u relativno visokom plasmanu švedskog časopisa "Ethnos" (šesto mesto), koji izlazi na engleskom i čije izdavanje je pružela izdavačka kuća "Routledge". Prilikom razmatranja plasmana na redukovanoj sociokulturnoantropološkoj top-listi treba podvući da ona NIJE proizvod "Reuters"-a i da se originalni plasman ovih časopisa može očitati na svaštarskoantropološkoj listi gde je "L'Homme" na mestu br. 52, a "Zeitschrift für Ethnologie" na mestu br. 54.

Prethodna analiza, koja ne izlazi iz okvira osnovnih postulata citatometrije, pokazala je svu njenu nesvršishodnost, kada je sociokulturna antropologija/etnologija u pitanju. Sasvim je moguće pretpostaviti da bi se do sličnih rezultata došlo analizirajući AHCI listu na kojoj se nalaze istorija, istorija umetnosti, istorija književnosti i ostale discipline američki definisane kao "Arts and Humanities". Statistička preciznost koja je nophodna da bi se utvrdila tačna granica između, na primer, prvih 30% i sledećih 20%, i iz čega se potom izvlače dalekosežne posledice po one koji u tim časopisima objavljuju, pada u vodu kada se javi samo jedna greška, kakva je uključivanje jednog jedinog časopisa koji nije antropološki. Takvih grešaka, od metodoloških, do grešaka zasnovanih na neznanju, ima u "Reuters"-ovoj listi toliko da bi je trebalo što pre zaboraviti kao merilo kvaliteta, a zapamtiti kao primer nasilja koje ne sme da se ponovi.

Sasvim dobra ilustracija nemoći citatometrijskog pristupa antropologiju (i svim humanističkim naukama) može se uočiti pregledom glavnog teorijskog časopisa citatometrijskog pokreta i kompanija. Časopis "Scientometrisc"²² izlazi od 1968. godine, sa prosečno tri sveske godišnje što iznosi preko 200 svezaka časopisa, što, potom, sa prosečno 10 članaka po svesci, iznosi preko 2.000 članaka. O tih 2.000 članaka samo **DVA** su posvećena citatometriji u humanističkim naukama. Pojam "antropologija" se ne pominje ni u jednom naslovu i samo u jednom jedinom rezimeu teksta koji govori o sveukupnom razvoju društvenih nauka u Brazilu. To vrlo jasno govori da "scijentometrija", kvazinaučno pokriće profitne citatometrije, tokom četrdeset godina nije imala šta da kaže u prilog citatometriji u humanističkim naukama.

²² <http://www.springerlink.com/content/101080/>

6. Srpska tragikomedija

Ono što se pokazalo kao greška u jezički jedinstvenoj i veoma velikoj naučnoj zajednici kakva je američka, u još ogoljenijem i drastičnijem vidu se očituje u pokušajima da se srpska nauka broji i kvantifikuje. Po narudžbi ministarstva, preduzeće "CEON" sačinjava top-listu sa nizom potonjih statističkih analiza koje treba da proizvedu utisak tobože velike nauke o nauci.

Analizirano je četrdeset tri časopisa kojima su prebrojani citati. Broj prebrojanih citata je toliko mali da bi brojači trebalo da se zapitaju da li je brojanje citata uopšte merilo bilo čega. No, pre toga treba napomenuti da su u istu ravan merenja stavljene i babe, i žabe, i električne gitare, i šporet na drva²³. Naime, utvrđivan je redosled, rang-lista i činjena kategorizacija časopisa iz arheologije, zatim časopisa koji obrađuje neki period istorije (XX vek ili Vizantija), pa iz dela istorije umetnosti, pa iz muzikologije, pa iz etnologije i antropologije, pa časopisi koji obuhvataju celinu istorijske nauke, pa časopisi o specifičnim oblastima istorije kao što je vojna istorija, zatim, interdisciplinarni časopis kao što je "Balcanica", časopis Balkanološkog instituta SANU, pa onda časopis iz fizičke antropologije, kome tu uopšte nije mesto, pa lokalni multidisciplinarni časopisi poput "Leskovačkog zbornika", pa povremene publikacije SANU poput "Temišvarskog zbornika", pa časopis iz oblasti zaštite kulturnog nasleđa i spomenika kulture, ili iz uske oblasti kao što je numizmatika itd, itd.

²³ Na metaforični značaj nepodobnosti poređenja, izražen u etnonauci, gde se iskazuje nemogućnost poređenja baba i žaba, ukazao je B. Žikić u tekstu o kognitivnoj antropologiji. V. B. Žikić, Kako složiti babe, žabe i električne gitare. Uvod u kognitivnu antropologiju, Antropologija, Br. 6. 2008. 117-139.

Ovo se sasvim jasno vidi na osnovu spiska časopisa iz "Bibliometrijskog izveštaja o časopisima" koji je sačinio Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci (CEON) za 2007. godinu,²⁴ sa izbrojanim brojem citata:

1. <u>Etnoantropološki problemi</u>	16
2. <u>Stari srpski arhiv</u>	11
3. <u>Saopštenja republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture</u>	20
4. <u>Antropologija</u>	5
5. <u>Hilandarski zbornik</u>	6
6. <u>Istraživanja</u>	7
7. <u>Vojno-istorijski glasnik</u>	7
8. <u>Arheografski prilozi</u>	8
9. <u>Glasnik Etnografskog Instituta SANU</u>	22
10. <u>Glasnik Antropolološkog društva Jugoslavije</u>	20
11. <u>Godišnjak za društvenu istoriju</u>	10
12. <u>Tokovi istorije</u>	22
13. <u>Istorijski časopis</u>	29
14. <u>Balcanica</u>	9
15. <u>Zbornik Vizantološkog instituta</u>	66
16. <u>Istorija 20. veka</u>	12
17. <u>Temišvarski zbornik</u>	1
18. <u>Zbornik Matice Srpske za scensku umetnost i muziku</u>	3

²⁴ <http://nainfo.nb.rs.proxy.kobson.nb.rs:2048/kategorizacija/index.aspx>

19. <u>Vardarski zbornik</u>	2
20. <u>Mešovita grada</u>	3
21. <u>Godišnjak grada Beograda</u>	2
22. <u>Muzikologija</u>	1
23. <u>Starinar</u>	25
24. <u>Glasnik Etnografskog muzeja Beograd</u>	3
25. <u>Zograf</u>	27
26. <u>Prilozi za književnost jezik istoriju i folklor</u>	21
27. <u>Numizmatičar</u>	2
28. <u>Zbornik Narodnog muzeja (Istorija umetnosti)</u>	0
29. <u>Zbornik Narodnog muzeja (Arheologija)</u>	0
30. <u>Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu (istor. nauke)</u>	2
31. <u>Glasnik Srpskog arheološkog društva</u>	9
32. <u>Zbornik Matice Srpske za istoriju</u>	8
33. <u>Flogiston</u>	5
34. <u>Novi zvuk</u>	3
35. <u>Leskovački zbornik</u>	1
36. <u>Singidunum</u>	0
37. <u>Nasleđe</u>	0
38. <u>Lucida intervalla</u>	0
39. <u>Rad muzeja Vojvodine</u>	2
40. <u>Zbornik Matice Srpske za klasične studije</u>	6
41. <u>Arhiv</u>	0
42. <u>Spomenica Istorijskog arhiva Srem</u>	1
43. <u>Nastava i istorija</u>	2

Čak i kada bi se brojevi citata u ovoj top-listi nekom magijom ili čudom uvećali za po 100, opet ona ne bi mogla ničemu da posluži. Saznanje da je jedan časopis iz muzikologije za dva citata više citiran od časopisa o istoriji dvadesetog veka ne može da posluži baš nikom. Besmislenost ovakvog merenja ne prihvata samo onaj koji na silu hoće da apotekaru proda teg od jednog kilograma. A, ako se iz toga izvlači zaključak o finasiranju časopisa, onda je to skandalozan odnos prema nacionalnoj nauci.

Zašto je to tako? Odgovor je veoma jednostavan. Naučna zajednica u Srbiji je veoma mala i nekoliko desetina naučnika koji se bave nekom disciplinom ne mogu da postignu toliko međusobno citiranje da bi to ostavilo traga na statističkim brojanjima i merenjima. Na više primera naučnog angažovanja antropologa u Srbiji, ubedljivo je pokazano da je sasvim besmisleno očekivati od antropologa, koji proučava folklorne formule u masovnoj kulturi, posebno u naučnoj fantastici,²⁵ da citira radove kolege koji se bavi proučavanjem upravljanja reprodukcijom i planiranjem porodice²⁶ Srpski antropolozi ne prihvataju da se služe prevarama i uđu u lažna međusobna citiranja, koja imperativno nalaže citometrijski profitni lobi. Osim toga, ima li ikakvog razloga da se kod nas aplicira nešto što se pokazuje kao besmisleno u daleko brojnijim i razvijenijim naučnim disciplinama, kao što je već pomenutih 11.000 antropologa u Americi!? Ovakvo stanje nije privremeno i ne može se očekivati nekakav razvoj antropologije u Srbiji koji će broj aktivnih antropologa koji objavljuju (ispod 100) podići na nekoliko hiljada. Ipak, i srpski antropolozi će, procesima evropske integracije, postati deo brojne

²⁵ Lj. Gavrilović, Vodič iz Omelasa: akciona antropologija u glazuri od čuda, Etnoantropološki problemi, god, 3. sv. 2. Beograd, 2008.

²⁶ B. Žikić, Neukročena "goropad": upravljanje reprodukcijom kao kulturna praksa, Etnoantropološki problemi, God. 3. Sv. 1. Beograd, 2008.

"porodice" evropskih antropologa, ali to ni u kom slučaju neće značiti da dolazi vreme profitnih citatometara. Naprotiv, Evropa je citatometriju u humanističkim naukama bespogovorno odbacila.²⁷

Krunski dokaz svekolike nepotrebnosti primene citatometrije u humanističkim naukama, pa samim tim i u etnologiji/antropologiji dala je sama kompanija koja proizvodi top-liste. Naime, sama kompanija "Reuters" je iznela čitav niz ograničavajućih faktora u primeni citatometrije u humanističkim naukama koji gotovo da čini te liste izlišnim.

"Standradi publikovanja, uključujući i neobaveznu redovnost, veoma su važni u vrednovanju časopisa iz humanističkih nauka i umetnosti. U humanističkim naukama se ne slede obrasci navođenja uobičajni u člancima iz društvenih i prirodnih nauka. Osim toga, u časopisima iz umetnosti i humanističkih nauka se veoma često citira nešto što nisu časopisi (npr, knjige, muzičke kompozicije, umetnička i literarna dela). Engleski jezik nije obavezan u nekim oblastima proučavanja u naukama o umetnosti i humanističkim naukama, naročito tamo gde to onemogućava nacionalni fokus proučavanja, kao što su na primer istraživanja regionalnih književnosti."²⁸

Iz epicentra naturalnog scijentizma, koji je poklekao pred suštinom humanističkih nauka, prostodušno i očajnički zvuče vapaj i optužba : "Oni pišu i citiraju knjige. Sram ih bilo." Da li

²⁷ Vidi www.esf.org - zvanični sajt krovne evropske naučne asocijacije (European Science Foundation). Slučaj vodećeg evropskog časopisa iz socijalne antropologije, izdanja Evropske asocijacije socijalnih antropologa, potvrđuje opravdanost evropskog ignorisanja "Reuters"-ove top-liste, jer "Social anthropology", časopis od prvorazrdenog ugleda u Evropi, nije na spisku časopisa kojima se prati citiranost.

²⁸ http://www.thomsonreuters.com/business_units/scientific/free/essays/journalselection/

je potrebno bilo šta reći osim da je očevidan profitni karakter očigledan u proizvodnji i prodaji proizvoda, da je proizvod evidentno feleričan, i da čak i sam proizvođač mora o tom feleru prozboriti makar i na marginama zvanične prezentacije.

Na upravljačima naukom u Srbiji je da daju odgovor na pitanje da li su Srbiji uopšte potrebne nacionalne i humanističke nauke, i ako je odgovor pozitivan, da odustanu od trošenja novca na ovakva merenja koja ne služe ničemu. Sve drugo je teror i nesvrshodno i kontraproduktivno nasilje nad samosvešću društva, koje stvaraju nacionalne, društvene i humanističke nauke.

"Američki idol", "jaranski princip" i vrednovanje rezultata humanističkih nauka u Srbiji

1. Citatometrijsko jednonumlje

Rasprave o valorizaciji rezultata naučnog rada se u Srbiji najčešće svode na razgovore gluvih. Kvantofreni citatometrijski lobi održava sopstvene sastanke na kojima sebi međusobno povlađuju, ponavljajući stav da je totalna kvantifikacija rešenje koje će smanjiti državna izdvajanja novca za nauku, tako što će dovesti do ukidanja, ili bar drastičnog smanjenja finansiranja, čitavih grupa nauka koje, po pravilu, ne mogu, mada uopšte ne bi ni trebalo, da ispune uslove prirodnjačko ustrojene američke citatometrije. Samozvani proučavaoci nauke, bez bazičnog obrazovanja za taj posao, proglašavaju obično brojanje citata u naučnim časopisima naukom, slavodobitno je nazivajući scijentometrijom. Vajni scijentometri, sledstveno sopstvenom neobrazovanju, nisu u stanju ni da definišu knjigu (monografiju) što je bazični proizvod u velikom broju nauka, i to ne samo humanističkih i društvenih, pa su u svom banalnom brojačkom poslu izvršili prostu amputaciju knjiga brojeći samo ono za šta misle da znaju šta je tj. članke u časopisima.¹ Sa druge strane, kada se

¹ Gubitak elementarne objektivnosti sastoji se u pravljenju rang liste časopisa na osnovu citata tekstova iz tih časopisa u nekim drugim časopisima

rasprava obavlja van unisonog društva, uz učešće predstavnika humanističkih i društvenih nauka, onda se pretvara u razgovor gluvih i rezultira uvređenošću onih koji, držeći profitabilne pozicije u okrilju državne uprave, na novim seansama jednomišljenika, optužuju predstavnike društvenih i humanističkih nauka za izolacionizam i bežanje od komparacije sa naukom u svetu. Takvi sastanci su održani krajem 2008 godine i to, prvo, tribina Srpske akademije nauka i umetnosti o evaluaciji naučnog rada 3. decembra 2008. i, ubrzo zatim, okrugli sto o vrednovanju u nauci 8. decembra 2008. u Privrednoj komori Srbije. Na sastanku u SANU citatometrijski lobi se susreo sa argumentovanim i temeljno pripremljenim saopštenjima prof. Ljubomira Maksimovića i prof. Predraga Pipera i umesto u tom trenutku, odloženo je reagovao na sastanku održanom pet dana kasnije u očekivanoj jedinomnoj situaciji, polemišući sa tezama neprisutnih autora².

Na tribini održanoj u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, istoričar, prof. Lj. Maksimović je ukazao na nekoliko ključnih mesta koja brojanje citata u časopisima čine nepodobnim sredstvom za vrednovanje naučnog rada u humanističkim i društvenim naukama, kao što su: neuvažavanje kapitalnih projekata koje, usled njihove dugoročnosti, citometrija ne može da prati i valorizuje, zatim, poznatu nemogućnost citometrije da prati i registruje citate u knjigama, zbornicima i ostalim, često daleko važni-

kao da se časopisi citiraju samo u časopisima, a ne i u knjigama. Nedostatak koji je očevidan, jer se tekstovi iz časopisa citiraju i u knjigama, pokriven je velom ćutanja u infantilnoj nadi da to niko neće primetiti niti upotrebiti kao diskvalifikujući argument citometrije bilo ISI-jevske, bilo domće proizvodnje.

² Autor ovog teksta je prisustvovao sastanku u Privrednoj komori tako da o njegovom sadržaju svedoči na osnovu ličnog uvida.

jim publikacijama od časopisa, nemogućnost primene ISI lista iz humanističkih nauka, evropsko odbijanje citometrijskog pristupa evaluacije naučnih rezultata u humanističkim naukama, i ugrožavanje "nacionalnih" nauka koje imaju širi društveni značaj nego citiranost, usled malih naučnih zajednica u tim naukama. Na osnovu ovih primedbi, koje ukupno gledano u potpunosti diskvalifikuju evaluacioni značaj citometrije u humanističkim naukama, Lj. Maksimović je predložio diversifikaciju pravilnika o vrednovanju naučnog rada, ponovno stavljanje u proceduru dokumenta koji su usvojile tri komisije Ministarstva nauke (za društvene nauke, za istoriju, arheologiju i etnologiju i za jezik i književnost) kao predloga za izradu posebnog Pravilnika i svodenje citometrijskih pokazatelja na pomoćno sredstvo u valorizaciji naučnih rezultata u humanističkim i društvenim naukama.³

Istom prilikom, lingvista, prof P. Piper je ukazao na činjenicu da na ISI listama nema časopisa koji se bave srpskim jezikom, kao i da je broj slavističkih časopisa veoma mali, da mnoge zemlje odbacuju primenu ISI lista koje predstavljaju komercijalni proizvod kompanije "Thomson Scientific", zatim na evropsko iskustvo u kome je centralni princip vrednovanja rezultat naučnog rada princip recenziranja i predložio izradu komparativne studije o vrednovanju naučnog rada u Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj i Sloveniji.⁴

³ Saopštenje Lj. Maksimovića na Tribini SANU o evaluaciji naučnog rada pod naslovom "Pitanje Humanističkih nauka" se, u integralnoj i autorizovanoj formi, nalazi na sajtu <http://blowroom.yuku.com/> u podforumu "Hegelovo zrnavlje".

⁴ Saopštenje P. Pipera na Tribini SANU o evaluaciji naučnog rada pod naslovom "O vrednovanju naučnog rada u humanističkim naukama" se, u integralnoj i autorizovanoj formi, nalazi na sajtu <http://blowroom.yuku.com/> u podforumu "Hegelovo zrnavlje".

Nekoliko dana kasnije, u jednomišljeničkom okruženju citatometrijski lobi Pere Šipke i Đure Kutlače nije mogao da ponudi ništa drugo osim zamene teza. Naime, kvantofreni citatometri naučnike iz društvenih i humanističkih nauka, koji odbacuju citatometrijsko vrednovanje časopisa i iz toga proističuće vrednovanje rezultata naučnog rada ovih nauka u Srbiji, proglašavaju za naučne autiste koji se "zatvaraju u svoje atare" ne želeći kontakt sa svetskom naukom, što je najblaže rečeno neistina. Zalažanje za povezivanje sa evropskom naukom kroz principe Evropske naučne fondacije (ESF), nepobitan je dokaz da se citatometrijski lobi služi bacanjem prašine u oči. Niko ne sprečava citatometre da svetskim citatometrijskim firmama ("Reuters") ili njihovim domaćim imitatorima ("CEON") mere i broje citate u onim naučnim disciplinama gde za to postoji i sadržinski i metodološki razlozi, kao na primer u disciplinama u kojima naučnici uglavnom ne pišu knjige, ali njihov upad u discipline u kojima za primenu brojanja citata u časopisima ne postoji nikakvo opravdanje, predstavlja kulturni delikt koji bi trebalo i javno žigosati i efikasno okončati.

Ovakav način vođenja debate, koja to i nije, jer se redukuje na potpuno izmišljene optužbe, ne začuđuje kada se radi o direktno profitno zainteresovanoj strani (Pero Šipka i preduzeće "CEON") ili umišljenim, neadekvatno obrazovanim, tobožnjim scijentolozima, koji povišenom agresivnošću pokušavaju da brane svoju falsifikovanu kompetenciju (Đuro Kutlača)⁵.

⁵ Đuro Kutlača je rođen u Zagrebu 16. 12. 1956. godine. Osnovnu i srednju elektrotehničku školu "Nikola Tesla" u Beogradu završio je sa odličnim uspehom za šta je nagrađen diplomama "Vuk Karadžić". Na Elektrotehnički fakultet u Beogradu, Odsek za elektroniku, se upisao školske 1975/76 godine. Na smeru Automatika diplomirao je 1980. godine, sa prosečnom ocenom studiranja 8,00 i odbranom diplomskog ra-

Upravo zbog ovakvog karaktera, teško je očekivati da se u ovim diskusijama, prepunim agresije i obmana kojima se služi kvantofreni i profilerski citometrijski lobi, može pronaći bar malo razložne argumentovane rasprave koje će poslužiti za usavršavanje principa evaluacije rezultata naučnog rada u humanističkim i društvenim naukama.

2. Mogućnosti "meke" diskusije

Na sreću postoje i rasprave u kojima se na "mekan" način ukrštaju stavovi o načinima evaluacije rezultata humanističkih i društvenih nauka i koje mogu poslužiti kao poligon za istraživanje optimalnih evaluacionih principa.

Jedna takva rasprava započeta je na Internet forumu za humanističke i društvene nauke "BLOW-ROOM" tekstem Alek-

da pod naslovom: "Elektronski množači na bazi konverzije u teleinformacionim sistemima", kod Prof. Dr Dejana Živkovića, sa ocenom 10,00. Po diplomiranju se zaposlio u Institutu "Mihajlo Pupin" (od 05.01.1981) u Beogradu, gde i sada radi, u Centru za istraživanje razvoja nauke i tehnologije, na poslovima rukovodioca Centra. Poslediplomske studije na Zavodu za Upravljanje sistemima Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu završio je sa srednjom ocenom 10,00. Magistarski rad pod naslovom: "Višekriterijumska evaluacija konkurentnosti elektro i elektronske industrije Jugoslavije po osnovi tehnološkog sadržaja", za koji su mentori bili Prof. Dr Vlastimir Matejić i Prof. Dr Milić Stojić, odbranio je 29.05.1987. godine. Doktorsku disertaciju pod naslovom: "Sinteza višekriterijumske metodologije za ocenjivanje dostignutog tehnološkog nivoa sektora nacionalne privrede", za koju je mentor bio Prof. Dr Vlastimir Matejić, odbranio je 25.03.1998. godine na Fakultetu organizacionih nauka u Beogradu. <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/kartoni/KUTLACA%20Djuro.doc>.

sandra Boškovića "Liberalizam, pragmatizam i zdrav razum" i odgovorom Ivane Bašić⁶.

Zanimljivo je da izvorni tekst antropologa Aleksandra Boškovića nije ni antropološki, niti se odnosi na problem evaluacije rezultata naučnog rada, već je političko-publicističke prirode. Međutim, na nekoliko mesta, koja čak za celinu teksta nisu bila ni nužna, Bošković je ocenio naučnu produkciju u Srbiji i izneo neke stavove o kriterijumima za vrednovanje rezultata naučnog rada. Ta dva mesta se odnose na ukupnu naučnu produkciju u Srbiji za koju Bošković piše:

"Prema skorašnjim podacima, koje je u razgovoru za *Danas* od 2. juna 2007. izneo dr Tibor Živković, naučnici u Srbiji objavljuju, u proseku, tri do pet puta manje od njihovih kolega u Mađarskoj i Bugarskoj – mada su prosečne plate naučnika u Srbiji veće nego u ovim zemljama."

Ivana Bašić je dovela u pitanje verodostojnost procene iznete u Boškovićevom navođenju Živkovića, da bi prva provera zapela na tome što list "Danas", u svom Internet izdanju, više ne održava arhivu koja seže do 2007. godine i da je Tibor Živković odsutan (jednogodišnji studijski boravak u Grčkoj) uz napominjanje da je Živković podatak našao na sajtu Evropske naučne fondacije (ESF). Traganje za tim podatkom na sajtu ESF, koje je sprovedla Ivana Bašić, nije dalo rezultat, pa je o ovom segmentu rasprava zaključena njenom željom da Bošković ima više sreće u pretrazi pomenutog sajta. Na taj način je stvaranje opšte slike o neproduktivnosti srpskih naučnika ostalo bez činjeničkog potkrepljenja, a sama tema pokazala da je potrebno daleko

⁶ Tekst, reakcija Ivane Bašić, kao i dalja rasprava se mogu naći na sajtu <http://blowroom.yuku.com/> u podforumu "Avanti popolo!". Sva citiranja su iz tog izvora.

minucioznije ući u procenu obima naučne produkcije, mada se postavlja pitanje da li je zbirni podatak uopšte relevantan za bilo šta usled velikih disciplinarnih razlika. Sasvim je moguće da u jednoj disciplini ili čak grupi disciplina broj objavljenih radova bude veći negi u Bugarskoj, a manji nego u Mađarskoj itd.

Od paušalne kvantitativne ocene daleko je zanimljiviji ulaz u raspravu o kriterijumima vrednovanja rezultata naučnog rada. Ne slažući se sa zalaganjem da se valorizacija naučnog rada obavlja isključivo u domaćim okvirima, Bošković ukazuje na neprihvatljivost takvih ideja, mada ne navodeći njihov izvor i zastupnike:

"Pošto se ukinu i obesmisle svi kriterijumi za vrednovanje nečijeg rada (u smislu naučnog "outputa", objavljenih radova u relevantnim publikacijama, i tome slično), ako se nametne ideja da su oni koji objavljuju u stvari "prozapadni" (i kao takvi, navodno *neprijateljski raspoloženi* prema "domaćoj sredini"), onda je, naravno, biti lako "prvi u selu"..."

Dve su ključne kategorije u zalaganju A. Boškovića za eksternu validaciju kvaliteta – "relevantne publikacije" i "kvalitetni časopisi". Na pitanje koji su to "kvalitetni časopisi" esencijalni odgovor je da su to časopisi sa "peer review" sistemom, a dodatno objašnjenje, da se to odnosi na časopise sa ISI liste, može se izvući iz odbrane ISI liste od onih koji je napadaju tako što tvrde da u časopisima sa te liste može da objavi svako. Međutim, odbrana od apsurdnih napada, kojima se ne navodi izvor, ne doprinosi ničemu, a pogotovo ne doprinosi odbrani od utemeljenih zamerki koje, u okvirima društvenih i humanističkih nauka, diskvalifikuju primenu ISI liste kao instrument za rangiranje pojedina, projekata i institucija, u Srbiji, a i uopšte.

Treba odmah i jasno reći da potpuno odbacivanje bilo kakve primene ISI liste u vrednovanju naučnog rada humanističkih i

društvenih u Srbiji ne znači zalaganje za seosku atarizaciju i uživanje u statusu "prvog u selu". Naprotiv, višestruki su putevi kvalitetnog povezivanja srpskih humanističkih i društvenih nauka sa svetskom naukom putem ispravnog definisanja pojmova "relevantne publikacije" i "kvalitetni časopisi". Evropska krovna naučna asocijacija ESF (European Science Foundation) je za humanističke nauke stvorila ERIH listu relevantnih časopisa u humanističkim disciplinama i to rangujući ih na osnovu njihovog naučnog dometa na tri kategorije A, B i C prema opštem, regionalnom i lokalnom značaju pojedinog časopisa. U stvaranju takve liste nema budalastog takmičenja baba i žaba u skoku u dalj ili pletenju čarapa pa, čak, nije od presudnog značaja ni to da li je lista strogo jedinstvena u disciplinarnom smislu što je, pak, između ostalog, onemogućilo ozbiljno uzimanje u obzir antropološke ISI liste. Sasvim prosta zamena, gde bi se umesto ISI liste u vrednovanje naučnog rada u Srbiji uvela ERIH lista, što su učinili neki fakulteti u proceni napredovanja u univerzitetskoj karijeri, bi bila veliki napredak u internacionalizaciji na način primeren evropskoj multikulturnoj i multijezičkoj realnosti.

Možda će nekome izgledati neočekivano, ali jaranski princip⁷, o kome govori A. Bošković, pomnožen velikim brojevima, jeste osnov produkcije naučnih radova namenjenih individualnom ili kolektivnom uspehu na ISI listi koja se bazira na principima popularne kulture i glasanja poput glasanja za "Američkog idola". Brojanje citata tj. glasova u izboru za najpopularnijeg autora ili najpopularniji časopis dovelo je do nepotrebnog citiranja i navođenja stotina bibliografskih jedinica u spisku referenci, što nije ništa drugo do jaranski princip uvećan za veličinu na-

⁷ Sistem slepih recenzije tzv. peer review sistem je, smatra A. Bošković, nemoguće sprovesti u maloj sredini kakva je Srbija, jer svako svakoga poznaje, tako da je i dalje na snazi "jaranski princip".

učne zajednice i prilagođen toj veličini i koji se sastoji iz pravila "citiram ja tebe, a ti mene". Da je to slučaj potvrđuje odsustvo bilo kakve sumnje u originalnost i inovativnost teksta manjeg od deset stranica zasnovanog na velikom broju bibliografskih jedinica⁸. Ako je pak inovativnost i originalnost jasno vidljiva i prostire se kroz ceo tekst postavlja se pitanje čemu onda služe više desetina ili čak stotina referenci osim kao inicijalni ulozi u zajedničko citatometrijsko deoničarsko društvo. Stoga bi u pravila o vrednovanju rezultata naučnog rada u Srbiji vredelo uvesti pravilo da se radovi koji navode više od jedne bibliografske jedinice na hiljadu karaktera teksta smatraju "preglednim radovima", koji nose samo 50% od bodova koji bi im pripali da su svrstani u kategoriju "originalni naučni članci", a u zavisnosti od ranga časopisa u kome je objavljen, kao i da se oni članci koji imaju preko 100 referenci boduju kao stručne bibliografije.

Kada je reč o "jaranskom principu", koji može proizaći iz nevelikog obima naučne zajednice, što se smatra glavnim generatorom "jaranskog udruživanja", zasnovanog na tome "što svako svakoga poznaje", postavlja se pitanje da li konstatovanje, doduše pretpostavljenog, a nedokazanog, "jaranskog principa" treba da bude pokretač ili kočnica njegovoj demontaži. Konkretno da li zbog nedokazane, a uvredljive pretpostavke da u malim srpskim naučnim zajednicama nema naučnika od integriteta koji se, u dvostrukoj anonimnosti "peer review" principa, odnose

⁸ Nasumično izabran primer iz tekuće produkcije američkih antropoloških časopisa je tekst koji nema ni 10 stranica (23.000 karaktera zajedno sa imenima autora na koje se poziva) i 69 bibliografskih jedinica. Tekst započinje na str. 72. i završava se na polovini strane 78. dok se spisak navedene literature nalazi na stranama 79, 80, 81 i 82. Vidi E. J. Haanstad, Violence and Temporal Subjectivity, *Anthropology and Humanism*, Vol. 34. Is. 1. 2009. 71-82.

objektivno prema tekstovima koje dobiju na recenziju, treba odbaciti "peer review" sistem i otvorenim recenzijama dodatno ih opteretiti. Odgovor na ovo pitanje je nedvosmisleno negativan. Nasuprot defetističkom negiranju mogućnosti objektivnog procenjivanja, pasivnom odnosu prema pokušajima poboljšanja kvaliteta domaće naučne periodike i idolatriji časopisa sa ISI liste potrebno je regulisati kvalitet vodećih domaćih časopisa, prilagođavajući ih evropskim merilima. Boškovićev opis situacije u Norveškoj tamošnju antropološku zajednicu približava balkanskom jaranizmu:

"Naravno da treba voditi računa o specifičnim oblastima, koje su važne za određenu sredinu (na primer, *svi* norveški antropolozi objavljuju i u lokalnom antropološkom časopisu, *koji izlazi samo na norveškom!*) – ali zašto ne voditi računa o njima time što će se objavljivati u kvalitetnim časopisima, sa recenzijama (tzv. "peer review" sistem) ".

Iz teksta sledi stav da se može voditi računa o specifičnim oblastima, tako što će se objavljivati i u kvalitetnim časopisima sa peer review sistemom, što je nesporno, pod uslovom da to nisu časopisi nezainteresovani za "specifične oblasti" kao što je većina američkih antropoloških časopisa sa ISI liste, jer je najveći broj "specifičnih oblasti" **specifičan**, što će reći, zanimljiv samo za specifičnu sredinu. To znači da su norveški antropolozi sasvim jasno shvatili da se "vođenje računa o specifičnim oblastima" mora obavljati u lokalnom norveškom časopisu zato što drugi lokalni časopisi sa ISI liste kao što su npr. "Oceania" "Plains Anthropology" ili "Africa" nisu zainteresovane za norveške teme, a procena relevancije tema se i u drugim časopisima sa ISI liste bitno razlikuje od procene relevancije unutar društva o kome se radi.

Međutim, u elaboraciji principa vrednovanja naučnog rada javlja se uz citatometriju i princip "zna se". Kako deluje princip "zna se"? A. Bošković nas obaveštava kako u Americi, kolevci scijentometrije, ne funkcioniše brojački princip, već princip "zna se":

"U SAD je najzastupljenija hijerarhija, ali se iz svake oblasti zna koji su glavni časopisi, i tu je potrebno nešto objaviti, da bi se napredovalo u struci. Takođe se računaju samo knjige "published by a reputable publisher" (ponovo, svi znaju ko su oni: najveće univerzitetske izdavačke kuće, Routledge, Harcourt, Macmillan, Berghahn i tome slično –znam pre svega za društvene i humanističke nauke)."

Princip "zna se", prema kome I. Bašić ima opravdanu rezervu ("nelagodnost"), funkcioniše samo na prvi pogled kada se radi o "najpoznatijim" časopisima i izdavačkim kućama. Kada se dođe do samo malo manje poznatih časopisa i izdavačkih kuća postavlja se pitanje da li su "reputable", o čemu mogu postojati različita mišljenja, a da ne govorimo o izdavačkim kućama manje poznatih univerziteta, koje mogu biti vrlo ozbiljne, ali će ih neko smatrati nedovoljno uglednim. Samim tim se vraćamo na pitanje šta su "relevantne publikacije" i "kvalitetni časopisi", pitanje koje je u okvirima principa "zna se" ostalo bez upotrebljivog odgovora.

Na osnovu konfrontiranja ISI-jevske citatometrije i principa "zna se" vidi se da ne samo da su međusobno nespojivi, već da oba imaju imanentne nedostatke koji ih diskvalifikuju kao merilo u srpskim humanističkim i društvenim naukama. S tim u vezi, posebno je smešan pokušaj domaćih časopisa da uz finansijsku pomoć državno-jaranske provenijencije dospeju na listu časopisa koje će kompanija "Reuters" citatometrijski pratiti tri godine. To bi značilo da će neki časopis koji ima dobrog jarana u

ministarstvu ili, čak u savršenom obliku, ministra jarana ili ministarku jaranicu, naglo, uz uplatu "Reuters"-u, postati "časopis sa ISI liste". Ljubitelji ISI liste te časopise već proglašavaju "časopisom sa ISI liste" iako su oni tek u njenom predvorju sa plaćenom kartom za ulazak na peron, i žure da objave radove u tri plaćene godine da bi sebe proglasili autorima koji imaju radove objavljene u časopisu sa ISI liste. Po završetku probnog rada, obzirom na male šanse da prođu u drugu polovinu ISI liste, ostaće gde su bi bili u klasifikacijskom sistemu našeg Ministarstva kao časopis iz donje polovine ISI liste sa mogućim impakt faktorom 0.⁹ Dokle će ih "Reuters" voditi na listi obzirom na zanemarljiv impakt faktor, zavisi od novih uplata koje mogu izostati obzirom na promenljivost pozicija u državnim strukturama.

Ovde se sagledava preplet dva nenaučna principa: balkanskog jaranizma i američkog komercijalizma. Komercijalnost "Reuters"-a, posledica profitnog karaktera kompanije, teži da naplaćujući monitoring uveća svoj prihod, što, bez obzira na nevelike svote, odražava princip da "ništa nije džabe" i jasno pokazuje da profitni princip ide za zaradom bez obzira da li prodaje teniske reket, sosove ili rang liste časopisa. To što kompaniji "Reuters" ne zanima da razdvoji "časopis na probnom radu" od starosedelaca na ISI listi, koji imaju kakav-takav impakt faktor, ili to čak čini namerno, ispunjavajući potrebu nekih časopisa da bar tri godine budu u ISI društvu, je kao stvoreno za balkanski jaranski princip da se jevtino kupi, tobože skupoceno, odelo.

⁹ Čak i važeći Pravilnik donet uz apsolutnu dominaciju prirodnjačko-tehnoidnog sektora i pritisak citatometrijskog lobija časopise iz donje polovine ISI liste boduje jednako kao vodeće nacionalne časopise, pa čak manje od domaćih časopisa koji se kategorišu posebnom odlukom Matičnih odbora i Ministarstva.

Promenjen personalni sastav je, umesto cehovski ekskluzivnog plaćanja, doveo do, doduše usmene, ponude da država plati ulazak na ISI listu brojnim časopisima što bi omogućilo novom sastavu da kao svoj veliki doprinos iznese "podatak" kako je za vreme mandata, broj srpskih časopisa "na ISI listi" povećan 3 ili 5 puta. To što domaći časopisi iz humanističkih i društvenih nauka, usled dominantno američkog porekla časopisa sa ISI liste, nemaju šanse na "probnom radu" ostvare značajniji impakt faktor pa će proći loše na takmičenju u sportu koji ih se i inače ne tiče i zabeležiti nule u koloni citiranosti u, pretežno, američkim časopisima, nije od značaja u poređenju sa "brzim uspehom" srpske nauke koji bi se ogledao u tobožnjem povećanju broja časopisa na ISI listi. Časopis, na primer iz antropologije, koji bi pozeleo da ostvari impakt faktor malo veći od nule bi morao da zaboravi bazični smisao svog osnivanja, da temeljno prouči sve modne tematske trendove, sve obrasce pisanja tekstova, pa i ideološke obrise npr. američke antropologije, pa da se proizvodnjom tekstova, prevedenih na engleski, zasnovanih na tim klišeima, agresivno distribuira i, možda nekome dopadne i osvoji poneki glas (citat) u glasanju za antropološkog "američkog idola".

Upravo na ovom primeru se vidi problem definisanja onoga što Bošković naziva "kvalitetnim časopisima", jer neki časopisi sa ISI liste to ne moraju biti, a u još većem broju su nerelevantni za naučnu zajednicu u Srbiji i mnoge druge antropološke zajednice u Evropi. Drugi kvalitet o kome je reč jeste recenzentski princip, oličen u "peer review" sistemu koji obezbeđuje kvalitet. Da li je recenzentski sistem u malim naučnim zajednicama napadnut "jaranskim principom"? Može se pretpostaviti da malobrojnost naučne zajednice dovodi do prepoznatljivosti autorstva tekstova u nekim slučajevima, ali to ne znači da je prepoznatljivost stopostotna. Zaključivanje da pretpostavljena prepoznatljivi-

vost za sobom nužno povlači neobjektivnost prenebregava činjenicu da je recenzent takođe anoniman, a u potpunosti bez direktnih dokaza celu naučnu zajednicu optužuje za nemoral i podvalanstvo. To što sistem nije u potpunosti zaštićen od kompromitacije ne znači da je uvek i potpuno kompromitovan, već da ga je, umesto proglašavanja onog što je moguće za stvarno, potrebno dograditi.

3. Kako izbeći i jarane i idole?

Prvo, Potrebno je u potpunosti odbaciti svaku citatometriju u humanističkim naukama. Iz razmatranja naučnih rezultata u Srbiji treba isključiti ISI listu kao spisak nadređenih stranih časopisa i uvesti evropsku ERIH listu kao listu na koju je domaćim časopisima omogućen ulaz ukoliko svojim kvalitetom to zasluže. U humanističkim i društvenim naukama ISI lista je u potpunosti nepotrebna jer je evropska ERIH lista obuhvatila određen broj časopisa sa ISI liste koje Evropska naučna fondacija smatra evropski relevantnim. Izostali su sa antropološke ERIH liste oni časopisi koji su na antropološku ISI listu zalutali samo zato što klasifikatori-diletanti nisu imali znanje da ih pravilno klasifikuju kao "Social Networks" ili "Global Networks".

Potpuno isključiti iz vrednovanja društvenih i humanističkih nauka Peru Šipku i njegovo preduzeće "CEON", jer unosi nepotrebnu zabunu u vrednovanje časopisa koje treba da se odvija na ekspertskom nivou uz precizno definisane uslove hijerarhijskih kategorija. Bio bi smešan da nije opasan napad Pere Šipke na Zakon o naučnoj delatnosti u delu gde Zakon određuje Matične odbore kao predlagače listi časopisa koje služe za bodovanje tj. vrednovanje rezultata naučnog rada u Srbiji. Umesto Matičnih odbora kao predlagača tih godišnjih listi časopisa Pero Šipka je

predložio sebe i svoje preduzeće "CEON" kao jedini meritum rangovanja časopisa.¹⁰

Drugo, ne treba zbog mogućeg delovanja "jaranskog principa" prestati sa kreiranjem pravila koja će ga suzbijati i, na kraju, u velikoj meri onemogućiti. Jedan stariji predlog potekao iz Matičnog odbora za istoriju, arheologiju i etnologiju Ministarstva nauke i najnovije Uputstvo o uređivanju časopisa su na tragu borbe protiv "jaranskog principa" u recenziranju i uopšte u uređivanju domaćih časopisa. Najvažnije sredstvo protiv zatvaranja u male sredine u kojima lakše funkcioniše princip "ja tebi ti meni" jeste internacionalizacija glavnih poslova u proizvodnji naučne periodike. To znači da se insistira na internacionalnom sastavu redakcija i na značajnom udelu stranih recenzenata. Ne može se reći da je insistiranje da u sastavu redakcije časopisa, koji izdaje naučna institucija, bude bar polovina članova koji nisu iz te institucije, čarobna formula koja će sprečiti jaranski princip, ali pravilo po pravilo, usmereno u pravcu objektivnosti ocenjivanja naučnih proizvoda u fazi publikovanja, doprineće da se smanji mogućnost institucionalne zatvorenosti i plemenske discipline. Osim toga, suzbijanje "jaranskih" recenzija određena iskustva može doneti i traženje

¹⁰ Pero Šipka je predložio ukidanje kompetencije Matičnih odbora i vaspostavljanje njegovog preduzeća umesto njih na sastanku u Privrednoj komori Srbije održanom 8.12. 2008. godine. Izveštaj lista "Politika" izazvao je Šipkinu reakciju i pismo Predsednici Upravnog odbora A. D. Politika, Sonji Liht, i prijavu protiv lista "Politika" Sudu časti Udruženja novinara Srbije. Kompletan materijal nalazi se na sajtu "Ceona" (http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=206&Itemid=73). Na istom sastanku Pero Šipka je na predlog da se kao referentna lista uvede ERIH lista Evropske naučne fondacije, prema impresiji autora ovog teksta gotovo zbunjeno, primetio da ta lista nije citatna, uopšte ne shvatajući da je baš to razlog zbog koga se predlaže.

jedne recenzije van uže discipline, a u najbližem i relevantnom naučnom okruženju.¹¹

Na kategorizaciju domaćih časopisa bi prvenstveno uticalo to da se neki časopisa nalazi na ERIH listi. Kategorizacija ostalih domaćih časopisa, koju obavljaju Matični odbori, se u humanističkim i društvenim naukama može propisati preko sledećih parametara: izdavač, sastav redakcije, jezik, odnosno, jezici na kojima časopis izlazi, postojanje rezimea na stranom jeziku ili jezicima, učešće originalnih radova autora iz inostranstva, postojanje prevedenih tekstova stranih autora, učešće recenzenata iz inostranstva, "peer review", redovnost izlaženja i način izlaženja.

Predlog Matičnog odbora za istoriju, arheologiju i etnologiju upućen nacionalnom savetu za nauku i tehnološki razvoj 2007. godine predviđao je uslove koje časopis koji izlazi u Srbiji mora da ispuni da bi mu se unutar zemlje priznao međunarodni značaj. Ove uslove, koji su već navedeni u prethodnom poglavlju, vredni uporediti za najnovijim uputstvom za uređivanje naučnih časopisa koje nosi naziv "Akt o uređivanju časopisa" donetim 9.7.2009. godine od strane resornog ministra. Skoro ništa od ovih kriterijuma koje je predložio Matični odbor za istoriju, arheologiju i etnologiju se nije našlo u navedenom uputstvu ministarstva osim, tek nekoliko preporuka, poput one u kojoj se uredništvu preporučuje da "što više recenzenata obezbedi iz inostranstva, kako bi se u odnosu na domaće autore izbegao kon-

¹¹ Ovaj princip je primenjivan u izboru recenzenata jednog antropološkog časopisa pa je recenzija za tekst o urbanoj topografiji kao kognitivnoj mreži tražena i od urbanog sociologa, za tekst o antropološkom proučavanju religije od sociologa religije, za tekst iz antropologije turizma o vladarskom turizmu u Jugoslaviji posle drugog svetskog rata od istoričara koji se bavi tim periodom, za tekst iz antropološke metodologije od arheološkog metodologa itd.

flikt interesa".¹² Takođe, ovo uputstvo sugerše, mada ne propisuje, da polovina članova redakcije treba da bude van naučne ustanove koja časopis izdaje, kao i da polovina autora tekstova bude izvan te ustanove, čime se ukida raniji princip glasila gde je časopis bio "glasilo i ogledalo" naučno-istraživačke organizacije. I pored toga što širenje redakcije i autora van ustanove-izdavača pozitivno deluje na razbijanje zatvorenih i samodovoljnih sredina, to je još daleko od detaljnih i preciznih uslova u tom pravcu koji bi služili za sticanje kategorija. To znači da ukoliko Ministarstvo nauke i Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj nisu propisali uslove za sticanje kategorija časopisa, to bio morao da učini Matični odbor.¹³ Uprkos tome što ti razrađeni parametri ne bi bili ozvaničeni, ispunjavanje takvih uslova udaljuje pojedinačni časopis od "jaranskog principa" i pokazuje kako taj princip nije nikakv fatum srpske naučne periodike.

Na taj način bi svaki tekst prošao kroz više nezavisnih nivoa procene, od redakcijske predrecenzije, preko "peer review" recenzija jednog recenzenta iz naučne zajednice i jednog van nje (iz srodne struke ili iz inostranstva), a rezultat u celini, časopis, bi bio

¹² Akt o uređivanju časopisa, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 79/05. U navedenom uputstvu našlo se nečuveno propisivanje načina citiranja referenci. Nezabeleženo je da država propisuje kako će se citirati reference u različitim disciplinama sa viševekovnom tradicijom citiranja. Očito je da su u pitanju komercijalni razlozi i finansijski aranžman sa "CEON"-om kome je teško (i skupo) da po fusnotama ispod teksta prebrojava citate iz časopisa (knjige i onako ne broji jer ni ne zna šta su). U tom smislu govori i ponosna izjava Pera Šipke da je "CEON" "učestvovao" u izradi pomenutog uputstva. (http://ceon.rs/index.php?option=com_frontpage&Itemid=73).

¹³ Matični odbor za istoriju, arheologiju i etnologiju se prilikom kategorizacije časopisa koristi većim brojem parametara koje je predložio višim državnim organima na usvajanje.

izložen kategorizaciji na osnovu propisanih uslova unutar zemlje (ekspertska telo ministarstva – trenutno Matični odbor) i van zemlje, od strane ESF koje procenjuje koji će časopisi ući na ERIH listu. U pitanju je, dakle, petostepeni sistem ekspertske provere kvaliteta, u poređenju sa kojim scijentometrijski biznis može samo da ode u istoriju promašaja naučne i prosvetne politike u Srbiji.

Stoga se postavlja pitanje šta znači defetizam i lamentiranje nad neizbežnošću srpskog jaranizma. Ništa drugo do inferiornoprovincijalno samosputavanje i traženje opravdanja za idolatrijsko gledanje u sve što je spoljašnje, pa makar bilo i ordinarna glupost, poput antropološke ISI liste.

Treće, sasvim je jasno da je dva veće od jedan i da je rezultat NULA rezultat lenjosti ili bilo koje druge nesposobnosti za naučni rad, pa je za takve "naučnike" jedino rešenje prestanak finansiranja. To znači da kvantitativna merila, uz jasno definisane kvalitativne kriterijume, mogu poslužiti za rangovanje istraživača. Nepobitnost činjenice da je dva veće od jedan i stav da lenjost ne sme biti tolerisana i nagrađivana, čine da zamerke koje se upućuju kvantifikaciji rezultata naučnog rada, zasnovane na apsolutizaciji kvalitativnih merila i stavu da se nekada nije merio broj radova već kvalitet radova i nova otkrića (I. Bašić), neće doprineti izradi jasnih i izbalansiranih pravila za evaluaciju rezultata naučnog rada. Sa druge strane, ocena da "ovde u nauci ima toliko lenjih ljudi da je to strašno" (A.Bošković) je problematična i podsticajna istovremeno. Problematična je utoliko što nije ničim potkrepljena, ali je podsticajna za raspravu o kriterijumima. Naime prema uslovima za finansiranje i kategorijama istraživača koje je Ministarstvo nauke donelo na početku projektnog ciklusa 2006. godine od svih kategorije (B5-B1 i A3-A1) za finansiranje su predviđene kategorije od B-3 pa na više, a za tu početnu kategoriju se traži 8 bodova za 5 godina. Moguće je raspravljati da li je 8 bodova isu-

više niska granica za finansiranje i da li treba u projekte uključivati istraživače koji su za pet godina ostvarili tako mali rezultat. Prevedeno na jezik naučnih rezultata, 8 bodova predstavlja 4 članka objavljena u časopisu od nacionalnog značaja ili čak samo dva članka u časopisu koji posebnom odlukom nosi 4 boda. To može izgledati malo i opravdano je pitati se da li treba finansirati istraživače sa tako malom produkcijom. Sa druge strane, istraživač koji je u tom periodu radio na obimnoj monografiji, sve i da ta monografija bude klasifikovana kao monografija od izuzetnog značaja dobiće samo 7 bodova i ostati bez finansiranja. To znači da sistem bodovanja, osim toga što u obliku kakav danas postoji, u sebi sadrži određenu strategiju naučnog rada koja ne favorizuje pisanje knjiga, već publikovanje u časopisima, omogućava pa čak i podstiče nisku produktivnost. U tom smislu se može reći da postoje određeni preduslovi za "lenje" naučnike, pa to ispitivanje produkcije srpskih naučnika u pojedinim oblastima čini još zanimljivijim.

4. O naučnoj produkciji u novoj srpskoj antropologiji

O naučnoj produkciji u određenoj naučnoj disciplini moguće je govoriti procenjujući i kvalitet, kvantitet ili i jedno i drugo. U tekstu koji je doveo do inspirativne rasprave o vrednovanju rezultata naučnog rada u humanističkim i društvenim naukama, A. Bošković, s pravom, odustaje od rasprave o kvalitetu srpske antropologije kada kaže: "... neću pominjati kvalitet tekstova iz oblasti kojima se bavim (antropologija, ali i teorija društvenih nauka)". Veoma je dobro i naučno sasvim pošteno, jer se iz njegove naučne produkcije vidi da se ne bavi novom srpskom antropologijom te da bi svaka ocena kvaliteta koju bi izneo bila paušalna i improvizovana. Naime, solidan broj radova (jedna knjiga, 9 članaka i više tekstova u zbornicima) koje je publikovao u poslednjih pet godina, registrovanih u

uzajamnoj bibliografsko-kataloškoj bazi podataka Narodne biblioteke Srbije ([COBIB.SR](http://www.cobib.sr)) kao i na sajtu samog autora,¹⁴ sastoji se iz knjige antropološkog karaktera¹⁵ pod naslovom "Mit, politika, ideologija"¹⁶, dva teksta o Klifordu Gercu¹⁷, zatim po jednog teksta u zbornicima o javnom mnjenju i raspadu Jugoslaviji¹⁸, zatim o strategiji borbe protiv siromaštva¹⁹, teksta o odnosu antropologije sa kolonijalizmom i feminizmom,²⁰ zatim o konstruisanju drugosti u savremenom svetu²¹ i tekstova o brazilskoj i južnoafričkoj antropologiji.²²

¹⁴ <http://www.gape.org/sasa/>

¹⁵ Druga knjiga iz 2005 godine u izdanju Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji pod naslovom "Etnologija svakodnevnog života" predstavlja zbirku novinskih kolumni.

¹⁶ A. Bošković, Mit, politika, ideologija, Institut društvenih nauka, Beograd, 2006.

¹⁷ A. Bošković, Kliford Gerc: jedna karijera, Glasnik Etno-grafskog institute SANU, LIV, Beograd, 2007.;

A. Bošković, Od teorije kulture ka objašnjenju sveta, Kultura, 118-119. Beograd, 2007.

¹⁸ Pantić (2009) - D. Pantić (ur.), Glas naroda: rasprave o javnom mnjenju, Institut društvenih nauka, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd, 2009.; Rašević (2007) - M. Rašević (ur.), Pomeramo granice, Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.

¹⁹ A. Bošković, Escape from Poverty: Obstacles Preventing NGOs from Becoming Fully Fledged Service Providers in the Area of Social Protection in Serbia, Stanovništvo, god. XLVI, Br. 1. Beograd, 2008

²⁰ A. Bošković, O duhovima i ogledalima - prilog proučavanju antropologije razlike, Sociologija Vol. LI, Br.1. Beograd, 2009.

²¹ A. Bošković, The Image of the Other – Friend, Forigner, Patriot?, Filozofija i društvo, 3. Beograd, 2005.

²² A. Boskovic, Joyeuses Tropicque: Five Encounters with Alterities in Brazil, Dialectical Anthropology, Vol. 29. 2005.; A. Bosković, Troubles with Identity: South African Anthropology 1921-2005, Anthropological Yearbook of European Culture, 16. 2007. (with Ilana van Wyk)

Ni u jednom od navedenih tekstova Bošković ne citira ništa iz novije srpske antropološke produkcije²³, što omogućuje pretpostavku da u nju uopšte nije upućen, a sa većom sigurnošću govori da se time, naprosto, nije bavio, idući za sopstvenim naučnim interesovanjima, koja se ogledaju u naslovima navedene petogodišnje produkcije.

Delimičan tematski izuzetak su dva teksta koja se odnose na ranije faze etnologije u bivšoj Jugoslaviji. Prvi tekst je "Distinguishing 'self and other'. Anthropology and national identity in former Yugoslavia" objavljen u antropološkom magazinu "Anthropology Today".²⁴ U tom članku, namenjenom anglofonskoj čitačkoj publici ove publicističko-popularne publikacije, Bošković citira svega nekoliko tekstova srpskih antropologa, uglavnom na engleskom jeziku, od kojih tek jedan pripada ovom milenijumu. Drugi tekst²⁵, iz zbornika koji je Bošković priredio, publikovan takođe u časopisima u Češkoj i u Bugarskoj, govori o nekoliko viđenja odnosa etnologije i antropologije u bivšoj Jugoslaviji. U tom tekstu Bošković referira na neke tekstove srpskih antropologa u dvadesetom veku (Čolović, Kovačević, Naumović, Prošić-Dvornić), ali samo na radove koji se odnose na temu njegovog priloga, na istoriju antropologije ili društvenu ulogu discipline.²⁶

²³ Jedina bibliografska jedinica koju Bošković navodi je knjiga Ivana Čolovića "Bordel ratnika".

²⁴ A. Boškovic, Distinguishing 'self and other'. Anthropology and national identity in former Yugoslavia, Anthropology Today, Vol. 21. No.2. april 2005.

²⁵ A. Boskovic, Anthropology in Unlikely Places: Yugoslav Ethnology Between the Past and the Future, in A. Boskovic (ed.), Other People's Anthropologies: Ethnographic Practice on the Margins, Berghahn Books 2007.

²⁶ Izvori na kojima Bošković bazira zaključke ("ograničeni kontakti sa studentima i mlađim kolegama iz Beograda ") takođe govore o izo-

I pored više tekstova o nekim parcijalnim aspektima ranijih faza razvoja antropologije u Srbiji u radovima A. Boškovića se ne prepoznaje kompetencija za ocenu celine nove produkcije srpske antropologije²⁷, pa njegov stav o antropologiji u Srbiji, verovatno, treba i skladu sa tim i tumačiti. Naime, u okviru dijaloga sa Ivanom Bašić Bošković se ponovo osvrće na antropologiju u Srbiji i piše:

"Ono što ja mislim jeste da, ma koliko svaki sistem bodovanja i vrednovanja bio nesavršen, nekakav sistem ipak treba da postoji. Što se tiče oblasti kojima se bavim ili sam se bavio (antropologija, metodologija društvenih nauka, mit, studije roda), sasvim odgovorno tvrdim da, mada stvari nigde nisu savršene (opet, na osnovu svog iskustva, svašta bih mogao ispričati o mnogim zemljama...), u Srbiji je situacija ipak znatno lošija (da ne upotrebim neki drugi izraz)..."

Nije sasvim jasno da li je Bošković mislio na kvalitet, kvantitet ili na sistem vrednovanja. Ako je pak reč o ovom trećem, sasvim je opravdano tvrditi da je situacija veoma loša, jer važeći Pravilnik o postupku sticanja istraživačkih odnosno naučnih zvanja i načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata²⁸, kao i prethodni pravilnici, knjigu, vr-

stavljanju razmatranja produkcije u novoj srpskoj antropologiji, bez obzira na to što je analiza te produkcije jedini mogući osnov i za ocenu stanja i za prognoze razvoje.

²⁷ I kod Boškovića se može, mada implicitno, primetiti stav socijalne antropologije Z. Golubović prema etnologiji, koji se sastoji u namernom petrificiranju etnologije 1960-ih godina prošlog veka iz vremena Barjaktarovića i Vlahovića, jer samo u odnosu na takvu etnologiju deluje superiorno, dok u odnosu na novu srpsku antropologiju pokazuje svu ispraznost i anahronost. (I. Kovačević, Tradicija modernog, Srpski genealoški centar, 2006. 63-74).

²⁸ Pravilnik o postupku sticanja istraživačkih odnosno naučnih zvanja i načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata, Službeni glasnik RS, Br. 38|2008

hunski naučni proizvod u antropologiji vrednuje isto koliko i dva članka u časopisima odgovarajućeg nivoa, iako knjiga sadrži neki put deset puta veći broj stranica od dva članka u časopisima. Tako je, npr. ranije pomenuta antropološka knjiga A. Boškovića autoru donela 7 bodova i to samo ukoliko je rangirana kao nacionalna monografija od izuzetnog značaja, što je samo malo više bodova od 6, koliko donose dva članka u odgovarajućem vodećem nacionalnom časopisu (po 3 boda).²⁹

Što se tiče mogućeg kvalitativnog karaktera prethodne ocene stanja antropološke produkcije u Srbiji, već je ukazano da opus A. Boškovića ne nagoveštava kompetenciju za davanje takve ocene, pa se stoga može poverovati da se radi o proceni kvantiteta naučnih rezultata antropologa u Srbiji.

Ni autor ovog teksta nije u mogućnosti da daje kvalitativnu ocenu savremene srpske antropologije, ali iz sasvim drugih razloga. Naime, budući njen deo i veoma aktivni učesnik, nije u situaciji da sagleda tu produkciju na najobjektivniji mogući način. Stoga se u raspravu o produkciji u novoj srpskoj antropologiji može uključiti iznoseći samo kvantitativne, intersubjektivno proverljive, podatke koje lično učešće ne može ni na koji način deformisati.

Podaci o antropološkoj produkciji u Srbiji će biti prikazani na osnovu produkcije članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.³⁰ Petnaest nastavnika i jedan

²⁹ Autor ovog teksta, uprkos tome što je član odgovarajućeg Matičnog odbora Ministarstva nauke, ne može sa sigurnošću reći sa koliko je bodova vrednovana knjiga A. Boškovića, obzirom da je on zaposlen u Institutu društvenih nauka pa projekt na kome učestvuje nije vrednovan u Matičnom odboru koji ocenjuje antropološku produkciju u Srbiji.

³⁰ Ukoliko se radi o prikazu produkcije najproduktivnijeg dela naučne zajednice onda je to istovremeno prikaz glavnine stanja srpske antropologije.

saradnik predstavljaju oko trećine produktivne antropološke populacije u Srbiji. Ostale dve trećine sačinjavaju zaposleni u Etnografskom institutu SANU, ostalim naučnim institutima, zaposleni u muzejima koji se osim osnovne muzeološke delatnosti bave i antropološkim naučnim radom, kao i jedan broj mlađih saradnika afilliran na projektima Ministarstva nauke. Amateri i diletanti, koji sa najvećim naučnim neantropološkim, titulama i zvanjima, proizvode paraantropološke tekstove, svakako, nećemo uzimati u obzir bez obzira na njihovo prisustvo u javnosti.

Tabela 1.

Knjige članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju (2005-2009)³¹

Autor	Knjiga	Odranjena neobjavljena doktorska teza
Antonijević Dragana	2	
Čupurdija Branko	1	
Erdei Ildiko	1	
Gorunović Gordana	1	1
Ivanović Zorica		1
Kovač Senka	1	
Kovačević Ivan	4	
Milenković Miloš	2	
Naumović Slobodan		1
Nedeljković Saša	1	
Danijel Sinani	3	
Radulović Lidija	1	1
Ribić Vladimir	2	

³¹ Kompletne reference se mogu naći u uzajamnoj bibliografsko-kataložkoj bazi podataka Narodne biblioteke Srbije ([COBIB.SR](http://www.cobib.sr)).

Autor	Knjiga	Odranjena neobjavljena doktorska teza
Velimirović Danijela	1	
Vučinić-Nešković Vesna	1	
Žikić Bojan	2	
Ukupno	23	4

Tabela jasno pokazuje da u nepunih pet godina produkcija članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju od dvadeset tri samoostalne knjige³² i četiri doktorata, koji još nisu objavljeni, predstavlja publikovanje blizu dve knjige u pet godina, da je šest članova odeljenja objavilo više od jedne knjige u navedenom periodu ili, kada se gleda produkcija odeljenja u celini to iznosi preko pet knjiga godišnje kao i da nema ni jednog člana odeljenja koji nije u ovom periodu objavio bar jednu knjigu ili odbranio doktorSKU disertaciju.

Ukoliko se pak, produkcija predstavi kroz časopise, koji se mogu i izdvojeno posmatrati obzirom na jedan broj tekstova koji su i u knjigama i u časopisima, i to kroz dva časopisa koje izdaju Odeljenje za etnologiju i antropologiju ("Etnoantropološki problemi") i Centar za etnološka i antropološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu ("Antropologija"), kao i u ostale časopise i zbornike, videće se (tabela 2.) da je 16 članova odeljenja za etnologiju i antropologiju proizvelo 153 članka u periodu 2005-2009.³³

³² U knjige ne računamo niže oblike autorskog rada kao što su kolektivne monografije dva ili tri autora, a, pogotovo, ne priređivanje zbornika, iako su i jedno i drugo, u razmatranom periodu, mada u manjem broju, pravili i članovi Odeljenja za etnologiju i antropologiju.

³³ Svi brojevi časopisa "Etnoantropološki problemi" i "Antropologija" se mogu pregledati na Internet adresi www.anthroserbia.org, a komplet-

Ovaj, unekoliko nepotpun, pregled pokazuje prosečnu pojedinačnu produkciju od 10 članaka za pet godina ili dva članka godišnje. Ukoliko se, pak, ovom doda da je nekoliko članova odeljenja sa najmanjom produkcijom članaka u navedenom periodu završavalo doktorske disertacije ili monografije onda i ovaj pokazatelj govori o visokoj produktivnosti članova odeljenja.

S obzirom na to da je skoro polovina produkcije u časopisima koje izdaju odeljenje i Centar za etnološka i antropološka istraživanja filozofskog fakulteta i koji po kategorizaciji za 2008. i 2009. nose 4 boda ("Etnoantropološki problemi") i 3 boda ("Antropologija")³⁴, kao i da ni jedan od pobrojanih tekstova nije objavljen u publikaciji koja nosi manje od 2 boda, za očekivati je da će istraživači sa odeljenja biti visoko rangirani. Ovakva produkcija merena merilima Ministarstva nauke i projektovana na period 2006-2010 će najverovatnije dovesti do toga da većina članova odeljenja bude u, drugoj po rangu, kategoriji A2, a jedan veći broj u najvišoj kategoriji A1.³⁵

na bibliografija za period 2005-2007 u pomenutoj bazi podataka Narodne biblioteke Srbije. Te bibliografije su samo delimično dopunjene za period 2008-2009. godine tako da je stvarni broj objavljenih radova, zapravo, veći. Vidi bibliografije naučnih radova svih članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju na adresi <http://www.vbs.rs/cobiss/index-sc.html> odnosno <http://splet02.izum.si/cobiss/Bibliographies.jsp?init=t&co=srb&lang=srb>

³⁴ Kategorizacija časopisa iz istorije, arheologije i etnologije na sajtu Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja: http://www.nauka.gov.rs/cir/images/stories/Maticni_n_odbori/Liste_casopisa_2009/mno_istorija-arheologija-etnologija.pdf

³⁵ Trenutno su tri člana odeljenja u kategoriji A1, a sasvim je moguće da se taj broj na kraju projektnog ciklusa 2010. godine udvostruči.

Tabela 2.

Članci članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju u časopisima i zbornicima (2005-2009)

Autor	EAP	Antrorologija	Ostali časopisi zbornici	Ukupno
Antonijević Dragana	5		6	11
Čupurdija Branko			3	3
Erdei Ildiko	1		5	6
Goronović Gordana	2	3	5	10
Ivanović Zorica	2	1	2	5
Kovač Senka	1	3	3	7
Kovačević Ivan	10	6	7	23
Milenković Miloš	6	5	3	14
Naumović Slobodan	1		5	6
Nedeljković Saša	1		9	10
Danijel Sinani	3	3	3	9
Radulović Lidija	3	1	5	9
Ribić Vladimir	4	3	6	13
Velimirović Danijela	1	1	1	3
Vučinić-Nešković Vesna	1		4	5
Žikić Bojan	8	3	8	19
Ukupno	49	29	75	153

Podaci koji su ovde izneti pokazuju da je main stream antropološke produkcije, koji predstavljaju istraživači zaposleni na Odeljenju za etnologiju i antropologiju, toliko produktivan da se na njega ne može odnositi zapažanje o brojnim lenjivcima u srpskoj nauci, osim ukoliko sam Bošković kvantitet sopstvene produkcije u ovom periodu (1 knjiga i 9 samostalnih članaka u ča-

sopisima, te više tekstova u raznim zbornicima³⁶) ne ocenjuje kao rezultat lenjog istraživača. Ukoliko, prilikom pisanja teksta u zborniku iz 2007. godine (Bošković, 2007d) Bošković nije imao mogućnost da se upozna za izuzetno visokim rastom antropološke produkcije u periodu 2006-2009, mada i period 2000-2004 pokazuje tendencije rasta, to je morao učiniti sredinom 2009. godine prilikom iznošenja stava o stanju srpske antropologije o kome je ovde reč.

O produktivnost ostalih antropologa u Srbiji biće moguće precizno raspravljati na kraju projektnog ciklusa tj. 2010. godine jer su podaci koji se mogu pronaći na sajtu Narodne biblioteke fragmentarni, a podaci koji su za istraživače Etnografskog instituta SANU objavljeni u časopisu tog instituta obuhvataju samo period do 2007. godine³⁷, te ih autor ovog teksta nije mogao dopunjavati. Ipak, već letimičan uvid u bibliografije istraživača van Odeljenja za etnologiju i antropologiju do 2007. godine takođe pokazuje rast produkcije u periodu od uvođenja kvantitativnih merila rezultata istraživača koje finansira Ministarstvo nauke što time postaje opšta karakteristika antropološke produkcije u Srbiji. Ovi, pozitivni, pomaci u antropološkoj produkciji mogu veoma lako biti uništeni ukoliko opstane opskurna citatometrija povezana sa jaranskim principom koja devastira vredan rad sa brojnim rezultatima³⁸. Sa druge strane povratak na isključivo kvalitativno i recenzentsko ocenjivanje rezultata, takođe, može pogodovati jaran-

³⁶ Tačan broj je teško utvrditi zbog višestrukog objavljivanja istog teksta u više časopisa ili u časopisima i zbornicima

³⁷ Vidi Glasnik Etnografskog instituta SANU, Vol. 55. Br.2. Beograd, 2007.

³⁸ Prema važećim pravilima bi bilo moguće da se jednim jedinim tekstom objavljenim u jaranskom časopisu, koji je dobio trogodišnji plaćeni boravak na ISI listi, stekne najviša istraživačka kategorija.

skom principu i obnoviti bujice pohvala upućenih autoru jednog jedinog rada napisanog u celom petogodišnjem ciklusu.

Već su pomenuti i teškoće donošenja paušalne ocena kvaliteta naučne produkcije jedne naučne discipline u nekom vremenskom periodu i skoro nemoguće ispunjivosti zahteva da ocenjivač, osim kvalifikovanosti, bude dugotrajno i temeljno upućen u tu produkciju, a da istovremeno ne bude i njen deo. Ozbiljnost recenzentskog posla u peer review sistemu, dopunjena sa višestrukim eksternim recenzentima, predstavlja vododelnicu ozbiljnog naučnog rada, sa jedne strane, i amaterizma, publicistike, i šizofrenog "bavljenja" antropološkim temama, sa druge strane. Ipak, moguće je ukazati i na još neke osobine antropološke produkcije o kojoj je reč kao što je raznovrsnost te produkcije u datoj naučnoj sredini, koja može posvedočiti o nastojanjima antropologa da, bez obzira na malobrojnost, "pokriju" glavna polja antropologije. Tako se u "Etnoantropološkim problemima"³⁹ mogu naći tekstovi iz antro-

³⁹ D. Antonijević, O Crvenkapi, *Dureksu* i ljutnji: proizvodnja, značenje i recepcija jedne bajke i jedne reklamne poruke, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. br.1. Beograd, 2008; I. Erdei, Television, Rituals, Struggle for Public Memory in Serbia during 1990s, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 3. Beograd, 2008; G. Gorunović, Pseudomarksiizam i protofunkcionalizam u srpskoj etnologiji: Kulišić versus Filipović, *Etnoantropološki problemi*, God. 1. Br. 2. Beograd, 2006; Z. Ivanović, Antropološka kritika teze o "braku kupovinom žena" kao prilog promišljanju interdisciplinarnosti, *Etnoantropološki problemi*, God. 2. Br. 2. Beograd, 2007; I. Kovačević, Cokelore (Fine and Best), *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 1. Beograd, 2008; M. Milenković, Problemi konstitucionalizacije multikulturalizma – pogled iz antropologije. Deo prvi: o "očuvanju" identiteta, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 2. Beograd, 2008; S. Naumović, On the heaviness of feathers, or what has culture got to do with the failure to establish an organic poultry production business in contemporary Serbia?, *Etnoantropološki proble-*

pologije advertajzinga (Antonijević), političke antropologija (Erdei), istorije etnologije (Gorunović), antropologije srodstva (Ivanović), antropologije folklora (Kovačević), antropologije prava (Milenković), ekonomske antropologije (Naumović), antropologije etniciteta (Nedeljković), antropologije religije (Radulović, Sinani.), političke etnografija (Ribić), antropologije mode (Velimirović), antropologije rituala (Vučinić-Nešković), antropologije tela (Žikić), a u "Antropologiji"⁴⁰ tekstovi iz antropologije tradicij-

mi, God. 1. Br. 1. Beograd, 2006; S. Nedeljković, Individual Migrations of Montenegrins to Serbian Cities in the Post-Second World War Period, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 3. Beograd, 2008; L. Radulović, [Dekonstrukcija diskursa materinstva na osnovu religijsko-magijske prakse](#), *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 1. Beograd, 2008; V. Ribić, Primena antropologije u razvoju bivših kolonija, *Etnoantropološki problemi*, God. 2. Br. 1. Beograd, 2007; D. Sinani, [Antropološka proučavanja fenomena opsednutosti: društveni aspekti i implikacije](#), *Etnoantropološki problemi*, God. 1. Br. 1. Beograd, 2006; D. Velimirović, Kulturna biografija grandiozne mode: Priča o kolekciji Vitraž Aleksandra Joksimovića, *Etnoantropološki problemi*, God. 1. br. 1. Beograd, 2006; V. Vučinić-Nešković, The Stuff of Christmas Homemaking: Transforming the House and Church on Christmas Eve in the Bay of Kotor, Montenegro, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. Br. 3. Beograd, 2008.; B. Žikić, Neukročena "goropad": upravljanje reprodukcijom kao kulturna praksa, *Etnoantropološki problemi*, God. 3. br. 1. Beograd, 2008.

⁴⁰ G. Gorunović, Marksistički model dinarske zadruge u srpskoj etnologiji, *Antropologija*, Br. 2. Beograd, 2006.; Z. Ivanović, Pogled na savremene transformacije antropološke teorije i prakse, *Antropologije*, 6. Beograd, 2008.; S. Kovač, Les signes du vieillissement, *Antropologija*, Br. 1. Beograd, 2006.; I. Kovačević, O pisanju istorije antropologije kraja dvadesetog i početka dvadeset prvog veka, *Antropologija*, 6. Beograd, 2008.; M. Milenković, Paradoks postkulturne antropologije: Postmoderna teorija etnografije kao teorija kulture, *Antropologija*, 3. Beograd, 2007.; L. Radulović, Religija i rod: kritički osvrt na pristupe

ske kulture (Gorunović.), antropološke teorije (Ivanović), antropologije starenja (Kovač), istorije antropologije (Kovačević), teorije etnografije (Milenković), antropologije roda (Radulović), primenjene antropologije (Ribić), antropologije rituala (Sinani), antropologije mode (Velimirović), kognitivne antropologije (Žikić). Ovdje navedeni članci, samo po jedan za svakog autora u "Etnoantropološkim problemima" i "Antropologiji", su tek ilustracija ili slučajni uzorak antropoloških polja obuhvaćenih tekstovima članova Odeljenja za etnologiju i antropologiju u ova dva časopisa. Ekstenzijom navođenja naslova spisak tema bi se još proširio što se može sagledati punim uvidom u 10 brojeva "Etnoantropoloških problema" i 8 brojeva "Antropologije" izašlih u periodu 2006-2009.⁴¹ No, s obzirom na to da raznovrsnost tema kojom se bave antropolozi određene naučne zajednice još uvek, bar eksplicitno, ne govori o kvalitetu te produkcije i da se autor ovog teksta obavezao da će navoditi samo intersubjektivno proverljive činjenice, on će dalje raspravljanje o novoj srpskoj antropologiji prepustiti nekom drugom. Pročitajte, pa izvolite.

istraživanju, *Antropologija*, 1. Beograd, 2006.; V. Ribić, *Nacionalizam hrvatskih komunista u vreme "Maspoka"*, *Antropologija*, 6. Beograd, 2008.; D. Sinani, "Život" jednog rituala, *Antropologija*, 6. Beograd, 2008.; D. Velimirović, *Moda, ideologija i politika: Odevanje Jovanke Broz*, *Antropologija*, 1. Beograd, 2006.; B. Žikić, *Kako složiti babe, žabe i električne gitare: Uvod u kognitivnu antropologiju*, *Antropologija*, 6. Beograd, 2008.

⁴¹ Na Internet sajtu www.anthroserbia.org mogu se osim kompletnih brojeva časopisa "Etnoantropološki problemi" i "Antropologija" naći i dva zbornika u izdanju Odeljenja kao i 3 knjige Miloša Milenkovića, 4 knjige autora ovog teksta i jedna kolektivna monografija (Kovačević, Žikić, Đorđević, 2008). U trenutku pisanja ovog rada poslednje sveske oba časopisa nisu još bile prezentne na Internet sajtu.

III

DVA OGLEDA IZ EGZEGEZE

O pisanju istorije antropologije kraja dvadesetog i početka dvadeset prvog veka

*Zaspao sam strukturalno,
sanjao politički i kada sam se
probudio videh da se u antropologiji
nešto dešavalo, ali se ništa nije desilo.*

Skica za autobiografiju

Ironični stav da "istoriju pišu pobednici" sadrži kritiku neobjektivne historiografije u kojoj pobednici u ratovima ili pobunama ustoličuju svoje pobeđe tumačeći te događaje, ali i čitavu istoriju, tako što je prilagođavaju svom novostečenom položaju. Istorijski pogledi na poslednje tri decenije antropologije u svetu, koji polaze od "Writing Culture" kao prelomničkog trenutka u istoriji novije antropologije, čine nešto drugo. To nije "istorija koju pišu pobednici", jer te pobeđe nema, već pokušaj naknadne i postporazne "pobeđe pisanjem istorije". Takva "nova" istorija antropologije se najlakše nameće kroz kratke, sumarne uvode i preglede, koji zbog svoje sumarnosti obuhvataju samo, tobože, najvažnije tačke istorije antropologije u poslednje dve decenije. Prema tekstovima koji pokušavaju da ostvare "pobedu pisanjem istorije", "nova" istorija započinje sa "Writing Culture" 1984. godine čime se stvara iluzija prekretništa i dominacije, a ignorisanje svekolike druge antropologije podrazumevajuće opravdava prirodnim kratkoćom uvodnog ili preglednog teksta. Tek-

stovi takve vrste imaju za cilj "prepariranje" antropološkog javnog mnjenja za pridavanje značaja sasvim partikularnim i perifernim antropološkim ili antiantropološkim strategijama etabliranim u delu američke etnografske antropologije tokom 1980-ih godina. Odahnuće najvećeg broja antropologa usled opadanja isprazne postmodernističke galame sadržano u uzdasima olakšanja i konstatovanju da je sa postmodernizmom u antropologiji gotovo i da više nema potrebe trošiti intelektualnu energiju za polemiku sa propalim antiprojektima nije dovoljno, jer nešto što nije doprinelo ničem, ne zavređuje bilo kakvo mesto u istoriji antropologije, osim apendiksalnog¹, a pogotovo ne zaslužuje da se proglašava prekretničkim. Stoga se ne može smatrati rasipanjem ograničenih antropoloških resursa ukazivanje na ovakva naknadna kreiranja istorije antropologije, ako ni zbog čega drugog, onda zbog generacija koje dolaze i koje mogu biti zbunjene čitajući o značaju beznačajnog.

U jednom takvom tekstu nastalom nepune dve decenije posle "Writing Culture" pezimirajući poslednje tri decade razvoja antropologije, te njenog dvosmernog odnosa sa društvom M. Milenković piše:

"Za razliku od 1980-ih, kada je svest o potrebi discipline da odgovori rapidnoj promeni kulturne stvarnosti ušla u teorijsko-metodološki mejnstrim antropologije u okviru debata u vezi sa tekstovima poput "Writing Culture" ili "Anthropology as Cultural Critique", i u odnosu na široki spektar teorijskih i metodoloških predloga u vezi sa poboljšanjem, odbacivanjem ili ignorisanjem reprezentacionih praksi i analitičkih navika istraživača kulturnih identiteta i multikulturalizma tokom 1990-ih, decenija u kojoj živimo pre liči na preispitivanje recepcije u

¹ Naravno, postoje i strategije pisanja istorije antropologije koje predstavljaju pregled bizarnih "teorija" poput panvavilonske ili panegi-patske ekstrapolacije difuzionizma ili Bahofenovog "Mutterrecht"-a.

svetu van nje same, pružajući priliku za analizu uticaja i upotrebe discipline u inter-disciplinarnom i društvenom dijalogu."²

Razdvajanje istorije antropologije na tri dekade (1980-e, 1990-e i prva decenija dvadeset prvog veka) usmerava analizu tih perioda.

1. Osamdesete godine dvadesetog veka

Iz prvog dela navoda vidi se teza da je tokom 1980-ih u mejnstrim (teorijsko metodološki) ušla svest o potrebi da se odgovori promeni (kulture stvarnosti) u okviru "Writing Culture" i ono što iz tog "pisanja kulture" proizilazi.

Prvo pitanje koje se može postaviti je da li je "Writing culture" stvarno ušla u mejnstrim, odnosno, da li je to bio mejnstrim dela američke antropologije,³ pa zatim, da li je to uopšte bio mejnstrim američke antropologije čak i sa nevedenim sužavanjem na teorijsko-metodološke rasprave. Mogla bi se možda prihvatiti hipoteza da su debate u vezi sa navedenim knjigama bile dominantne u antropološkim debatama druge polovine devete decenije dvadesetog veka, ali bi to trebalo dokazivati detaljnim pregledom periodike i drugih potencijalnih locus polemicus-a tog doba. Ali, čak i kada bi se dokazalo da su debate koje su pokrenuli Marcus & Co. dominirale u debatama i polemikama tog doba, to bi još uvek bilo daleko od tvrdnje da se radi o metodološkom mejnstrimu⁴, a još dalje od mogućnosti da je u pitanju mejnstrim discipline.

² M. Milenković, Antropologija kao multikulturalna propedeutika u Srbiji, u Tradicionalno i savremeno u kulturi srba, Posebna izdanja Etnografskog instituta SANU, knj. 49. Beograd, 2003. 135-136.

³ I delovi mogu imati mejnstrim, koji ih i čini delom.

⁴ I sam autor u jednom kasnijem radu konstatuje da teorija etnografije, promovisana u "Writing Culture", "nije uspela da se nametne kao metodološki mejnstrim sa unutar-disciplinarnе tačke gledišta" (Vidi M. Milenković, Postmoderna teorija etnografije, Antropologija, No. 2. Be-

Drugo pitanje je da li je promena "kulture stvarnosti" opisana kao "rapidna" takva da zahteva nekakav poseban "odgovor" od strane antropologije, odnosno, koje su to suštinske promene koje bi bile relevantne, uz apriorno neprihvatanje isprazne i obešmišljene fraze "postmodernizacija društva".⁵

Iz prethodnog proizlazi i treće pitanje – da li je postojala bilo kakva posebna "potreba discipline" da odgovori tim promenama i, potom, četvrto pitanje da li je ta potreba postojala i ranije, tj. da li su se rapidne promene desile mnogo pre nego je potreba avanzovala sa latentnog na manifestni nivo.

Da ne bi ovo egzegetsko čitanje⁶ ostalo na postavljanju pitanja, potrebno je dati odgovore na njih jer, u protivnom, pitanja bez odgovora ne mogu osvetliti ni postavljeni problem "pisanja" istorije discipline niti njenu samu istoriju.

Prvo, za vreme galame u i oko "Writing Culture" najveći deo svetske⁷, pa i američke antropološke produkcije je ostajao po strani

ograd, 2006. 44.) Osim toga potrebno bi bilo napraviti distinkciju između mejnstrima u metodološkim radovima, uključujući i polemike i debate, od mejnstrima u antropološkom konzumiranju metoda. Sasvim je moguće nesaglasje ta dva mejnstrima, a uz stvarno pridavanje određenog značaja debatnoj sekciji nauke, njeno osnovno "telo" čini upražnjavanje nauke, a ne debate o njoj samoj.

⁵ Ne baš sasvim u centru ovog pitanja, ali interesantno za razmatranje je kako su "rapidne promene kulturne stvarnosti" uticale na opsesivnu eksploziju i dominaciju kritike reperezentacije kolonijalne antropologije u trenutku kada kolonija već više decenija nema.

⁶ Egzegetska čitanja mogu imati dva usmerenja: ka validaciji autorovog načina mišljenja ili ka dekonstrukciji ideja iznetih u tekstu. Ova egzegeza pripada drugom usmerenju.

⁷ O neprihvatanju stava da je postmodernizam bilo kakav antropološki mejnstrim od strane francuskih antropologa vidi Z. Ivanović, Te-

iz više razloga od kojih je najvažniji što pomenuta galama ne omogućuje, ne samo neki novi pristup pisanju antropologije, već ili nikakav pristup i potpunu destrukciju discipline ili, takođe, u krajnjoj liniji, destruktivne, a smešne oblike etnografije.⁸ Sve velike paradigme u istoriji antropologije, koje su kao ključne pojmove imale evoluciju, difuziju, funkciju ili strukturu u trenutku nastajanja davale su sredstvo za novo sagledavanje i tumačenje. Za razliku od istorije antropologije, koja pominje ključna dela apliciranih paradigmi, apologetika postmodernizma to izbegava s obzirom na to da takva postmodernistička dela ili ne postoje, ili su autori "postmodernisti" u svojim radovima o konkretnim fenomenima pokliznuli u "stare" i od njih samih kritikovane načine pisanja

I tada i u Americi su pisane sasvim ozbiljne metodološke rasprave kao da se ništa ne događa.

Na drugo pitanje je odgovor sasvim jasan - nema te revolucije koju nije moguće proučavati kao svaku drugu revoluciju, i potpuno je skorojevički "našu" revoluciju proglasiti do te mere revolucionarnom da se mora revolucionisati i način njenog proučavanja. Metanisanje pred pojmovima kao što je "informatičko društvo" i njime dominirajuća "virtuelna stvarnost"⁹ uz već pomenutu "postmodernizaciju" zapravo služi pukom naduvavanju i samoreklamiranjem

ren antropologije i terensko istraživanje, u Simpozijum "Etnologija i antropologija: stanje i perspektive", Zbornik Etnografskog instituta SANU, 21. Beograd, 2005.

⁸ O destrukciji antropologije postmodernističkim pisanjem i etnografijom inspirisanom tim pisanjem opširnije sam raspravljao u I. Kovačević, Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar, Etnoantropološki problemi, God. 1. Br. 1. (N.s.), Beograd, 2006. i I. Kovačević, Tradicija modernog. Beograd, 2006. 135-141.

⁹ I. Kovačević, Urbane legende – američki i/ili globalni folklor, Etnoantropološki problemi, God. 3. sv. 1. (N.s.), Beograd, 2007. 13-14.

ranju sopstvenih prosečnih ili ispod prosečnih pisanja, koja time dobijaju "velikoumni" značaj, a mogu i da pokriju stotine stranica potpuno praznih fraza koje jedva da imaju smisla.

Odgovor na treće pitanje je kratak. Antropologija kao disciplina je imala i ima potrebu da "odgovori promeni" tako što će sasvim mirno i bez ikakve histerije i zagrcnutosti tu promenu proučavati kao i svaku drugu promenu u istoriji.

I, na kraju, četvrto pitanje. Na ovo pitanje je, svakako, najteže dati odgovor jer polazi od toga da su promene o kojima se govori toliko rapidne da su rapidnije od svih dosadašnjih promena. Takođe, mogućnost sigurnog odgovora zavisi od pretpostavke da postoji precizan merni instrument koji meri brzinu promena i potom se izmerene brzine mogu uporediti. Takođe, potrebno bi bilo odrediti i vremensku tačku početka rapidnih promena, da bismo onda utvrdili koliko je vremena bilo potrebno da se stvori svest o potrebi da se odgovori promeni. Ako se ta svest o potrebi da se odgovori promeni javila sa "Writing Culture" onda treba videti koje su to promene koje su se dogodile pre i već tada bile toliko radikalne i rapidne da su autori "Writing Culture" već bili osvešćeni prema potrebi da se odgovori rapidnoj promeni.

2. Devedesete godine dvadesetog veka

Poslednju deceniju dvadesetog veka karakterišu rasprave o praksama i navikama istraživača kulturnih identiteta i multikulturalizma.¹⁰

Istraživanje kulturnih identiteta je tek jedna od stotinu/hiljadu antropoloških tema i najveći broj antropologa je mirno završio ili završava svoje naučne karijere, a da se nisu zainteresovali za ovaj

¹⁰ M. Milenković, op. cit. 135.

segment antropologije. Uz svu modernost teme i mnogi antropolozi mlađe generacije ne pokazuju interesovanje za identitetska proučavanja. Ukoliko se zamisle svi mogući "identiteti" od polnog/rodnog do kulturnog ili nacionalnog, a preko komšijskog, kompanijskog ili navijačkog, otvara se niz interesantnih mogućnosti za istraživanje onih istraživača koji sačinjavaju naučnu zajednicu "identitologa" i koja predstavlja jednu od mnogih subdisciplinarnih zajednica unutar antropologije.¹¹

Drugo, multikulturalizam je "politička i edukativna strategija" i "društveni fenomen"¹² i kao takav može biti tek jedna od desetina ili stotina tema političke antropologije kao tek jedne od desetina ili stotina antropoloških disciplina.

Kada se kombinacija "identitologije" i ideologije multikulturalizma redukuju na svoje osnovne ciljeve, vidi se regresija na evropsku etnologiju sredine devetnaestog veka, koja je proučavala "etnos", sa ciljem ukazivanja na poželjne odnose među "etnosima". Razlika je samo u tome što su devetnaestovekovne etnologija i ideologija svoje ishodište imale u genocidu i etničkom čišćenju, dok kombinacija sa kraja dvadesetog veka propoveda toleranciju, ne uviđajući koliko "identitološkim" usmerenjem, uz sve konstrukcionističke postavke, tu toleranciju otežava.

Bez obzira na razlike devetnaestovekovne etnologije ("proučavamo naš etnos koji treba da ratuje sa drugima radi teritorije") i opisane antropologije sa kraja dvadesetog veka ("proučavamo

¹¹ Sasvim je drugo pitanje mogućnost i opravdanost širenje pojma identitet na totalitet sa namerom da ovaj pojam zameni pojam kulture. Neosnovanost takvog pokušaja nije predmet ovog teksta.

¹² M. Milenković, Postkulturalna antropologija i multikulturalne politike, u S.Kovač (ur.), Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Beograd, 2005. 62.

identitete koji treba lepo da žive jedni sa drugima") i jedna i druga predstavljaju koncepte kojima je mesto u političkoj areni.

Prema tome, ako desetu deceniju dvadesetog veka u antropologiji karakterišu rasprave o ovako parcijalnim, možda socijalno i politički značajnim, ali sadržinski minijaturnim temama, onda se ta decenija antropologiji nije morala ni dogoditi. No, na sreću antropologije to nije bilo tako.

3. Prva decenija dvadeset prvog veka

Prva decenija dvadeset prvog veka bi prema navedenom opisu bila decenija preispitivanja recepcije antropologije. Posle štete koju su antropologiji naneli neantropolozi i antropolozi, kojima je zajednički imenitelj bila anti-antropologija i koji su dugo vremena denuncirali antropologiju na najraznornije načine, preispitivanje recepcije je logična posledica. Pogotovo što je literarno-pamfletski vođena rasprava, punjena zamumuljenim rečenicama i pasusima prepunim novih "pojmov" ili starih čije je značenje namerno pomerano, ostavila daleko veći utisak nego što zaslužuje.¹³

Ipak, preispitivanju recepcije nužno prethodi i ukazivanje na to šta će biti recipirano, odnosno šta to antropologija čini. Uviđajući ovu neophodnost M. Milenković, u daljem predstavljanju, prenoseći stavove Markusa i Fišera, dopunjava opštu ocenu

¹³ U praksi tradicije "Writing Culture" to izgleda kao desetine i desetine pasusa u kojima se gomilaju pojmovi koji međusobno nemaju nikakve veze i čiji smisao ni sam autor ne razume, ali služe da se stvori utisak kako je autor toliko dubokomislen da vidi neku vezu između tog galimatijasa i da njegova proklamacija "kraja" ili "smrti" antropologije dobije na težini. Dubokosmislena veza ostaje tajna autora koju ljubomorno čuva ukoliko se ne prepozna kao "salata od reči". O jednom takvom primeru vidi sledeće poglavlje.

o antropologiji u prvoj deceniji dvadesetog veka time šta antropologija radi i treba da radi u tom vremenu: "Tokom krize recepcije postalo je jasno da su na osnovnoj listi istraživačkih tema tradicije, zajednice, rituali, srodstvo ili strukture moći zamenjene kulturnim identitetima, naukom, tehnologijom i informacionim društvom."¹⁴

U ovoj rečenici dve stvari se mogu dovesti u pitanje: Prvo, "to" je postalo jasno samo onima koji su to želeli, pa im je iz puke želje "jasno" upravo ono što žele, i drugo, jednostavno, nije tačno da su jedne teme zamenjene drugim, već su, možda, samo neke teme dodate ili su neke "inovativno" nazvane.

Nešto izmenjenim redosledom posmatrane "nove" teme na istraživačkoj listi se pokazuju ili kao stare ili kao ne-teme.

Informaciono društvo, osim implicitnog stava da su sva pred-"informaciona" društva samim tim i neinformaciona, što bi moglo biti predmet rasprave, nije ništa drugo do savremeno društvo i samim tim predstavlja uobičajen, normalan predmet one antropologije koja je iskoračila sa rajskih ostrva i iz zelenih seoskih pašnjaka i vratila se kući¹⁵. Znači, ništa posebno i ništa novo.

¹⁴ M. Milenković, Antropologija kao multikulturalna propedeutika u Srbiji, u Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba, Posebna izdanja Etnografskog instituta SANU, knj. 49. Beograd, 2003. 136.

¹⁵ O nemogućnosti parcelisanja sveta na "moderni" i "primitivni" i antropologiji koja proučava i najmanja melanezijska plemena i velike svetske metropole, Levi-Stros je pisao više od dve decenije pre etabliiranja antropologije kod kuće u Americi. Tekst pod naslovom "Mesto antropologije u društvenim naukama i problemi koje postavlja nastava" objavljen je u publikaciji UNESK-a 1954. godine, a i ponovo odštampan u mnogo poznatijoj "Strukturalnoj antropologiji" iz 1958. godine. Vidi Cl. Levi-Strauss, Strukturalna antropologija, Zagreb, s. a. /1977./

Tehnologija kao antropološka tema savršeno odgovara posmatranju kao klasičnom antropološkom metodu stvaranja iskustvene evidencije. Uz modernu i jeftinu tehnologiju video registrovanja moguće je postaviti kamere koje će snimiti sve moguće uglove i aspekte tehnološkog procesa proizvodnje u potpuno robotizovanoj hali gde se montiraju automobili.¹⁶ Svi elementi i sve faze tehnološkog postupka će biti zabeleženi sa velikom dozom verodostojnosti i etnograf će moći da napiše monografiju o tehnologiji u datoj fabrici.

Sa druge strane, humani proizvodni rad, bar kada se radi o učesnicima i, prvenstveno, tehnološkim sredstvima, bio je predmet etnološkog bavljenja i to u evropskoj etnologiji. To istraživanje je bilo zamišljeno kao registrovanje markera geografskog rasprostiranja određenih tehnologija i potom određivanje etničkih granica. Prikupljanje i kartiranje delova tkačkog "stana" ili nekog dela neke orače sprave doživelo je sudbinu svih sličnih pokušaja etničkog mapiranja. Međutim, i posle propasti izvornog projekta još dugo se zadržalo sakupljanje, muzejsko tezaurisanje i "naučno" opisivanje oračih sprava, grnčarskih kola ili tkačkih razboja. To opisivanje tehnologije donekle je doprinisilo poznavanju opšteg tehnološko-privrednog konteksta, ali samo po sebi nije moglo da opstane kao deo etnologije kada je pošla

363. Prvi značajniji američki zbornik o "antropologiji kod kuće", zbornik "Anthropologists at Home in North America", pojavio se 1981. godine. Vidi. D. Messerschmidt (Ed.), *Anthropologists at Home in North America. Methods in Study of One's Own Society*, Cambridge Univ. Press, 1981.

¹⁶ "Writing Culture"-ovska multivokalna monografija o razmrvljenosti rada, 24-časovnom radnom danu, nemanju prava na godišnji odmor i slično bi značajno doprinela opisu surove eksploatacije robota u toj fabrici.

putem antropologizacije. Tehnologija per se je antropološki nezanimljiva¹⁷ jednako kao disanje ili varenje jer pripadaju neekspresivnom, bio-tehnološkom nivou stvarnosti.¹⁸ Ako je reč o posledicama koje tehnologija ima na ljude, onda su to davno etablirane teme psihologije rada ili sociologije rada te jedino brisanjem svih disciplinarnih specifičnosti mogu postati deo nekakve sveobuhvatne, integralne, mega društvene nauke. Što se pak antropologije tiče, mnogo pre "Writing Culture" antropolozi su se bavili kulturnom promenom izazvanom transferom tehnologije ili tehnološkim napretkom.¹⁹

¹⁷ Čak i autori, koji postpostmodernistički ocenjujući pravce interesovanja savremene antropologije pominju tehnologiju kao moguću "temu ili kompleks tema", ne objašnjavaju šta pod tim podrazumevaju. Tako A. Bošković u tekstu "Socio-kulturna antropologija danas" navodi da je jedna od pet tema (ili kompleksa tema) koje pokreću "najzanimljivija istraživanja" tema "Mediji, tehnologija i popularna kultura", ali u pasusu kojim pojašnjava ono što pokreće najzanimljivija istraživanja nema ničeg o tehnologiji. Vidi A. Bošković, Socio-kulturna antropologija danas, Sociologija, Vol. XLIV, No. 4. Beograd, 2002. 339.

¹⁸ E. Leach, Culture and Communication, Cambridge University Press, Cambridge, 1976. 9. Srpski prevod: E. Lič, Kultura i komunikacija, Beograd, 1983. 16. Moguće je da nekome jednostavna klasifikacija aspekata ljudskog ponašanja na prirodne biološke aktivnosti, tehničke radnje i ekspresivne radnje, u knjizi Edmunda Liča iz 1976. godine, izgleda praistorijska, daleka i "zastarela", te je samo zbog dugog postojanja treba zameniti nekom novom. Kao i tablicu množenja.

¹⁹ Primer takvog antropološkog istraživanja je doktorska disertacija Maninga Neša iz 1955. godine pod naslovom "Cantel: The Industrialization of Guatemalan Indian Community". Knjiga je objavljena prvi put u izdanju Univerziteta Čikago u okviru Centra za ekonomski razvoj i kulturnu promenu. M. Nash, Machine Age Maya. The Industrialization of a Guatemalan Community, Glencoe, Il.: Free Press, 1958. Drugo izdanje M. Nash, Machine Age Maya: The Industrialization of a

Nauka kao nova antropološka tema je nešto što jeste inovacija i proučavanje naučnih zajednica različitog nivoa proističe iz potrebe za pisanjem istorije posebnih nauka, neukosti naučnika iz tih nauka da napišu istoriju svoje discipline ili njihove sklonosti da preuveličaju značaj oblasti ili ideja užeg ličnog pripadanja i nemogućnosti klasičnih istoričara da isključivo putem pisanih dokumenata rekonstruišu istoriju neke, određene nauke. Na taj način se pokazalo da klasični etnografski metod – beleženje usmenih iskaza - uključuje antropologiju u istoriju nauka, tj. da joj je dodao još jedan izvor za celovitiji prikaz prošlosti neke nauke ili njenih subdisciplina. Ipak, iz nepouzdanosti i pristranosti oficijelnih istorija pojedinih naučnih disciplina, nije moguće izvlačiti zaključke o potpunoj pouzdanosti ili velikoj korektivnosti usmene hronike unutar naučne zajednice. Sa druge strane, ako analiza pisanih izvora, koju sprovodi klasični istoričar, pati od mogućeg izostavljanja važnih događaja u istoriji discipline, usmena hronika te događaje iskripljuje što otežava proverljivost podataka.²⁰

Guatemalan Community. University of Chicago Press, Chicago, IL, 1965. Odlomak iz knjige je uvršten u zbornik Krisa Vokera "Moderna tehnologija i civilizacija" (M. Nash, Machine Age Maya, in Ch. R. Walker (Ed.), Modern Technology and Civilization: An Introduction to Human Problems in the Machine Age, McGraw-Hill, 1962. 357-366.) Hrvatski prevod zbornika: Ch. R. Walker, Moderna tehnologija i civilizacija, Zagreb, 1968. 350-358.

²⁰ Srpska istoriografija je još u drugoj polovini devetnaestog veka kritikom izvora zamenila prepričavanje narodne poezije.

Postkulturni udarac u Vernikeovu zonu

Uvod

Krizografija i krizologija krize američke antropologije, izazvane prevashodno vanantropološkim mišljenjem i redukovanjem antropologije na etnografiju¹, sastojala se iz uočavanja više različitih aspekata pripisane krize ili čak iz više "kriza" američke antropologije. Od tih kriza i "kriza" neke se mogu prepoznati i u srpskoj etnologiji/antropologiji, kao što je redukcija antropologije na etnografiju, prisutna u srpskoj etnologiji dvadesetog veka. Drugačiji slučaj je sa kreiranim krizama, poput "krize reprezentacije", koja nije transferabilna u srpsku etnologiju, do te mere da je u Srbiji praktično deplasirano o njoj govoriti, izuzev u tekstovima pedagoške namene koji daju pregled antropologija u svetu, pa i pregled američke antropologije. Krizu tradicionalne srpske etnologije je, sasvim suprotno, izazvala reprezentativistička idolatrija srpskog sela i seoskog načina života, kao i fiksacija za takvu, falsifikovanu sliku o Srbiji devetnaestog veka. Znači, "kriza reprezentacije", kao tuđi "shame",² nije

¹ O redukciji antropologije na etnografiju I. Kovačević, Tradicija modernog, Beograd, 2006. 7-17. i 97-145.

² U odnosu na tuđi, sasvim je druga stvar domaći "shame", koji proizilazi iz hiperreprezentacije "nacionalne nauke", i pogrešno je dovoditi

relevantna, a predimenzionirana priča o njoj stvara jedan delić veštačke mozaične slike, koja bi, sagledavana sa strane, doprineda kompromitovanju discipline, pogotovo kada besadržajna priča o "krizi reprezentacije" nije decidno omeđena opaskom da postoje suštinske razlike u samoj stvari, tj. reprezentaciji.³

Nešto drugačija situacija je sa destrukcijom pojma kultura u tzv. postkulturnoj "antropologiji", koja predstavlja deobjektizaciju discipline. Ta deobjektizacija ili raspredmetljavanje jesu podložni epistemološkom preispitivanju, ali su nesumnjivo socijalno suicidalni. Suicidalnost postkulturne "antropologije", koja sama destruišući svoj predmet destruiira i svoj socijalni položaj, zahteva, ne samo odbijanje, koje proizilazi iz instinkta opstanka, već i proveru opravdanosti te destrukcije sa stanovišta argumeta koji se njoj u prilog nude.

Jedan od mogućih načina preispitivanja postkulturne "antropologije" je egzegeza sublimiranog stanovišta, koje je stoga i često citirano. Radi se o etablirajućim stavovima koji se nude pod firmom "ključnih koncepata" socijalne i kulturne antropologije.

Analiza takvog stanovišta predstavlja egzegezu koja predstavlja skoro zaboravljeni analitički postupak u smislu detaljnog

ih u bilo kakvu vezu (Vidi J. Bačević, Honour and Shame. Prilog alternativnoj istoriji srpske etnologije, Etnoantropološki problemi, N.s. God. 1. Br. 1. Beograd, 2006.)

³ Moguće je uočiti regresiju postmoderne "kritike reprezentacije" na predmoderne koncepte koji su služili izazivanju etničkih konflikata sa genocidnim ishodom. Glavni kritičari reprezentacije su najobičniji reprezentanti koje njihova reprezentantnost jedino može diskvalifikovati. Biti reprezentant druge strane ne može značiti ništa drugo osim biti reprezentant. Jedina suprotnost reprezentantnosti je nerepresentantnost.

tumačenja teksta. Postupak egzegeze je u naučnom smislu često negativno konotiran s obzirom na to da se uglavnom radilo o tumačenju svetih knjiga, Biblije i "Kapitala", ili "Ranih radova", što ne znači da sam pojam egzegeze treba tako i shvatati. Osim vezivanja za tumačenje svetih knjiga egzegeza je izbegavana i zbog svoje kvantitativne prirode. Naime, tekst koji je rezultat egzegetskog postupka je uvek daleko obimniji od teksta koji je egzegezi podvrgnut, što dovodi do narušavanja kvantitativno ustrojenih pravila publikovanja naučnih tekstova. Ta pravila se nalaze u običajnoj naučnoj praksi i u propisima uredništva časopisa ili u pravilima izdavačkih kuća. Na primer, obim naučne kritike, odnosno prostor u naučnim časopisima, omeđen je tako da kritika mora biti opšta, zasnovana na izabranim primerima i da, samim tim, mora ostavljati po strani najveći deo kritikovanog teksta.⁴ Egzegetska kritika koja bi se pozabavila celinom nekog teksta forme i veličine naučnog članka sopstvenim bi volumenom dostigla relativno obimnu knjigu. Takav obim dovodi do pitanja: koji bi izdavač objavio knjigu koja se u celini bavi jednim jedinim tekstom?

Egzegetski postupak podrazumeva dekontekstualizovanje određenog izvatka, što može biti predmet kritike, i moguće negativne posledice dekonstekstualizacije potrebno je redukovati na najmanju moguću meru. Tekst iz knjige "Socijalna i kulturna antropologija. Ključni koncepti." Najdžela Raporta i Džoane Overing, usled prirode knjige – leksikona ključnih pojmova – umanjuje mogućnost deformacija usled dekonstekstualizacije, jer je leksikon ključnih pojmova po svojoj prirodi sastavljen iz manjih i odvojenih celina. Tekst sublimira "postkulturnu" kritiku antropologije i pogodan je za citiranje, što se sa njim često i čini.

⁴ Odstupanja su moguća, ali retka.

Egzegeza

*"Pri reprezentaciji drugih kultura, antropologija je 'druge' transformisala u svoj predmet, i time postvarila, homogenizovala i egzotizovala njihove živote, otežavajući uvid u stvarni život i iskustva ljudskih bića koja kreiraju značenja i imaju sopstvene životne stilove. Umesto toga, ti životi redukovani su na 'objektivne' apstraktne strukture koje su kreirali antropološki eksperti, ućutkujući same ljude koji ih žive"*⁵

"Pri reprezentaciji drugih kultura, antropologija..."

Koliko se imputacija, nepreciznosti, nesuvislih generalizacija nalazi u ovom malom delu jedne jedine rečenice? Bar dve.

Prva imputacija je sadržana u pojmu "reprezentacije" koji je i uveden da bi se iz njega dalje izvodila dalja priča o "krizi reprezentacije". Niko nikoga ne mora da reprezentuje, ma koliko antropologija, pretežno američka, sa kraja dvadesetog veka to propovedala. Nijedan etnograf nije dužan da reprezentuje one koje opisuje. Trivijalno i perfidno podmetanje proizilazi iz namerno upotrebljenog pojma "reprezentacije", čija polisemija obuhvata predstavljanje koje može značiti predstavljanje neke "daleke kulture", široj javnosti zapadne civilizacije u smislu upoznavanja sa do tada nepoznatom kulturom, prikaza njenih delova ili celine i predstavljanja koje znači zastupanje, u smislu advokatisanja, tj. političkog zastupanja interesa ispitivanih pred javnošću i strukturama

⁵ N. Rapport – J. Overing, *Social and Cultural Anthropology: The Keys Concepts*, Rutledge, London, 2000. 98. (U najstručnije mogućem prevodu M. Milenkovića.) Vidi M. Milenković, *Postkulturalna antropologija i multikulturalne politike*, u S. Kovač (ur.), *Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije*, Beograd, 2005. 67

moći zapadne civilizacije. Uzgred, ispitivani nisu bili pitani i konsultovani o tome da li žele da ih baš taj i taj antropolog zastupa bilo gde i pred bilo kim. Pitanje političkog zastupanja je regulisano državno-pravnim sistemom, a nema stanovnika planete koji ne živi unutar nekog takvog sistema, a u slučaju da proučavani nisu zadovoljni propisanim/realizovanim sistemom političkog zastupanja samo su oni, i niko drugi osim njih, ti koji će osmisliti alternativne oblike zastupanja i odrediti zastupnike. Za očekivati je da nametljivog antropologa/zastupnika posmatraju kao "nekoga koga niko nije zvao" i kao "nekoga ko im priča ono što sami veoma dobro znaju".

Druga imputacija je u pojmu "antropolog", gde se antropolog upotrebljava u značenju "etnograf". To je klasična zamena koja proizilazi iz tradicionalnog, provincijalnog i potpuno neosnovanog shvatanja antropologije i principa edukacije antropologa po kome se najčešće, čak i najviše, naučno zvanje stiče etnografijom. Ne postoji nikakvo opravdanje za stav i praksu da antropolog mora biti etnograf, kao i da je etnograf nužno antropolog. Teško je prosuditi da li je ovo izjednačavanje upotrebljeno sa namerom izgradnje celovite postmodernističko-postkulturne antiantropologije ili se radi o, poglavito američkom, borniranom mišljenju i njegovim odjecima.

"... je 'druge' transformisala u svoj predmet,
i time postvarila..."

Ima li i u ovom delu rečenice novih imputacija i izvrtanja truizama? Ima bar nekoliko.

Prvo. Epistemološki truizam jeste da nauka čim se primakne onom što proučava može menjati, transformisati, "kvariti" to što proučava. Koliki je značaj transformacije samog predmeta prou-

čavanja usled proučavanja, pokazuje sveukupnost novovekovnog naučnog mišljenja i delanja koje nije, zbog menjajućih intervencija, propustila otkriće penicilina, telefona ili aviona. Ovde se radi o niskoj frekvenciji relevantnosti krajnjih konsekvenci logičkog zaključivanja o naučnoj delatnosti.

U antropološkom/etnografskom smislu američke antropologije to znači da bi otisak cipele na pesku obale nekog polinežanskog ostrva tamošnjim stanovnicima u velikoj meri promenio predstave o svetu u kome je pesak isključivo ravan ukoliko nije na njemu utisnut otisak bosa noge. Da li ravnu površinu sme/može narušiti samo petoprstni otisak, dok će svaki drugi proizvesti promenu cele kosmogonije u koju to stanovništvo veruje nepoznat broj vekova unazad? Odgovor glasi: Može se desiti da otisak cipele poremeti vekovno verovanje u postanak sveta, ali je to zanemarljivo verovatno⁶ i brigu revnosnih epistemologa o toj mogućnosti treba propustiti kroz sveukupnu antropološku praksu.

Drugo. Opet se radi o zloupotrebi polisemije. Pojam "predmet nauke" smatra se posledicom postvarenja, opredmećenja, reifikacije ljudi što je deo marksističko-kritičke teorije alijenacije i to u tzv. humanističkoj verziji marksizma. Iščitavanjem i egzegezom, koja je dostigla nivo biblijske, neobjavljenih, fragmentarnih i nedovršenih pokušaja i beleški, nazvanih "Rani radovi", kao i drugih spisa K. Marksa, stvorena je teorija otuđenja. I u drugim spisima, kao na primer u spisu pod naslovom "Nemačka ideologija", K. Marks je sredinom 19. veka pisao da "ospoljenje radnika u njegovu proizvodu znači ne samo da njegov rad postaje predmet, vanjska egzistencija, nego da rad egzistira izvan njega, nezavisno, tuđe i postaje nasuprot samostalna

⁶ Može biti korisno da etnograf, koji nije autoetnograf, prati akulturacioni proces koji izaziva njegovo prisustvo ne preuveličavajući mu značaj.

sila, da mu se život koji je dao predmetu, suprotstavlja neprijateljski i strano". To je samo jedan od stavova koji su postali temelj teorije alijenacije. Teoretičari teorije otuđenja, koja je šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka bila alfa i omega tumačenja sveta od strane levo orijentisanih intelektualaca, u Marksovim tekstovima su otkrili razne vrste otuđenja: otuđenje od rada, od proizvoda rada, od proizvodne delatnosti, od prakse, od drugog čoveka, od svoje suštine, itd. Otuđenje je shvatano kao samo zlo, dok su uzroci zla traženi u kapitalizmu, te su sve, pa čak i najdalje semantičke sličnosti sa otuđenjem, kao što su ospoljenje, ostvarivanje/postvarivanje i opredmećenje kao mehanizmi otuđenja ili otuđenje samo, nužno obeležene negativnim predznakom. Stoga je stvorena semantička zabuna po kojoj predmet humanističkih nauka nužno moraju biti opredmećeni ljudi, a opredmećivanje ljudi je alijenistički skandal, te je stoga sama optužba da neko postvaruje, po mišljenju samozvanih tuzilaca, dovoljna da svi ustuknu pred silom takve mogućnosti.

"... homogenizovala i egzotizovala njihove živote..."

Kako se to homogenizuju ljudski životi antropologijom? Koji su to etnografski opisi koji vrše tako grubu intervenciju na ispitivanim? Da li je "homogenizacija" inherentna etnografskom opisu?

Ukoliko opisivač poštuje razlike unutar društva, razlike koje imaju relevantnu frekvenciju i ne dozvoli da ga u tom smislu usmere ni aberantan, niti bilo kakav pojedinac, ni mali broj opštih osobina, nema homogenizacije. Svako ko u etnografiji postupa imajući u vidu malu mogućnost opšteg, veliki broj posebnosti i irelevanciju pojedinačnog neće proizvoditi "homogenizovanu" sliku neke zajednice. Imputirati "homogenizaciju" konkretnoj etnografiji znači imputirati nekorektnost opisa, pa čak i falsifikat, što može i ne

mora biti tačno i zahteva proveru. Međutim, jedno je sigurno, a to je da homogenizacija nije "nužni greh" antropološke etnografije.⁷

A egzotizacija ...?

Očito je da ne bi trebalo egzotizacijom smatrati opis pribavljanja/proizvodnje/konzumiranja hrane na nekom polinežanskom ostrvu. Tu se ne radi o nametanju evropocentričnih modela i sagledavanja života, odnosno, to bi se moglo reći tek kada bi pronašli društvo čiji pripadnici ne jedu, već su im uzimanje hrane nametnuli zapadni antropolozi da bi ih ubacili u svoje kliše. Isto važi i za opise parenja i razmnožavanja, te sistemima koji na tom počivaju. Isto važi i za odeću i odevanje, staništa, itd.

Pojam egzotizacije, protumačen bogatom škotskom i američkom tradicijom osamnaestovekovnog developmentalizma i devetnaestovekovnog metafizičkog evolucionizma, znači "primitivizaciju" proučavanih, kojom se opisuju kao nerazvijeni, zaostali, oni koji se nalaze na nižem stepenu civilizacije i sl. To znači da se proučavani "petrificiraju" na "nižim stupnjevima razvoja". Kada se odnosi na disciplinu u planetarnoj celini, optužba za egzotizaciju nije ništa drugo do politička floskula i glupost.⁸

⁷ Uvek je zanimljivo pogledati kako se kritičari bave kritikovanim poslovima. Zapravo, izbegavanje takvog pristupa predstavlja jevtino navijačko zamagljivanje. To se pokazuje upravo u tekstovima jednog od dva potpisana autora, Joane Overing, o narodima Šavante i Piaroa iz sliva reke Orinoko u Vencueli. U opisu se, na primer, etnografskim prezentom govori u jednini o svih 7.000 pripadnike grupe Piaroa i njihov život se opisuje kao apsolutno homogen. Vidi J. Overing, *Styles of Manhood: An Amazonian Contrast in Tranquility and Violence*, u S. Howell and R. Willis (eds), *Societies at Peace: Anthropological Perspectives*, Routledge, London, 1989. 79-99.

⁸ To, međutim, ne znači da opšti interes za egzotično, izražen kroz tržište knjiga, nije bio dodatni motiv antropološkim proučavanjima nekih zajednica.

Ista disciplina se, takođe, nalazila i na drugom polu, polu idoltarije proučavanog i izvedene kritike "trule Jevrope" iz "sveže starine" harmoničnog društva proučavanih. Međutim, postkulturni antropolozi u svojoj antropološkoj neobrazovanosti ništa ne uče i ne znaju van svog skućenog kolonijalno/postkolonijalnog horizonta mišljenja.

Ukoliko se, pak, pod egzotizacijom podrazumeva insistiranje na "drugosti", u smislu opisa onih karakteristika koje se razlikuju u odnosu na sredinu odakle dolazi antropolog, onda je ta primedbe kontradiktorna u odnosu na primedbe o evropocentrizmu, zapadocentrizmu i sl.

U suštini, ukoliko ima zlih antropologa koji svoje proučavane tretiraju kao "primitivne" i koji žele da oni "primitivni" i ostanu da bi ih kao "primitivne" proučavali do beskonačnosti, treba ih kao takve raskrinkati. Sve ostale optužbe su plod zlih generalizacija.

"... otežavajući uvid u stvarni život i
iskustva ljudskih bića..."

Šta bi to moglo biti: "stvarni život i iskustvo ljudskih bića" i koji je to "nestvarni" život naspram "stvarnog" života, i ko je to ko će odrediti koji je život "stvaran" a koji "nestvaran"? Ako se misli na ekonomsku i političku realnost ispitivanih i na to da antropolozi nisu opisivali težak život i položaj ispitivanih, da nisu pominjali kako ih neki drugi kinje i tlače, to ne može biti zločin antropologije, već samo pojedinačno i namerno iskrivljavanje stvarnosti, ukoliko se radi o socijalnoj realnosti ispitivanih kao osnovnoj temi istraživanja. Takođe, moguće je i u slučajevima kada je fokus antropologa bio na nekoj sasvim drugoj oblasti života i kada su oni zbog toga ispustili da opišu težak položaj ili

stradanja ispitivanih da snose određenu krivicu, jer je širi socijalni kontekst neophodan za tumačenje bilo koje pojave. Ali, opsesivno okretanje isključivo temama koje opisuju loš ekonomski i socijalni položaj ispitanika je, uz obavezu reprezentovanja, promena zanimanja i transfer antropologa u politiku i socijalni rad. Antropolog može iz te situacije izaći kao borac za ljudska prava ili humanitarijanac, ali će u toj meri biti manje antropolog ili će to prestati da bude u potpunosti.⁹ Politički levo orijentisani antropolozi misle da u etnografiji, na primer, Trećeg sveta treba, posle detaljne priče o kolonijalizmu od pre više od pola veka, samo pisati o socijalno-političkim temama i ne priznaju mogućnost da nekome opis teškog života rudara u južnoafričkim rudnicima nije primarni istraživački/politički cilj.

Druga mogućnost je da se "stvarni život" odnosi samo i jedino na "pojedinačni život", i u tom slučaju bi već pisanje o zajedničkim životnim okolnostima dvojice/dve/dvoje bila homogenizacija.¹⁰

"... koja kreiraju značenja i
imaju sopstvene životne stilove."

Igrajući se na ivici jezičke jasnoće, i ovde se ne vidi jasno da li se radi o individualnim značenjima ("privatna semantika sveta") i individualnim stilovima ("Le style, c'est l'homme meme").

⁹ Primer takvog samoisključivanja je zalaganje za militantnu antropologiju. Vidi N. Scheper-Hughes, *The Primacy of the Ethical: Proposition for a Militant Anthropology*, *Current Anthropology*, Vol. 36. No. 3. 1995.

¹⁰ O individualizaciji antropologije kao implikaciji postkulturnih stavova opširno sam pisao u I.Kovačević, *Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar*, *Etnoantropološki problemi*, n.s. br. 1. 2006. 17-33.

Ukoliko je to tako, onda važi isto što i za "život i iskustva". Ukoliko se pak misli na značenja koja deli više pojedinaca i životne stilove grupa ljudi, onda je to isti postupak koji su sprovodili oni antropolozi, ili skoro svi antropolozi, koje, pak, postkulturni kritikuju. Životni stil, ukoliko nije pojedinačan, predstavlja skup pravila ponašanja koja po sebi homogenizuju ljude koji su ta pravila prihvatili. Izgleda da se ovde radi o pokušaju insistiranja na kreiranju značenja i sopstvenim životnim stilovima kao kontrapunktu nekakvom nametanju istih od strane antropologa, ali je i u tom slučaju korišćen neprecizan pojmovni aparat.

"Umesto toga, ti životi redukovani su na
'objektivne' apstraktne strukture..."

Da li je u pitanju nedostatak obrazovanja, i to, ovog puta, srednjoškolskog obrazovanja iz predmeta koji se u evropskoj tradiciji naziva "logika"?

Kategorijalno mišljenje je apstraktno i gradi strukture, a ono što nije zasnovano na tom mišljenju ne prevazilazi sopstveno (nekategorijalno) osećanje sebe i okruženja zasnovano na percepciji koja je jezički neelaborirana i komunikacijski neustrojena. Ko želi da proučava taj nesporni nivo ljudskosti, naravno, može to da čini kao što to čine neke biološke i psihološke discipline. Antropologija koja bi bila redukovana na taj nivo, tek je mali deo fizičke antropologije koja se bavi delom animalne prirode čoveka.

Ironija očitovana u stavljanju navodnika na pojam "objektivne" u sintagmi "objektivne apstraktne strukture" ima za cilj da pokaže kako apstraktne strukture nisu objektivne. Kao da je ikada iko tvrdio da su apstraktne strukture objektivne u novovekovnom naučnom poimanju pojmova. Iz nemogućnosti da se

apstraktni pojmovi objektivizuju, dodirnu, opipaju, pojedu, gradi se kritika pojmovnog aparata nauke uopšte, pa samim tim i antropologije, i ona se na kraju redukuje na misaone operacije koje savršeno sintetišu proučavaoca i proučavanog, koji bi, pak, svoje rezultate istraživanja saopštili, zajednički, bez upotrebe bilo koje vrste jezika, isključivo kroz percepciju i osećanja, dodirrom, mumljanjem, treptanjem, podrigivanjem, a možda i telepatijom.

" koje su kreirali antropološki eksperti,
ućutkujući same ljude koji ih žive."

Koga to zli antropolozi ućutkuju i šta uopšte znači ućutkivanje? Ako je to zalaganje za više milijardi autoetnografa koji će sebi i onima koji hoće da ih slušaju opisivati svoje živote, onda to jedva da je vredno pomena. Ali, pre će biti da se radi o zlim antropolozima koji, u komplotu sa zlim eksploatorima i političkim diktatorima, rekonstruišu kolonijalizam, i sprečavaju potlačene Trećeg sveta da se oslobode eksploatacije i diktature, te progovarajući sami, bez antropologa, i uz eventualnu pomoć marksističko-lenjinističke partije, uspostave diktaturu proletarijata, što im od sveg srca želi postkulturni Če Gevara.

Zaključak

Na kraju egzegzeze jednog pasusa teksta Najdžela Raporta i Džoane Overing može se postaviti pitanje o svrsi takvog postupka. Jedno od opštih mesta savremenih rasprava o postmodernističkom cunamiju koji je protutnjao američkom antropologijom jeste njegova pripadnost prošlom vremenu. Ipak, njegova destruktivna priroda se još uvek utvrđuje i potvrđuje jačanjem

uverenja i dokaza, s obzirom na to da se ne može naći ni jedan jedini element koji je omogućio bilo kakav novi uvid u ono što je antropologiju zanimalo i zanima je i dalje. Promene u antropološkim temama u direktnoj su vezi sa društvenim promenama i bez obzira na to što se novo društveno stanje često naziva "postmoderno", nove antropološke teme proizilaze iz nove socijalne realnosti, a ne iz postmodernističkog pisanja o antropologiji. Teza po kojoj postmoderno društvo nužno generiše postmodernu antropologiju kao način samorazumevanja, dobro i logički zvuči, ali sadržinski predstavlja obmanu. Ne ulazeći u formalno-sociološka određenja društvenih sistema ili stanja, kao što su "postmoderno društvo" ili "društvo kasne modernosti" ili nešto treće, niti u filozofsko-istorijske opise i nazive istorijskih epoha, može se tvrditi da postmodernistička antropologija ne može sigurno, a možda i ne želi, da razume, objasni, protumači ništa, pa samim tim ni "postmoderno" društvo, stanje, epohu, itd. Njen osnovni smisao nije revolucija u antropologiji već destrukcija, o čemu svedoči antropološka ilegala tvoraca i nedostatak velikih, preokretnih pogleda i uvida iznesenih u kapitalnim zahvatima očekivanim kao rezultat ključnih kritika i inovacija započetih sa "Writing Culture".

Postkulturalna "antropologija", kao izrastak na apendiks, i nije imala ništa drugo kao objekt svoje destrukcije od onoga što je od klasične američke antropologije preostalo posle udara (i obnove) na etnografsko pisanje, osim samog pojma "kultura". Pojam "kultura", kolokvijalan i polisemičan, u antropologiji definisan na stotine načina, ostao je kao objekt poslednjeg destruktivnog pisanja pre impotentnog muka. Stoga je destrukcija već rasklimanih definicija kulture, zapravo "koncert na Titaniku", posle kojeg nastupa sterilna tišina onih koji su galamu započeli.

Međutim, pokazivanje potpune nesvršishodnosti postmodernističko-postkulturnog pisanja o antropologiji nije jedini cilj egzegetske analize teksta Najdžela Raporta i Džoane Overing. Možda je važnije ukazati na prepotentno-hohštaplersko gomilanje i nabacivanje reči i sintagmi kojima se pribavlja površni utisak dubokomislenosti i stvara iluzija sposobnosti najviše generalizacije, a, u stvari, rezultira nonsensima koji se ne mogu oprostiti ni studentu početniku, ni tek iniciranom političkom aktivisti.

A najvažnije je pokazati da postoji egzegetska volja i da će poneki udarac u Vernikeovu zonu biti analitički okarakterisan kao takav.

Sadržaj

UVOD – IZMEĐU SCILE KVANTOFRENIJE I HARIBDE METABLEBETANJA	5
---	----------

I

SRPSKA ANTROPOLOGIJA NA PRELOMU VEKOVA

Modernizam, strukturalizam i funkcionalizam – srpska etno- logija/antropologija u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka	11
Između antropološkog jezgra i entropije – srpska antropologija u prvoj deceniji dvadesetprvog veka	31

II

O DESTRUKTIVNOSTI CITATOMETRIJE U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM NAUKAMA

Citatometrija kao pokušaj ubistva srpske antropologije	57
O ćurkama, pilićima i citatnim indeksima	79
"Američki idol", "jaranski princip" i vrednovanje rezultata humanističkih nauka u Srbiji	111

III

**ISTORIJA SAVREMENE ANTROPOLOGIJE - DVA
OGLEDA IZ EGZEGEZE**

O pisanju istorije antropologije kraja dvadesetog i početka dvadeset prvog veka	145
Postkulturni udarac u Vernikeovu zonu	157

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20, Beograd. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2010.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд